

81586

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ (KLASİK ARKEOLOJİ)
ANABİLİM DALI

ALEXANDRIA TROAS NYMPHAIONU

Yüksek Lisans Tezi

Serdar Hakan Öztaner

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANİTASYON MERKEZİ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Coşkun Özgünel

T81586

Ankara-1999

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ (KLASİK ARKEOLOJİ)
ANABİLİM DALI

ALEXANDRIA TROAS NYMPHAIONU

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Coşkun Özgünel

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

...Prof. Dr. Coşkun ÖZGÜNEL

...Prof. Dr. Orhan BİNGÖL

...Prof. Dr. Ömer GAPAR

.....

İmzası

.....
.....
.....
.....

Tez Sınavı Tarihi...22.12.1999..

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	IV
GİRİŞ	1
AMAÇ-METOD	8
I. BÖLÜM : NYMPHAIONUN KÖKENİ VE GELİŞİMİ	
NYMPHAION TANIMI	10
İLK NYMPHAION-ÇEŞME ÖRNEKLERİ	11
II. BÖLÜM : ROMA DÖNEMİ NYMPHAIONLARI	
ROMA MİMARİSİ	23
ROMA NYMPHAIONLARI	24
III. BÖLÜM : ALEXANDRIA TROAS NYMPHAIONU	
KONUM	31
YAPININ TANIMI	32
SU KANALI	36
MERMER KAPLAMALAR	37
TİPOLOJİ	38
TARİHLENDİRME	46
YAPININ RESTİTÜSYONU	49
SONUÇ	52
ÖZET	54
SUMMARY	55
KAYNAKÇA ve KISALTMALAR	57
LEVHA LİSTESİ	61
LEVHALAR	65

ÖNSÖZ

Çanakkale ilinde, Gülpınar, Tuzla, Kösedere, Tavaklı İskelesi, Dalyan Köyü, Odun İskelesi, Geyikli hattında genellikle kıyıya paralel olarak uzanan yol, Troas bölgesindeki pek çok antik yerleşimin de yakınından geçmektedir. Smintheion, Larisa, Kolonae gibi antik dönem yerleşimlerinin yakınından geçen bu yol Alexandria Troas kentinin de tam ortasından, kentin sur duvarlarını delerek geçmektedir. Modern yol, kentin iç kısmında muhtemelen antik dönemdeki caddenin de geçtiği kısmın üzerine yapılmış olmalıdır. Gülpınar yönünden gelindiğinde, nekropol alanının içinden de geçen modern yolun delip geçtiği sur duvarı geçilip kente girildikten kısa bir süre sonra nymphaion ile hamam-gymnasion kompleksine ulaşılır. Modern yol bu iki yapının arasından geçerek devam etmektedir.

Alexandria Troas'ta yol kenarında yer alan, dönem mimarisi, nymphaionlar ve Alexandria Troas kenti için çok önemli olan bu yapının bilimsel araştırmasının yapılıp arkeoloji dünyasına duyurulması gerekliliği sebebiyle, Alexandria Troas antik kentinde, Prof. Dr. Coşkun Özgünel başkanlığında yürütülen yüzey araştırmaları kapsamında bu yapıda çalışılmıştır.

Bu çalışmada, yapının öncelikli olarak mevcut kalıntılarının incelenmesi, çizimlerinin yapılması yoluyla kayda geçirilmesi amaçlanmıştır.

Tüm bu çalışmalarda ve bu tezin hazırlanmasında, bana gerekli desteği ve izni veren çok değerli hocam Prof. Dr. Coşkun Özgünel'e teşekkür ederim. Ayrıca katkılarını esirgemeyen tüm hocalarıma, yüksek mimar restorasyon uzmanı Fuat Gökçe'ye, peyzaj mimarı arkeolog Sultan Soner'e, mimar Gamze Demiröz'e, annem Tülün Öztaner'e ve tüm dostlarıma teşekkürlerimi sunarım.

Ankara, 1999

Serdar Hakan Öztaner

GİRİŞ

Çanakkale ili, Ezine ilçesi, Dalyan köyü sınırları içerisinde ve çevresinde yer alan Alexandria Troas antik kenti Hellespont girişinde ve Sigeium Burnu'nun güneyinde deniz kıyısında M.Ö. 310'da Antigonos Monophthalmos tarafından kurulmuştur¹.

Kentin konumundan da anlaşıldığı gibi, deniz ve ticaret şehri olarak kurulan Alexandria Troas bu özelliğini hep korumuştur.

Troas bölgesinin batı kıyısı boyunca doğal bir limanın bulunmayışı, en yakın liman olan Abydos'a ise rüzgarlar ve akıntılar olduğu zaman batıdan girişin zor olması nedeniyle, kıyı ticareti yapanların, rüzgarların durmasını bekleyecekleri bir bekleme limanına ihtiyaçları vardı².

Önceleri gemiler Tenedos'daki küçük limanı bu iş için kullanırlarken, Alexandria Troas kentinin iskanı ve eski bir lagün olan yapay limanın düzenlenmesi ve inşası üzerine, tüm gemiler burayı kullanmaya başlamışlardır³.

Bu ticari canlılık, Alexandria Troas'ın antik dönemde, büyük şehirler arasında, kuruluşundan hemen sonra ticari alanda yükselmesinin nedeni olmuştur. Zaman içerisinde de, Alexandria Troas bu elverişli konumuyla Kuzey Ege deniz ticaret yollarının buluştuğu önemli bir merkez haline gelmiştir. Roma yol rehberlerinde

¹ G. Grote, History of Greece I, 1888, s.296.

² W.Leaf, Strabo on the Troad, Book XIII, Cambridge,1923, s.233.

³ ibid, s.234.

kent, Parium'dan Adramyttium'a giden yol üzerindeki bir konaklama yeri ve aynı istikametler üzerindeki limanlardan birisi olarak gösterilmektedir⁴. Ancak Alexandria Troas'ın, Ephesos, Smyrna veya Miletos'unki gibi bir hinterlandının olmayışı, kent için bir dezavantaj oluşturmuştur.

Alexandria Troas ilk olarak M.Ö. 310'da Antigonos Monophthalmos tarafından Antigonía adı ile kurulmuştur.

Antigonía başlangıçta iddialı bir biçimde planlanmıştır. 7.5 km. uzunluğa sahip sur duvarları yaklaşık 4390 dönümlük (1000 akrelik) bir alanı içine almaktadır⁵.

Küçük kentlerin büyük tek bir kent olarak birleştirilmesi işi olan synoekismos politikasının ürünü olan kent, bölge şehirlerinden Neandria, Skepsis, Kebren, Kolonae, Hamaxitos ve Larisa halklarını bünyesinde toplamıştır⁶. Kentin 100.000 civarında bir nüfusu barındırdığı tahmin edilmektedir⁷.

Antigonía, Antigonos'un hükümdarlığı süresince (310-301) onun politikasını izleyerek, Thebes'in yeniden inşasında yer almış ve vatandaşları Antigonos'un ordularına hizmet etmişlerdir. Kent, Antigonos'un Athena İlias'a ibadet için oluşturduğu İlian birliğine dahildir⁸.

M.Ö. 301'deki İpsus savaşından sonra, Anadolu'nun yeni komutanı olan Lysimakhos, Troas bölgesinin bu kentine ilgi duymaya başlamış ve Antigonos'un

⁴ M.Ricl, The Inscriptions of Alexandria Troas, IK,53, Bonn,1997,s.1.

⁵ W. Leaf, 1923, s.236.

⁶ J.M. Cook, The Troad, An Archaeological and Topographical Study, Oxford, 1973, s.198.

⁷ W. Leaf, 1923, s.236.

⁸ M.Ricl, 1997, s.15-16.

kendisine göre isimlendirdiği kentin adını, komutanı olan İskender'in anısına ona bağlılığını göstererek, Alexandria Troas olarak değiştirmiştir⁹. Kent 301'den 281'deki Corupedium savaşına kadar, yirmi yıl Lysimakhos'un yönetimi altında kalmıştır. Lysimakhos vatandaşların yığınlar halinde bir araya gelmesine karşı olmuş ve kentin nüfusunu Skepsislilerin synoesizmden çıkartılması yolu ile azaltmıştır. Ayrıca kentte yeni ve çok daha sıkı bir vergi politikası uygulamıştır. Bu dönemde kentin yeni ismini taşıyan ilk bronz sikke basılmış ve Alexandria yörenin mali başkenti olarak yerini almıştır. Kenti stratejik açıdan güçlendirmek amacıyla inşa edilmiş olan, kentin etrafını çeviren 7.5 km'lik surun inşaatı da büyük olasılıkla Lysimakhos tarafından başlatılmıştır¹⁰.

Alexandria Troas, Corupedium savaşından sonra yaklaşık altmış yıl kadar Seleucid egemenliğinde (281-227) kalmıştır. Kentte düzenli olarak Antiochos I ve II basılması, Antiochos Hierax zamanında olasılıkla 31 çeşit olan çok sayıdaki tetradrachminin basımı, Alexandria'nın bu dönemde önemli bir darphane olduğunu göstermektedir¹¹.

Bergama kralı Attalos I'in Antiochos Hierax'a karşı M.Ö. 227-226'da kazandığı zaferden sonra Alexandria Troas, M.Ö. 129'da Anadolu'da Roma eyaletinin kurulmasına kadar geçen yüz yıla yakın süre içerisinde özgür bir şehir olarak varlığını devam ettirdi. Seleucid hükümrânlığının Anadolu'nun bu bölümünde sona ermesi fırsatından yararlanarak serbestiyetini kazanan kent bunun karşılığında

⁹ R. Chandler, *Travels in Asia Minor 1764-1765*, London, 1971, s.18.

¹⁰ M.Ricl, 1997, s.16.

¹¹ ibid.

Bergama ile dostluk ilişkisi kurarak bunu sürdürmüştür. Serbestiyetinin M.Ö. 188'de Roma kararı hükümlerince yeniden kabul edilmesi, şehrin Attalid'lere vergi ödememesini sağlamıştır¹².

M.Ö. 129'daki Romalılar tarafından Asya eyaletinde yapılan düzenlemeler de Alexandria Troas'ın özgür şehir statüsünü değiştirmemiştir. Kentte para basımı devam etmiştir. Alexandria Troas, üretiminden de anlaşıldığı kadarıyla, çok önemli ticari bir kent olarak Asya eyaletindeki diğer kentlerle ve İlian birliği ile ilişkilerini devam ettirmiştir. Civitas libera olan Alexandria Troas M.Ö. 75 yılında Roma gümrük kanununda, limanlarında Roma gümrük evi bulunan diğer sahil kentleriyle birlikte yer almaktadır¹³.

Augustus dönemine gelindiğinde, Augustus'un koloniler kurmak suretiyle Roma'nın etkinliğini daha geniş bir alana yaydığı görülmektedir. Alexandria Troas kentinin Hellespont girişine hakim olan konumu ve ticari öneminin yanısıra, Roma'lıların kendi orijinlerini Aeneas'a dayandırmaları¹⁴ ve dolayısıyla Troas bölgesine ayrı bir değer vermeleri sebebiyle, Alexandria Troas'da "Colonia Augusta Troas/Troadensis" adıyla bir koloni kurulmuştur¹⁵. Augustus tarafından kente "Ius Italicum" hakkı verilerek kent İtalya'daki kolonilerle aynı otonomi ve mali seviyeye sahip olma ayrıcalığına kavuşmuştur.

¹² ibid, s.17-20.

¹³ İbid, s.20.

¹⁴ G. Grote, 1888, s.298.

¹⁵ D. Magie, Roman Rule in Asia Minor, New Jersey, 1950, s.92.

Kentte bu şekildeki bir Roma kolonisinin kurulması şehrin statüsünü belirgin bir şekilde değiştirmiştir. Kent bundan sonra hızlı bir gelişim göstermiş ve önemli bir Roma kolonisi haline gelmiştir.

Hadrian Döneminde Anadolu'daki birçok kente Roma tarafından büyük yardımlar yapılmıştır. Colonia Augusta Troas'ın ikinci koruyucusu da Hadrian'dır. Bu dönemde, Herodes Atticus'un denetiminde kentte yaptırılmış olan aquadüktün kalıntılarının yanı sıra, yapılış hikayesi de Philostratus¹⁶ tarafından yazılması sayesinde günümüze kadar ulaşmıştır.

Kent, Hristiyanlık döneminde de önemli bir yer teşkil etmektedir. Kaynaklardan, St.Paul'un Makedonya'dan Suriye'ye Alexandria Troas üzerinden geçtiğini öğrenmekteyiz¹⁷. Ayrıca kentte M.S. IV. ve V. yüzyıllarda yaşamış üç yerel piskoposun adı kayıtlarda geçmektedir.

Kent terk edildikten ve işlevini yitirdikten sonra, kent için günümüzde de kullanılan " Eski İstanbulluk" adının Piri Reis'den itibaren, yani 16. yüzyıldan beri kullanıldığı bilinmektedir¹⁸.

Kentteki yapılardan sökülen taşlar yakın yerleşim yerlerindeki yapılarda kullanıldığı gibi, ayrıca Çanakkale ve İstanbul'daki yapılarda da kullanılmıştır. 1693'de Sultan IV.Murat zamanında Valide Sultan Camii'nde kullanılmak üzere

¹⁶ F.Phiostratus. The Lives of the Sophists, ed.W.C.Wright, London/Cambridge,1968, s.143.

¹⁷ W. Leaf, 1923, s.234.

¹⁸ J.M.Cook, 1973,s.198.

kentten sökülen taşlar gemilerle İstanbul'a taşınmıştır¹⁹. Halen limanda, götürülmek üzere sökülmüş olan bloklar, yığınlar halinde görülebilmektedir.

İlk gezginler tarafından Priamos'un Troia'sı olarak tanımlanan kent hakkında, Belon, Loir, Coryate, Pocoche, Chandler, Le Chevalier gibi gezginlerin tuttıkları notlar, kentin o zamanki durumu ve kalıntıları ile ilgili bilgi vermektedir.

Kentin planı, 1786'da L.F. Cassas tarafından çıkartılmaya çalışılmıştır²⁰. 1883 yılında Koldewey tarafından kentteki hamam-gymnasion kompleksi üzerinde çalışılmış ve yapının planı çıkartılmıştır²¹.

Bölgenin en büyük kent yerleşimlerinden birisi olan Alexandria Troas kenti üzerine, uzun yıllar sonra detaylı ilk bilimsel çalışmalar, 1993 yılından itibaren Prof.Dr. Coşkun Özgünel başkanlığındaki Türk ve Alman'lardan oluşan bir ekip tarafından gerçekleştirilen yüzey araştırmaları ile başlamıştır²².

Teraslar üzerine kurulmuş kente genel olarak baktığımızda görülen kalıntıların çoğu Roma dönemine tarihlenmektedir. Kentin hellenistik dönemdeki merkezi olarak düşünülen tiyatronun inşa edilmiş olduğu tepe üzerinde hellenistik kökenli olabilecek, podyumlu dorik düzene sahip bir tapınak yer almaktadır.

¹⁹ W. Leaf, 1923,s.236.

²⁰ W. Leaf, 1923, s.237.

²¹ R. Koldewey, Das Bad Von Alexandria Troas, AM IX, 1884, s. 36-46.

²² Prof. Dr. Coşkun Özgünel başkanlığında 1993-1997 yılları arasında yürütülmüş olan yüzey araştırmalarında, kentin günümüze ulaşabilmiş kalıntılarının saptanarak, teknik ve mimari özelliklerinin belirlenmesi, çizimlerinin yapılması, kent planının oluşturulması, kalıntıların tarihlendirilmesi ve bunların sonucunda ortaya çıkan sorunların bir çözüme ulaştırılması amacına yönelik çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

Tiyatronun kuzey batısında Maldelik diye adlandırılan muhtemelen tapınak alt yapısı olan yapı bulunmaktadır. Daha kuzeyde, Odeion ve agora yer almaktadır. Agora'nın kuzey kenarına paralel doğu-batı doğrultusunda uzanan, olası bir cadde ile batıda stadiona ulaşılırken, doğuda Herodes Atticus Hamamı olarak adlandırılan Hamam Gymnasion kompleksi ile Nymphaiona ulaşılmaktadır. Kentin doğu yönünde, Herodes Atticus tarafından yaptırılmış olan kilometrelerce uzunluktaki aquadüktün kalıntıları görülebilmektedir.

Kentte ızgara planının uygulanmış olduğu yapıların konumlarından anlaşılmaktadır²³. Yapıların çoğunun cephesi batıya dönüktür.

²³ Bknz. Alexandria Troas Kent Planı.(LEV.I).

AMAÇ-METOD

Alexandria Troas'da sürdürülen yüzey araştırması kapsamında 1995,1996,1997 yıllarında, Nymphaionda bu tezin hazırlanmasına yönelik olarak çalışılmıştır.

Çeşitli kaynaklarda su terminali, su deposu ve hatta exedra olarak tanımlanmış olan yapının detaylı bir çalışmasının yapılmamış oluşu, yapının tanımının, fonksiyonunun, tipolojisinin ortaya konulduğu bir araştırmanın yapılmasını zorunlu hale getirmiştir.

Bu tez kapsamında, Alexandria Troas nymphaionunun günümüze ulaşabilen toprak üzerindeki mevcut kalıntılarının değerlendirilmesi yapılarak, yapının mimari-tekniik özelliklerine, tipolojisine ve tarihine dair bir takım bilgilerin oluşturulmasına, toplanmasına çalışılmıştır. Bu bilgiler doğrultusunda, yapının neden bir nymphaion olduğu ortaya konulmak istenmiştir. Yapının mevcut durumunun belgelenmesi amacıyla, kalıntılar çizilerek ve fotoğraflanarak bir arşiv oluşturulmuştur.

Yapının mimari-tekniik özelliklerinin ve tipolojisinin incelenmesi sırasında yapının restitüsyonuna yönelik;

- Nymphaionun üstünün örtülü olup olmadığı;
- Mermer kaplamaların kullanılıp kullanılmadığı; eğer kullanıldıysa nerelerde kullanıldığı;
- Aquadükt bağlantısının nereden olduğu;
- Aquadükten gelen suyun havuza nasıl aktarıldığı;

gibi sorulara da cevap bulunması amaçlanmıştır. Yapının mevcut durumu üzerine yapılan mimari-teknik ve tipolojik araştırmalar sonucu, nymphaionun restitüsyon çiziminin yapılmasına çalışılmıştır.

Kaynaklardan Herodes Atticus tarafından inşa ettirildiğini öğrendiğimiz aquadüktün nymphaion ile olan bağlantısı incelenerek, aquadüktün mimari-teknik özellikleriyle yapım tarihinin nymphaionun özellikleriyle örtüşüp örtüşmediği araştırılmıştır. Bu şekilde nymphaion'un tarihlendirilmesine yönelik amaç doğrultusunda ek bir kriter oluşturulmuştur.

Tüm bu verilere dayanılarak, Alexandria Troas nymphaionunun, Roma anıtsal nymphaionlarıyla karşılaştırılmasına ve benzerliklerinin saptanmasına çalışılmıştır.

Bunlarla birlikte, nymphaionların kökenine bakılarak, Alexandria Troas nymphaionuna ve benzer tipteki Roma nymphaionlarına geleneksel ruh ve mimari anlayışının nasıl yansıdığı incelenmiştir.

Bu yapının Alexandria Troas kenti için olan önemi, sosyal bakımdan halkın nymphaionlara olan ihtiyacı göz önünde tutularak irdelenmek istenmiştir.

I.BÖLÜM:

NYMPHAÏON'UN KÖKENİ VE GELİŞİMİ

NYMPHAÏON TANIMI:

Genç kadın veya gelin anlamına da gelen nympheler, dağlarda, kırlarda, ormanlarda ve nehir, kaynak, deniz gibi sularda yaşayan doğal ve tanrısal dişi varlıklardır²⁴. Homeros tarafından da sözü edilen²⁵, özellikle doğal kaya ve mağaralardaki su kaynaklarıyla özdeşleştirilen nymphe kültü arkeoloji bilimine de saptanmıştır²⁶.

Yunanlılar ırmak ve temiz su kaynaklarının koruyucu tanrıçaları olan nymphelerin tanrısalıklarına ait olan su kaynaklarını, "Nymphelerin kutsal alanı" anlamına gelen *νυμφαῖον*-nymphaion olarak adlandırmışlardır²⁷. Yazıtlarda nympeum, nymphium, nymfeum, nymfium, nimfium olarak geçen nymphaiona; Yunan literatüründe, *νυμφῶν ἱερὸν* ya da *ναὸς τῶν νυμφῶν* olarak, Roma literatüründe, *domus Nympharum*, *aedes Nympharum*, *sacrum Nympharum* olarak rastlanılmaktadır²⁸. Başlangıçta tek başına Nymphaion kelimesi

²⁴ A.Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul, 1989, s.239.

²⁵ "...bir kaynak fişkırrı kayanın altından..." Homeros, *Odysseia*, IX,140, İstanbul, 1998, s.156.

²⁶ I.Malkin, *Nymphs*, The Oxford Classical Dictionary, Oxford New York, 1996, s.1056.

²⁷ P.Monceaux, *Nymphaeum*, Daremberg-Saglio Dictionnaire des Antiquites Grecques et Romaines 4.1, 1907, s.129.

²⁸ O.Reuther, *Nymphaeum*, RE XVII-2,1937, s.1517-1518.

çok az literatürde görülürken, mimarisi açısından da yeterli bilgi verilmemekte, ancak zaman içerisinde hamamlar ve aquadüklerle bağlantılı olarak nymphaion adlandırması görülmeye başlamaktadır²⁹.

Hellen veya hellenize olan pek çok yerde nymphaea adını taşıyan yerleşim yerleri hatta adalar bulunmaktadır. Bu ismi taşıyan yerlerin tümünde Nymphelerin kutsal alanları bulunuyor olmalıdır³⁰.

İLK NYMPHAÏON-ÇEŞME ÖRNEKLERİ:

Yunanlılar, suların kaynadığı mağaralar içerisinde nymphelere tapınıyorlar, sunularda bulunuyorlardı. Bu nedenledir ki, ilk gerçek anlamdaki nymphaionlar, doğal olarak var olan, belki birkaç düzenlemenin yapıldığı kaynak mağaralarıydı³¹. Ithaka'daki nymphelerin mağarası, Calypso mağarası, Parnas mağaraları, Sipyle mağarası nymphelere adanmış kaynak mağaralarıdır³².

M.Ö. VI. yüzyılın son çeyreğine tarihlenen Atina Akropolisindeki Asklepieion³³ ile biraz daha komplike olan Pnyx'in eteklerindeki Thucydides'in anlatımlarında yer alan iki mağaranın birleştirilmesinden oluşan Kallirrhoe yine erken kaynak mağaralarındandır³⁴.

²⁹ ibid, s.1518.

³⁰ P.Monceaux, 1907, s.129.

³¹ R.Ginouvs, Laodicée du Lycos, Le Nymphée, Paris,1969, s.137

³² P.Monceaux, 1907, s.129

³³ F. Glaser, Antike Brunnenbauten in Griechenland, Wien, 1983, s.22.

³⁴ B. Dunkley, Greek Fountain Buildings Before 300 B.C., BSA 36,1935-36, s.144.

Antik Yunan'daki ilk çeşme örneklerinde de, kaynağın veya kaynak mağarasının basitçe düzenlenmesi şeklinde süregelen dinsel değerlerin devam ettiği görülmektedir. Yunan çeşmelerinin formları, genellikle inşa edildikleri yerlerin coğrafi ve doğal özelliklerine göre şekillenmiştir. Doğal imkanlar kullanılarak, sarnıç ve kanallar mümkün olduğunca kayalara oyularak yapılmış, hatta çeşmenin duvarlarını, çatısını oluşturmak için de kayalar yerlerinde bırakılmıştır. Suyun seviyesine göre de değişik tipler ortaya çıkmıştır. Su kaynağının derinde yer alması durumunda, basamaklarla kaynağa inişin sağlandığı bir form görülürken, kaynağın yüksek bir seviyede bulunduğu durumlarda ise kayaya suyun toplanacağı bir havuzun yapıldığı görülmektedir³⁵.

Belirli bir planı ve dekorasyonu bulunmayan bu tür düzenlenmiş doğal kaynaklar, çok eski zamanlardan beri su kaynağı olarak kullanılmakta olup bunlar çeşmelerin en eski grubunu oluşturmaktadırlar³⁶.

Arka kısımlarında, su kaynağından beslenen, çoğu kayalara oyularak yapılmış sarnıçlara sahip çeşme yapıları³⁷ planlarıyla benzer bir grup oluşturmaktadırlar. Megara'daki çeşme binası, Korinth'deki Peirene ve Glauke çeşmeleri ve Perachora'daki çeşme bu tipe giren örneklerdir.

³⁵ B. Dunkley, 1935-36, s.142-143,188.

³⁶ *ibid*,s.144.

³⁷ "Brunnen mit angeschlossenem Reservoir" F.Glaser, Brunnen und Nymphäen, Die Wasserversorgung antiker Städte Band 2, Mainz,1987, s.112-114.

Pausanias, Theagenes'in emri üzerine Megara'da bir çeşmenin inşa edildiğini söylemektedir³⁸. Buna dayanılarak Megara'daki bu çeşme, Megara tyranı olan Theagenes zamanına³⁹, M.Ö. VII. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmektedir. Çeşmenin birbirine paralel olan iki uzun ve geniş su sarnıcının önünde iki tane su alma havuzu (daldırma havuzu) bulunmaktadır. Megara'daki çeşme bu tipteki diğer yapıların en eskisi olup, Elderkin'e göre öbür çeşmelere örnek olmuştur⁴⁰.

Korinth'teki iki çeşmenin de planı genel olarak Megara'dakine benzemekle birlikte, bunların iki yerine dörder sarnıçları bulunmaktadır⁴¹.

Korinth Peirene çeşmesi doğal bir terasa dayalı olarak inşa edilmiştir. Peirene için kesin bir tarihleme yapılmamıştır ancak Peirene ile Theagenes'in Megara çeşmesi arasındaki benzerlik, Peirene çeşmesinin Korinth tyranı Periander'in (M.Ö.627-587) yaptırdığı binalar kapsamında, M.Ö. VII. yüzyılın sonu-VI. yüzyılın başında inşa edilmiş olabileceğini ortaya koymaktadır.

Korinth Glauke çeşmesi kayaya oyulmuştur. Yan yana 4 büyük sarnıçtan oluşmaktadır. Çeşmenin ön kısmında sarnıçlardan gelen suyla beslenen su alma havuzu bulunmaktadır. Boyutu ve planı nedeniyle Elderkin ve Dunkley tarafından Periander'in hükümdarlığına veya babası Cypselus zamanına M.Ö. VI. yüzyılın ortalarına doğru tarihlenmiştir⁴². Ancak Glaser, genel kanının aksine Glauke'nin düzenlenmiş bir kaynak mağarası olmadığını tersine suyun ulaştırılması gereken,

³⁸ Pausanias I, s.40-41; B. Dunkley, 1935-36, s.145

³⁹ R. Thomas, Theagenes, The Oxford Classical Dictionary, Oxford New York, 1996, s.1493.

⁴⁰ B. Dunkley, 1935-36, s.145.

⁴¹ ibid.

⁴² G.W. Elderkin, AJA, 1910, s.19; B. Dunkley, 1935-36, s.148-149

planlanarak kayaya inşa edilmiş bir yapı olduğunu belirtmektedir. Glaser kazı bulgularına dayanarak yaptığı tarihlemeye yapının kesinlikle arkaik döneme ait olmadığını, M.S. I. yüzyıla tarihlenebileceğini irdemiştir⁴³.

Bu tipe ait bir diğer örnek de Korinth'in kuzeyinde yer alan Perachora'dadır. Yapının arkasında yer alan üç adet uzun sarnıç önlerindeki üç adet su alma havuzunu beslemekteydi. Bu havuzların önünde kolonadlı bir ön mekan mevcuttur. Perachora çeşmesi M.Ö.IV. yüzyılın sonuna tarihlenmektedir.⁴⁴

Lemnos'da ele geçen bir seri terracotta modellerin⁴⁵ sarnıçları geniş çeşmelerle büyük bir benzerlik göstermektedirler. Bu modeller daha erken zamana ait olabilirler. Bunların üç tanesi kutsal alanda M.Ö. IX. yüzyıldan-VI. yüzyıla kadar tarihlenen karışmış tabakalar arasında bulunmuştur. Bir dördüncüsü de nekropolda M.Ö. IX-VII. yüzyıla kadar uzanan tabakalar arasında bulunmuştur. Bu modellerin üç tanesi küçük ve kutuya benzer binalar olup iç kısmı duvarlarla paralel sarnıçlar halinde bölünmüştür. Sarnıçların önlerinde de çok alçak dikdörtgen havuzlar bulunmaktadır. Nekropolden gelen modelin sadece iki sarnıcı vardır.

Zaman içerisinde ahşap ve taşın kullanılmasının artmasına bağlı olarak, bu malzemelerden çeşme binaları yapılmaya başlanmıştır. Ancak bu çeşmelerin erken örneklerini dolaylı yoldan, vazo resimleri veya kabartmalar üzerindeki çeşme tasvirlerinde görebilmekteyiz.

⁴³ F.Glaser, 1987, s.113.

⁴⁴ ibid, s.

⁴⁵ B. Dunkley, 1935-36, s.149-151.

Akropolis müzesinde bulunan, stilistik özelliklerinden dolayı VI. yüzyılın 2. yarısının başlarına ait olduğu düşünülen “zeytin ağaçlı” arkaik alınlık üzerinde küçük bir çeşme binası tasviri bulunmaktadır. Pseudo-isodomik duvar işçiliğine sahip olan yapının sağ tarafında bir kapı açıklığı, siması üzerinde siyah boyalı mutuluslar ve çatısında yassı kiremitler olduğu görülmektedir⁴⁶. Bu tipteki bir diğer çeşme ise Lakonia dinosu üzerindeki Troilos sahnesinde görülmektedir⁴⁷. Bu tip dört tarafı da duvar örülü olan çeşmeler çok yaygın değildir çünkü çok sayıdaki insanın sıklıkla kullandığı bir yapıya dar bir kapı açıklığından girmesinden önce, ön yüzde her yeri açık olan bir kolonattan girmesi tercih edilmiştir⁴⁸.

“Zeytin ağaçlı” alınlığın yapım tarihini takip eden zaman içerisinde, VI. yüzyılın sonuna kadar attika siyah figürlü vazoları üzerinde çok sayıda çeşme sahnesi tasviri görülürken bu dönemden sonra vazoların üzerindeki çeşme tasvirlerine seyrek olarak rastlanılmaktadır⁴⁹.

Vazolardaki çeşme sahneleri daha çok su taşıma araçları olan hydrialar⁵⁰ üzerinde yer almaktadır. Vazo resimlerinde, ön cepheden çizmenin zorluğundan kaynaklanan sebeplerden ötürü profilden gösterilmiş çeşmelerin boyutlarını görmek imkansızdır. Çünkü profilden görünüşte çeşmenin tek bir sütunu ve entablaturü görülebilmektedir. Ancak profilden görünüş sayesinde, çeşmenin sembolü olan aslan başlı çörtlenle birlikte ağızdan akan su daha rahat resmedilebilmiştir.

⁴⁶ F. Glaser, 1987, s.106, abb.2 ; B. Dunkley, 1935-36, s.152.

⁴⁷ B. Dunkley, 1935-36, s.152.

⁴⁸ ibid.

⁴⁹ ibid.

⁵⁰ Münih 1716, Münih 1715, Münih 1693, Münih 1690 Hydriaları ve British Museum'daki Hydria üzerlerinde çeşme tasvirleri bulunan çeşitli hydria örnekleridirler.

Vazo resimlerinde, çeşmelere su almaya gelenlerin kaplarını çörttenlerden akan suyun altına koydukları görölmektedir. Bu tasvirlerden de erken örneklerin, suyun toplandığı bir su alma havuzuna sahip olmayan, suyun direkt olarak çörttenlerden alındığı küçük ölçekli akar çeşmeler oldukları düşünölüyorsa da, bu durumun resmetmeye daha uygun bir tarz olduğundan ileri geldiğini söylemek yanlış olmaz. Bununla birlikte, çeşme duvarının alt kısmına bitişik olarak çizilen yatay kalın çizgi su alma havuzunu stilize olarak göstermektedir⁵¹.

Genellikle vazo ressamaları en basit tipli çeşmeleri tercih edip, planı komplike olanları tercih etmemekteydiler. Doğal, kayalardan kaynakayan sular, siyah figürlü vazolarda, gösterimlerindeki zorluklar sebebiyle ve de tam net olarak anlaşılamayacağı için betimlenmemişlerdir. Vazolar üzerindeki çeşmelerin genel olarak dor başlığına sahip dorik düzende inşa edilmiş yapılar olduğu görülürken, ionik başlıklar siyah figürün geç döneminden önce ortaya çıkmamıştır. Tek komple ve dikkatlice çizilmiş dorik çeşme binası François vazosu (M.Ö. 570-560) üzerinde mevcuttur.

İlk çeşmenin ortaya çıkmasından itibaren çok değişik formlar görölmektedir. Bu formların da zamandan daha çok, doğal koşullara bağlı olması nedeniyle bu tipleri sağlam bir kronolojiye oturtmak zor olmaktadır⁵².

En erken taş çeşme yapılarından birisi de, Anadolu'da Symrna'da bulunmuştur. Çeşme bazalt taştan "isopata" yapı tipinde inşa edilmiştir. Çeşme 2.50 m.

⁵¹ B. Dunkley, 1935-36, s.165.

⁵² ibid, s.142 vd.

yüksekliğinde olup, içten 1.35 m.genişliğinde ve arkaya doğru 5.10 m. uzunluğundadır. Dikdörtgen plana sahip olan çeşmenin en arka kısmında suyun toplandığı bir hazne vardır ve fazla su bu haznedeki eni 46 cm. uzunluğu 3.30 m. olan kanala doğru akmaktadır. Bu kanalın hemen yanında su almaya gelenlerin yürüyebileceği bir taş zemin bulunmaktadır. Yapı E. Akurgal tarafından M.Ö. VII. yüzyılın sonlarına tarihlenmektedir⁵³.

Su kaynağının derinde yer alması durumunda, basamaklarla kaynağa inişin sağlandığı bir form görülürken, kaynağın yüksek bir seviyede bulunduğu durumlarda ise kayaya suyun toplanacağı bir havuzun yapıldığı görülmektedir⁵⁴. Girit'te geç Minos dönemine ait, Knossos'taki yeraltı kaynak odaları ile Zakros Sarayı'ndaki iki örnek bu tip basamaklı çeşme yapılarındandır⁵⁵. Bu tipe bir diğer örneği de Syros Adası'ndaki⁵⁶ basamakla inilen bir koridorun sonunda yer alan su kaynağı oluşturmaktadır.

Delphi'deki tapınak terası üzerinde yer alan çeşme⁵⁷, kareye yakın havuzuna birkaç basamakla inilen çeşmelerin en eskilerindedir. Yapı M.Ö. VI. Yüzyıla tarihlendirilmektedir. Genellikle bu tip çeşmelerde su havuzun içindeki doğal bir kaynaktan kaynamaktadır. Fakat Delphi'deki bu çeşmeye su, tapınağın temeli altındaki yer altı suyunun toplandığı bir sarnıçtan ulaştırılmaktadır.

⁵³ M. Akurgal, Bayraklı Kazısı 1995, XVII. Kazı Sonuçları Toplantısı II, Ankara, 1996, s.28-29.

⁵⁴ B. Dunkley, 1935-36, s.142-143,188.

⁵⁵ F.Glaser, Brunnen und Nymphäen, Die Wasserversorgung antiker Städte Band 2, Mainz,1987, s.105-106.

⁵⁶ F. Glaser, Antike Brunnenbauten in Griechenland, Wien, 1983, s.22.

⁵⁷ B. Dunkley, 1935-36, s.175-176.

Delphi'deki çeşme gibi, Delos'taki yazıtlarda Minoe olarak bahsedilen çeşme⁵⁸ de basamaklı tiptedir. İç kısmındaki bir kaynakla beslenen dikdörtgen havuza aşağı doğru basamaklarla inilmektedir. Bu çeşme Delphi'dekinden çok daha geniştir ve yapının tümü önünde bir sıra sütun dizisi bulunan, arka ve yan tarafları taş duvar örülü, çatısı olan dikdörtgen bir binanın içine alınmıştır. Orijinallerinin ağaçtan olması gereken mevcut sütunlar, muhtemelen roma dönemindedir.

Bu tipe bir başka örnek de Tegea çeşmesidir⁵⁹. M.Ö.550 ile 350 yılları arasında tarihlenen çeşmede on iki basamakla kaynağa inilmektedir. Suyun yükselerek kapladığı en alttaki altı basamak diğerlerine göre daha geniş yapılmış ve böylece suyun alınması için bir platform oluşturulmuştur. Çevresindeki suyu tutan duvarlar düzenli taş bloklardan inşa edilmiştir. Suyun alt altı basamağın daha üzerine çıkmaması için altıncı basamak seviyesine tahliye deliği yapılmış olduğu görülmektedir.

Paros'taki Asklepieion'daki bir diğer çeşme⁶⁰ M.Ö. VI. yüzyıl içerisinde bir kayaya yaslanır şekilde inşa edilmiştir. Dikdörtgen havuzunun bir kenarını bu kaya oluşturmaktadır. M.Ö. V. yüzyılda eskisi işlerliğini yitirmiş, yerine yeni bir havuz inşa edilmiştir. Öncekine benzer bir şekilde kayaya yaslanmaktadır. Havuzun dip kısmında mermer kaplama mevcuttur.

M.Ö. IV. yüzyılın ortasına doğru taş havuzlu, genellikle üstü kapalı, önlerinde sütunları olan ve geç Hellenistik, Roma çağına kadar devam eden bir tip görülmeye başlamaktadır.

⁵⁸ F.Glaser, 1987, s.107.

M.Ö. IV. Yüzyıla tarihlenen, Oropos'daki Amphiareion'da bulunan çeşme farklı bir plana sahiptir. Kare biçiminde etrafı örülerek inşa edilmiş bir sarnıcı olan çeşmenin su alma havuzuna bir üst terastan merdivenle inilmektedir⁶¹.

Akrokorinth üzerindeki bir çeşme, basamakları ve duvarları ile M.Ö. IV. yüzyıl içerisine tarihlenmektedir. Sonradan değişikliklerin yapıldığı bu çeşme esas olarak Minoe'yi ve aynı plana sahip diğer çeşmeleri andırmakta olup, geniş dikdörtgen havuzu ve bu havuza inen birkaç basamaklı merdiveni vardır.

Atina'da Dipylon kapı kompleksinin bir bölümünü oluşturan, kapı duvarına dayalı bir şekilde inşa edilmiş çeşme M.Ö. IV. yüzyılın üçüncü çeyreğine aittir. Kapının formuna uydurulmuş L biçimli bir havuza ve önünde yer alan sütunlara sahiptir⁶².

Phigaleia'daki havuzu pseudo-isodomik duvarlarla çevrilmiş, önü sütunlu çeşme M.Ö. IV. yüzyıla tarihlenir. Kaynak suyu çeşmenin arkasındaki daha yüksek olan kısımdaki yeraltı tünellerinde toplanır ve havuza iki adet kanalla boşalır⁶³.

Atina'daki Enneakrounos⁶⁴ çeşmesi agoranın en yüksek noktasında yer almaktadır. Kısa kenarlarında karşılıklı iki su alma havuzunun bulunduğu uzun dikdörtgen planlı yapının iç kısmına ön cephenin ortasındaki sütunlar arasından girilmektedir.

⁵⁹ B. Dunkley, 1935-36, s.190.

⁶⁰ ibid. s.182.

⁶¹ B.Dunkley, 1935-36, s.182.

⁶² F.Glaser, 1987, s.109

⁶³ B.Dunkley, 1935/1936, s.186-187.

⁶⁴ F.Glaser, 1987, s.108.

Tenos adasındaki exedra çeşmesi önü sütunlu nymphaionlara değişik bir örneği oluşturmaktadır. M.Ö.IV. yüzyıla tarihlenen yapının orta kısmında yer alan exedranın her iki yanında önlerinde su alma havuzu bulunan yan kanatlar bulunmaktadır. Orta kısımdaki exedra içerisinde su tesisatı yoktur, bu kısım oturulup, rahatlama, dinlenme yeri olarak tasarlanmıştır⁶⁵.

Vazo resimlerinden tanıdığımız arkaik çeşmeler gibi ön cepeleri sütunlu olan bu tipteki çeşmelerin daha gelişmiş örneklerini, M.Ö. III. yüzyılda Rodos-Ialysos'daki⁶⁶ ve Sikyon'daki çeşmelerde görmekteyiz.

Ialysos'daki çeşme bir kayaya dayalı olarak arka ve yan duvarları isodomik duvar örgüsüyle inşa edilmiştir. Yapının yaklaşık yarısını kaplayan havuzun önünde parapet duvarlarının da bağlı olduğu altı adet kare fil ayağı direk yer almaktadır. Bunların önünde, ön cephede ise yine altı adet dorik sütun bulunmaktadır⁶⁷.

Sikyon'daki gymnasiumun bir parçasını oluşturan iki benzer türdeki çeşme bir terasa kurulmuşlardır. Arkası ve iki yanı duvar örülü çeşmelerin havuzlarının önünde anta duvarlarına yapışık fil ayağı pilasterlerin arasında iki adet dorik sütun yer almaktadır⁶⁸.

Bir kayalığın veya sarnıcın önüne yerleştirilmiş düz bir duvar önünde genellikle dikdörtgen su alma-daldırma havuzlarına sahip, ön cepesi sütunlu çeşme binaları,

⁶⁵ P. Gros, L'Architecture Romaine, 1.Les Monuments Publics, Paris, 1996, s.421.

⁶⁶ F.Glaser, 1987, s.109-110, Ialysos'daki çeşmeyi B. Dunkley M.Ö.IV. yüzyıla tarihlemektedir, 1935/36, s.183.

⁶⁷ B. Dunkley,1935-36, s.184-185; F. Glaser, 1987, s.109-110.

⁶⁸ ibid.

M.Ö.IV. yüzyılın ortasından itibaren yayılmaya başlayıp hellenistik dönemde alışılmış bir tip haline gelmiştir.

Menderes Magnesiası'nda agoranın güneybatı girişindeki çeşme, Efes'te tiyatro yanındaki çeşme, Bergama'daki kent çeşmesi hellenistik dönemin bu tarz, önu sütunlu çeşmelerine örnek oluşturmaktadırlar.

Menderes Magnesiası'nda agora'nın batı portikosunun güney kısmında yer alan çeşmenin⁶⁹ anta duvarları arasında iki adet sütun bulunmaktadır. Yapının iç kısmında, öndeki bu sütunlarla aynı hizada olan iki sütun daha vardır. Bu sütunların arasında arkadaki daldırma havuzunun parapet duvarı yer almaktadır. Çeşmenin arka duvarında bulunan aslan başlı çörttenlerden akan su daldırma havuzunu doldurmaktaydı.

Efes'te tiyatronun skene binasının olduğu terasın kuzey batı köşesine dayalı ve Mermer Cadde üzerinde yer alan çeşme⁷⁰ 3.82 m. x 1.45 m. boyutlarında olup anta duvarlarının arasında iki adet ionik sütun bulunmaktadır. Çeşme üç adet çörtenden akan suyla beslenen bir daldırma havuzuna sahiptir. M.Ö. 2.yüzyılda inşa edilmiş olan yapı, Roma döneminde onarım görüp iki sütun eklemesiyle genişletilmiştir.

Bergama'nın Orta Kent'inde yer alan kent çeşmesi⁷¹, aşağı gymnasiumun kalıntılarının doğusunda, merdivenli ve tonozlu yapının hemen yanında bulunmaktadır. Arka duvarın önünde yer alan 21 m. uzunluğunda ve 3.15 m. genişliğinde bir daldırma havuzuna sahip çeşmenin parapet duvarına, yukarıya doğru

⁶⁹ C.Humann, Magnesia am Maeander, Berlin, 1904, s.112-113,135-137.

⁷⁰ W. Wilberg, Das Brunnenhaus Am Theater, FIE 3 1923, Wien, 1923, s.270 vd.; S. Erdemgil, Ephèse, İstanbul,1987.

tam sütun olan, 12 yarım sütun yapışıktır. Bu sütunlarla çeşmeyi ortasından ikiye bölen 12 sütunun oluşturduğu sıra aşağı yukarı 3 m. yükseklikteki taş çatıyı taşımaktaydı. Yapı, kentin büyük değişikliklere uğradığı II.Eumenes (M.Ö.197-159) zamanında inşa edilmiş olmalıdır.

Hellenistik döneme tarihlendirilen bir diğer çeşme de Kaunos'ta bulunmaktadır. Cephesi liman agorasına dönük olan, 5.36x8.02 m. ölçülerinde bir temel üzerinde yükselen çeşmenin U planının iç kısmını dolduran havuzunun önünde iki adet sütunu ve parapet duvarı bulunmaktadır⁷².

Sagalassos'da M.Ö. I. yüzyılın ortalarına, imparatorluk döneminin başlarına tarihlenen U planlı bir çeşme bulunmaktadır⁷³. Yapı yukarı agora ile tiyatro arasındaki mesafenin ortasında yer almaktadır. Çeşmenin güneye dönük cephesi 7.40m. genişlikte olup, köşelerinde 5.40 m. çıkıntı yapan yan kanatları bulunmaktadır. Yapının ön cephesini oluşturan dorik portikonun ardında su alma havuzu yer almaktadır.

⁷¹ E. Akurgal, Anadolu Uygarlıkları, İstanbul, 1990, s.351.

⁷² C.İşık, Liman Agorası Çeşme Binası, Ankara, 1994.

⁷³ M.Waelkens, The excavation of a late hellenistic fountain house and its surroundings, Sagalassos II, Leuven, 1993, s.43-86.

⁷³ M.Waelkens, The excavation of a late hellenistic fountain house and its surroundings, Sagalassos II, Leuven, 1993, s.43-86.

II. BÖLÜM:

ROMA DÖNEMİ NYMPHAİONLARI

ROMA MİMARİSİ:

Pratik, işlevsel ve teknolojik anlamda gelişmiş olan Roma mimarisi sulama ve drenaj sistemleri, yollar, köprüler, liman yapıları, hipodromlar, depolar gibi pratik ve işlevsel projelerle kendini göstermiştir. M.Ö. 312 yılında yapılan Aqua Appia ile başlamak üzere, Roma'da M.S. II. yüzyılın sonuna gelindiğinde dokuz adet ana aquadükt yer almakta ve bunlar günde bir milyon metreküp suyu kente taşımaktadırlar. Ve sadece başkent Roma'da değil imparatorluğun her köşesinde kentlere su sağlayan aquadüktler inşa edilmiştir⁷⁴.

Bu işlevsel mimarinin gelişimi büyük oranda yapı malzemesi olarak opus caementiciumun – roma betonunun kullanılmasından ileri gelmektedir. Opus caementicium, kum ve çakılın, kireç harcı ve bir tür volkanik kül olan pozzolona ile karıştırılmasından meydana gelmektedir. Bu karışım, döküldüğü kalıbın biçimini alabilmekte ve katılaştığında son derece sağlam hale gelmektedir.

⁷⁴ F.Yegül, De Architectura Romana, Olba I, Mersin, 1998, s.63-66.

Beton teknolojisi mimaride tonozlu bir stilin de ortaya çıkmasını sağlamış ve geniş açıklıkların rahatlıkla geçilebildiği, yuvarlak, köşeli ya da düz kemerlerin, beşik ya da çapraz tonozların, kubbe ve yarım kubbelerin kullanıldığı yapılar inşa edilmiştir.

Romalılar Yunan mimarisinin klasik, geleneksel düzenini kendi yeni formlarıyla birleştirip dekoratif mimariyi geliştirmişlerdir. Bu gelişen mimarinin en güzel örneklerine ise çok katlı sütunlu cepheleri olan tiyatro scaenae fronslarında, anıtsal girişlerde, anıt mezarlarda, şeref salonlarında, exedralarda ve nymphaionlarda rastlanmaktadır⁷⁵.

ROMA NYMPHAİONLARI:

Günümüz arkeoloji terminolojisinde, Roma çeşme binaları nymphaion-nymphaeum adıyla ifade edilirler⁷⁶. Roma nymphaionlarının temel kavramı doğudaki hellenistik kültüre dayanmaktadır. Nymphe kültü Roma'da uzun zamandan beri bilinmekte ve nymphelere ait tapınaklar bulunmaktaydı. Roma nymphaionları temelde kutsal alanlar olmakla birlikte özellikle kentlerdeki bu tür yapılar giderek dinselikten uzak bir karaktere bürünmüşlerdir⁷⁷.

Roma dönemi çeşme binaları yine bu dönem tiyatrolarının scaenae fronslarını andıran tarzda inşa edilmişlerdir. Bu şekilde nişlerle, sütunlarla, heykellerle bezenmiş cepheleri olan Roma nymphaionları, hiç şüphesiz ki, çeşmelerin en gelişmiş ve

⁷⁵ ibid, s.66.

⁷⁶ O.Reuther, 1937, s.1518.

⁷⁷ P.Monceaux, 1907, s.129-130.

anıtlaşmış tiplerini oluşturmaktadırlar. Bu şekilleriyle ve yapılarındaki düşünce tarzıyla soylarına uzak düşseler de, yine de kutsal mağara- çeşmeleriyle aralarında bir devamlılık mevcuttur⁷⁸.

Nymphelerin mağaraları olan kaynak mağaraları kutsal alanlardır. Bu kutsallık bir geleneğe dönüşmüş ve sonraki dönemlerde, kimi zaman mimarlar tarafından bir mağara çeşmesi izlenimi verilebilmek için, çeşitli düzenlemelerin yapıldığı görülmektedir. Bu şekilde, dinsel bir değer taşıyan, suyun kaynadığı ilkel mağaranın anısı korunagelmiştir⁷⁹.

Roma döneminde, özellikle Tiberius zamanında büyük mağaraların içlerinin sarkıtlarla, mozaiklerle, midye kabuklarıyla süslenerek, suların oluk oluk akmasıyla hoş bir havanın kazandırıldığı mağara-çeşmelere rastlanılmaktadır. Bunların en ünlüleri M.S. 27 ile 37 arasında düzenlenmiş, Capri adasında yer alan Arsenal ve Matromania mağaralarıdır⁸⁰. Bu mağara-çeşmelerin mozaikleri ve grotesk süslemeli duvarlarının üzerinden akan oluk oluk sular, nymphelere adanmış mağaraların sızıntılarını anımsatmaktadır.

Ancak bu mağara-çeşmeler, belirli bir tanrısal kütle ilişkili olmayıp, imparatora ve yakınlarına sıcak günlerde gölge ve serinlik vererek dinlenmelerini sağlayan bir mekan olarak düzenlenmişlerdir⁸¹.

⁷⁸ R. Ginouvès, 1969, s.138.

⁷⁹ G. W. Elderkin, The Natural and the Artificial Grotto, Hesperia 10, 1941, s.125-135.

⁸⁰ P. Mingazzini, Le grotte di Matermania dell' Arsenal a Capri, dans Archeologia Classica VII, 1955, s.139.

⁸¹ R. Ginouvès, 1969, s.140.

Roma monumental nymphaionları, öncelikle halkın su ihtiyacını karşılamak gibi pratik bir amaca yönelik olarak inşa edilmekteydiler. Ancak bunun yanı sıra, gösterişli cephe mimarileriyle kent için bir süs motifi olurlarken, sularının akışıyla ve şırlıtısıyla psikolojik açıdan rahatlamayı da sağlamışlardır⁸². Bu süslü nymphaionların cadde bitimlerinde veya cadde köşelerinde, ya da dekoratif bir duvar olarak, gizlenmek istenen yapıların cephelerinin önlerinde inşa edildikleri görülmektedir. Sagalassos'da, odeionun aşağı kente göre farklı yönelişini maskelemek amacıyla⁸³ odeionun güneyine batı tarafından yapışık şekilde inşa edilen çeşme bu tarz bir uygulamaya örnek oluşturmaktadır.

Roma dönemi anıtsal nymphaionları genel olarak üç tipte görülmektedir⁸⁴:

a. Apsidal tip

b. Üç apsidli tip

c. Düz cepheli tip

a. Apsidal Tip :

Bu tipteki nymphaionlar yarım daire formunda bir cephe mimarisine sahiptirler. Bu formdaki nymphaionlara "apsidal nymphaion", "sigma biçimli nymphaion" veya "exedra-nymphaion" da denilmektedir⁸⁵.

⁸² O.Reuther, 1937, s.1521-1522.

⁸³ M. Waelkens, Sagalassos I, Leuven, 1993.

⁸⁴ R. Ginouvès, 1969, s.143-161.

⁸⁵ R. Bol, Das Statuenprogramm des Herodes-Atticus-Nymphaeums, OF XV, Berlin, 1984, s. 77 ; F.Glaser, 1987, s.124 ; S.Settis, Esedra e ninfeo nella terminologia architettonica del mondo Romano, in ANRW I, 4 ,Berlin, 1973, s. 661vd.

Apsidal formdaki nymphaionlar imparatorluğun tüm batı kesiminde bulunmakla birlikte, kuzey Afrika'da da, doğuda da bu tipte örnekler görülmektedir.

Bu yarım daire formlu nymphaionlarda, apsidalin içerisinde bir havuz yer almaktadır. Kimi zaman, bu havuz haricinde, yapının önünde de dikdörtgen bir havuz bulunabilmektedir. Çoğunlukla apsidin üzeri yarım bir kubbe çatıyla örtülüdür⁸⁶.

Apsidal nymphaionlar kubbe şeklindeki tonoz örtüleriyle, cephelerindeki nişleriyle mağaraları anımsatmaktadırlar⁸⁷.

Bu tipin belli başlı örnekleri olarak, Olympia'daki Herodes Atticus Nymphaionunu, Leptis Magna'daki, Tipasa'daki ve Gerasa'daki nymphaionları görmekteyiz. Apsidal tipteki çeşme binaları III. Bölüm içerisinde Tipoloji alt başlığı altında daha detaylı olarak incelenecektir.

b. Üç apsidli tip :

Bu tip üç apsidli nymphaionların sütunlarla desteklenmiş görkemli cepheleri mevcuttur. Bu tipin en önemli örneklerinden birisi M.S 203'de Septimius Severus tarafından Roma'da Porta Capena yönünde, Palatin'in güney doğu eteğinde via Appia'ya karşı inşa ettirilen Septizonium'dur⁸⁸. Köşe çıkıntıları arasında üç adet apsidin yer aldığı yaklaşık 89 m. uzunluğundaki üç katlı cephe korinth sütunlarıyla dekore edilmiştir.

⁸⁶ W.Letzner, Römische Brunnen und Nymphaea in der Westlichen Reichshälfte, Münster, 1990, s.141.

⁸⁷ G. W. Elderkin, 1941, s.132-135.

Roma'daki Septizonium'un benzeri üç apsidli bir diğer nymphaion ise Side'de görülmektedir⁸⁹. Antoninler dönemine tarihlenen yapı, bu tipin ilk olarak imparatorluğun doğusunda ortaya çıktığına işaret etmektedir. Nymphaionun 52m. uzunluğundaki cephesi 6.30 m. genişliğinde üç adet apside sahiptir. Birbirlerinden altışar sütunla ayrılan absidlerin her birinin içinde dört sütun bulunmaktadır. Yapının köşelerinde içlerinde birer küçük apsidin yer aldığı yine sütunlarla süslü kanatlar mevcuttur. Bu kanatlarla cephe duvarı arasında 400 metrekareden daha geniş bir alanda havuz yer almaktadır.

Bu tipteki bir başka örnek de Amman'daki nymphaiondur⁹⁰. Yapının yaklaşık 70m. olan cephesinde üç absid yer almaktadır. İki katlı cephe nişlerle ve sütunlarla süslenmiştir.

c. Düz cepheli tip :

Tiyatroların scaenae fronslarını andıran tarzda inşa edilmiş düz bir cephe, önündeki dikdörtgen havuz ve bu cephenin her iki köşesindeki çıkıntı veya kanatlar bu tipin genel özellikleridirler. Cephe nymphaionları⁹¹ olarak da adlandırılan bu tipin en belirgin özelliklerini sergileyen nymphaionlar Anadolu'da inşa edilmişlerdir⁹².

⁸⁸ R. Ginouvès, 1969, s.152; P. Gros, L'Architecture Romaine, I. Les Monuments Publics, Paris, 1996, s.432.

⁸⁹ A.M.Mansel, Die Ruinen von Side, Berlin, 1963, s.53-64.

⁹⁰ R. Ginouvès, 1969, s.155.

⁹¹ N. Neuerburg, , L'Architettura delle Fontane e dei Ninfei Nell'Italia Antica, Napoli, 1965, s.76-78.

⁹² F. Glaser, 1987, s.121.

Milet nymphaionu düz cepheli tiplere en iyi örneği oluşturmaktadır⁹³. Trajan dönemine tarihlenen yapının 20.45 m. genişliğindeki cephesi üç katlı olarak inşa edilmiştir. Her katta duvara oyulmuş, içlerinde heykellerin yer aldığı 9 adet niş, 12 sütunla birbirlerinden ayrılmıştır. Köşelerinde iki katlı yan kanatlar mevcuttur. Kanatlarla cephe arasındaki orta kısımda 16.15m x 6.39 m. boyutlarında bir anlamda suyun depolandığı büyük bir havuz yer almaktadır. Bu havuzun önünde 15.60 m. x 1.60 m. boyutlarında su alma havuzu bulunmaktadır. Bu nymphaionun düz anıtsal cephesi, tiyatroların scaenae fronslarıyla mimari açıdan çok benzerlik göstermektedir.

Aspendos'ta da yine Milet nymphaionunda olduğu gibi tiyatro cephesini andıran tarzda, cephesi sütunlarla ve nişlerle süslü inşa edilmiş anıtsal bir nymphaion bulunmaktadır⁹⁴. Yapının dikdörtgen formdaki iki katlı cephesi 35 m genişliğe ve 15 m yüksekliğe sahiptir. Her iki katta da beşer adet niş bulunmaktadır. Ortadaki merkezi niş diğerlerine göre daha büyük olarak inşa edilmiştir. Çeşme binası M.S. II. yüzyılın sonlarına tarihlendirilmektedir.

Efes'teki bu tip önemli bir yapı ise 17 m genişliğinde cephesi olan Trajan nymphaionudur⁹⁵. Yapının her iki yanında 7.50 m. uzunluğunda kanatlar mevcuttur. Cephe ile kanatlar arasındaki orta kısımda suyun depolandığı büyük bir havuz bulunmaktadır. Bu havuzun önünde 22 m. uzunluğunda 1.10 m. genişliğinde bir su alma havuzu bulunmaktadır.

⁹³ R. Ginouvès, 1969, s.161; J. Hülsen, *das Nymphäum, Milet I,5*, Berlin, 1919, s.1-52.

⁹⁴ H.Hörmann, *Das Nymphäum zu Aspendos*, JDAI 44, 1929, s.263-274.

⁹⁵ R. Ginouvès, 1969, s.159.

Anadolu'da, Hierapolis'te, Kremna'da, Olba'da, Perge'de, Sagalassos'ta, Selge'de, Side'de bu tipte inşa edilmiş olan zengin süslemeli cephe mimarisine sahip anıtsal nymphaionlar mevcuttur⁹⁶.

Hierapolis'teki Tritonlar nymphaionunun⁹⁷, 70m.lik iki katlı sütunlu cephesi ve kanatları dikdörtgen planlı bir havuzu çevrelemektedirler. Çeşmenin arşitrav blokları üzerindeki Apollo Archegetes ile İmp. Alexander Severus'a ithaf edildiğini gösteren yazıt yapının Alexander Severus (M.S.222-235) dönemine tarihlendirilmesini sağlamaktadır.

Olba'daki Septimius Severus (M.S.193-211) dönemine tarihlenen çeşmenin yaklaşık 15 m.lik kanatlı cephesi olasılıkla iki katlıdır ve önünde dikdörtgen bir havuzu bulunmaktadır⁹⁸.

Perge akropolünün eteğinde, sütunlu caddenin sonunda yer alan yapının 21m. genişliğinde cephe duvarı ve 8.75 m.uzunluğunda yan kanatları mevcuttur. Çeşmenin sağında ve solunda üzerleri kasetli tonoz kemerlerle örtülü birer kapı yer almakta, kapılardan sonra öne doğru çıkıntı yapan kanatlar gelmektedir. Çeşmenin ortasında yer alan nehir tanrısı heykeli önünde uzunluğu 6m. genişliği 3.55m. olan havuz bulunmaktadır⁹⁹.

⁹⁶ R. Ginouvès,1969, s.160; P.Gros, 1996, s.428.

⁹⁷ D.de Bernardi Ferrero, Excavations and Restorations during 1994 in Hierapolis of Phrygia, XVII.Kazı Sonuçları Toplantısı, Ankara,1996, s.97-98.

⁹⁸ J.Keil, A.Wilhelm, Denkmaler aus dem Rauhen Kilikien, MAMA, III, 1931, s-81-84.

⁹⁹ A.M.Mansel, 1971 Perge Kazısı, TAD. 20-2,1973, s.144-145.

III. BÖLÜM:

ALEXANDRIA TROAS NYMPHAIONU

KONUM:

Alexandria Troas nymphaionu, kentin doğusunda, hamam-gymnasion kompleksinin¹⁰⁰ yaklaşık 40 metre güneyinde ve paralelinde, hamamla arasından geçerek odeion ve agoranın yanından stadiona kadar uzanan doğu-batı doğrultusundaki olası bir cadde üzerinde yer almaktadır (LEV.I-II).

Yapının ön cephesi (LEV.III-IV) batıya, deniz tarafına dönüktür. 8.35x17.05m. ölçülerinde bir temel üzerine kurulmuş olan çeşme, masif dikdörtgen içerisinde, yarı çapı 6.0 m. olan bir yarım dairenin yer aldığı apsidal bir yapıdır (LEV.XXII).

Yapının planı, 1883 yılında Alexandria Troas hamamında çalışan Koldewey tarafından çıkarılmıştır¹⁰¹(LEV.XXXIV). Bu planda, Koldewey'in aldığı bazı ölçülerde ufak hatalar olduğu ve bunların kendi içlerinde çelişki yarattıkları tespit edilmiştir.

¹⁰⁰ R. Koldewey, Das Bad Von Alexandria Troas, AM IX, 1884, s. 36-46; A.C.G. Smith, The Gymnasium at Alexandria Troas Evidence for an Outline Reconstruction, Anatolian Studies Vol.XXIX, 1979, s. 23-50.

¹⁰¹ R.Koldewey, 1884, taf.III.

Yapının önünde geniş ve düz bir alan mevcuttur. Önündeki bu alanın toprak seviyesine göre yapının kuzey kanadı 9.08 m, güney kanadı ise 8.48 m yüksekliğe sahip olarak korunagelmiştir. Bununla birlikte yapının çevresi ve iç apsidal kısmı yıkıntılarla kaplıdır. Yapının kazısı yapılmadığı için, toprak altında kalan kısımları hakkında bilgi sahibi değiliz.

YAPININ TANIMI:

Apsidal formulu bu yapının ağırlığını taşıyan masif iç gövdesi opus caementiciumlu duvar örgüsüyle inşa edilmiştir. Bu ana gövde, dış cephelerde büyük blok taşlarla çevrelenmiştir. Yapının dış duvarlarında kullanılan bu bloklar "midye kabuklu kalker taşı" olarak adlandırılan cinsteki kalkerden kesilmişlerdir.

Bu bloklar aynı zamanda içteki opus caementatumun inşası sırasında kalıp vazifesi görmüşlerdir. Zaman içerisinde blokların çoğu yerlerinden kayıp düşmüştür. Temele yakın olduğunu düşündüğümüz alt sıralardan düşen blokların arkasında, içte yer alan büyük kalker bloklar görülmektedir. Bu da yapının temelinde, opus caementatumun altında büyük blokların kullanıldığını göstermektedir.

Yapının kuzey, güney ve doğu arka dış cephelerindeki bloklar üzerinde bosajlar görülmektedir. Ancak çabuk aşınabilen kalker taşları üzerinde yer alan bu bosajlar, bazı bloklar üzerinde korunurken bazıları üzerinden de silinip gitmişlerdir. Genel olarak bloklar üzerindeki bosaj çerçeveleri 5-7 cm, bosaj yükseklikleri ise 5-8 cm arasında ölçülmüşlerdir. Ancak aşınmaya bağlı olan daha farklı ölçüler de mevcuttur.

Yapının kuzey dış cephesindeki (LEV.VII) bloklar üzerinde çeşitli büyüklüklere sahip delikler görülmektedir. Bu deliklerin bazıları 8x10, 10x10, 10x9 cm. ölçülerinde olup yaklaşık 8 cm'lik derinliğe sahiptirler. Bu farklı ölçülere sahip deliklerin sonradan açılmış oldukları söylenebilir. Ancak bu cephedeki bir bloğun yüzeyinde görülen kaldırma ve kenet delikleri, bu cephede devşirme malzemenin de kullanılmış olduğunu göstermektedir.

Doğu arka cepheye ait, biri in situ, diğeri düşmüş olan (LEV.XX B) iki blok üzerinde, kazınarak yapılmış dikey derz çizgisi tespit edilmiştir. Bu şekilde, uzun bir blok iki ayrı blokmuş gibi gösterilerek görsel kaygı giderilmeye çalışılmıştır.

Yapının dış duvarlarında mermer kaplamanın mevcut olmadığı, blokların bosajlı bir yüz işlenişine sahip olmasından, yüzeylerine derz çizgisi açılmış olmasından ve kaplamaya ait olabilecek dübel deliklerinin yoksunluğundan anlaşılmaktadır.

Doğu arka cephede (LEV.XXI A), aquadüktün giriş kısmı olduğu gibi yıkılmıştır. Sadece yapıya dikey olarak bağlanmış tek bir blok yerinde durmaktadır.

Yapının tüm güney ve doğu dış cephelerinde, su kanalının 50 cm aşağısına denk gelen seviyedeki iki blok arası yatay derze yaklaşık 10 cm yüksekliğinde gözenekli yassı taşların döşenmiş olduğu görülmektedir. Bu yassı taşlar sadece blokların altına denk gelecek şekilde yerleştirilerek blokları 10 cm yükseltmişlerdir (LEV.X). Bu büyük bir olasılıkla, suyun neminin yapı içinde kalmayıp, kuruması için yapılmış bir çeşit havalandırma düzeneğidir.

Yapının batı ön cephesi, yapının dış duvarlarına göre farklı bir işçilik göstermektedir. Batı ön yüzdeki blokların ve taşların üzerinde görülen demir kenet

parçalarından (LEV.XX A), tüm ön cephenin mermer kaplamayla kaplanmış olduğu anlaşılmaktadır. Ön cephede, güney ve kuzey kanatlarının batı ön yüzlerinin arasında 6.0 m'lik yarıçapıyla apsidal kısım yer almaktadır.

Apsidalin iç kısmında yarım yuvarlak nişler bulunmaktadır. Bu nişlerden kuzey kanatta 2, güney kanatta ise 1 tanesi koruna gelmiştir.

Apsidalin içi, buradaki nişlerin altından yaklaşık 120 cm. aşağıya kadar çöken-yıkılan kısımlarla dolmuştur (LEV.XII A). Apsidalin her iki ucunda, nişlerin alt seviyesine kadar olan kısımda, yüzeyleri apsidin iç bükey kavisine uyacak şekilde yuvarlatılmış bloklar yer almaktadır. Bu blokları, güney kanatta 202 cm'den, kuzey kanatta da 226 cm'den sonra başlayan, yüzleri düzeltilmiş moloz taşlardan oluşan duvar örgüsü takip etmektedir. Bu moloz taşlarla apsidalin iç kavisi tamamlanmıştır (LEV.XIV). Böylece, mermer kaplamanın altında kalıp, görünmeyen bu kısımda yuvarlaklığın daha kolay sağlandığı küçük taşlar kullanılarak, maaliyetten ve zamandan kazanılmış olunması dikkat çekicidir.

Apsidalin yuvarlak kavisini oluşturan bu blokların ve moloz taşların hemen üzerinde, nişlerin altına gelen andezit bloklar¹⁰² ve nişlerin kemer ayaklarını oluşturan bloklar yer almaktadır.

Apsid içerisindeki en dikkat çekici unsurlar, hiç şüphesiz nişlerdir. Apsid içerisinde yedi adet niş bulunuyordu¹⁰³. Ancak bu nişlerden sadece üç tanesi, kuzey kanadında iki niş ve güney kanadındaki bir niş kemerleriyle birlikte koruna gelmiş,

¹⁰² Andezit bloklar çizimlerde koyu renkle gösterilmiştir.

¹⁰³ R. Ginouvès,1969, s.150; R.Koldewey, 1884, s.47 ve Taf. III.

diğerleri ise yıkılmıştır. Niş yüksekliği andezit blok üzerinden 1.85 cm'yi bulurken, kemer ayakları arasındaki niş genişliği ise 1.70 cm ölçüsündedir. Yapının önündeki düz alana göre nişler 4.20 m yükseklikten başlayıp, 6.05 m yükseklikte sona ermektedirler. Nişlerin iç kısımları, apsidalin yuvarlaklığına uyum sağlayacak tarzda, iç bükey olarak yassı kalker taşlarıyla yatay şekilde örülmüştür (LEV.XV).

Nişlerin üst kısımlarındaki kemerleri taşıyan kemer ayakları, toplam 130 cm yüksekliğe sahip 3 adet bloktan meydana gelmektedir (LEV.XIIIA). Bu ayakların üzerinde, kemerleri oluşturan iri gözenekli, hafif, tortul kayaçlar yer almaktadır. Ancak bu tortul kayaçlar, yapının ana gövdesinde kullanılan açık pembe-krem renkli, içinde taş tanecikleri bulunan, harca göre daha pembe ve içinde çok miktarda kiremit parçacıkları olan, opus signinum harçla bağlanarak, kemerleri oluşturmuşlardır. Bu harcın aşırı neme maruz kalan yüzeylerde kullanıldığı görülmektedir¹⁰⁴.

Nişler içerisinde, su kanallarıyla direkt bağlantısı olan suyun aktığı su ağızları bulunmaktadır. Bu su ağızlarından en iyi korunmuş olanı, güney kanattaki nişin içerisinde bulunmakta olup, 30 cm genişlik ve 40 cm yüksekliğe sahiptir (LEV.XV B). Andezit bloktan 40 cm yüksekte yer almaktadır.

Su ağızının kenarları, nişlerin inşasında kullanılan yassı kalker taşlarından farklı olarak, suya dayanıklı taşlardan yapılmıştır. Yapıdaki tüm su ağızlarının iç kısımlarında suyun akışından kaynaklanan kireç tabakaları görülmektedir.

¹⁰⁴ M.E.Blake, Ancient Roman Construction in Italy, Roman Construction I, Washington, 1947, s.322.

SU KANALI:

Nymphaiona doğu arka cepheden bağlı olan aquadükttten gelen su, yapının masif gövdesi içinde yer alan yarım daire biçimli kanal vasıtasıyla nişlerin içlerindeki su ağızlarına ulaşır ve buradan da apsidin içindeki havuza dökülür. Su kanalının uzunluğu yaklaşık 19.5 m'dir. Güney kanatta, su kanalı çok iyi bir biçimde koruna gelmiştir (LEV.XVI). Buradan alınan ölçülere göre, su kanalının eni 55 ila 46 cm arasında değişmektedir. Kanal uçlara doğru ilerledikçe daralmaktadır. Kemerli su kanalının yüksekliği 140 cm'dir. Su kanalının boyutları gerektiğinde bir insanın içine girip kanalın temizliğini veya onarımını yapmasına imkan sağlamaktadır. Su kanalının kenarları, suyu ortada toplayacak şekilde 10 cm yüksekliğinde, 12 cm genişliğinde kenar eğimlerine sahiptir. Su kanalının, Roma döneminde su yapılarında sıkça kullanılan suya dayanıklı olan opus signinumla sıvandığı görülmektedir. Su kanalının uç kısımlarında, yüksek su basıncı nedeniyle basınca dayanıklı andezit kanallar kullanılmıştır. Güney kanadın uç noktasındaki andezit kanalın uzunluğu 125 cm, eni 70 cm.dir (LEV.XVIII). Andezit kanal girişinde su kanalının eni 46 cm. olarak ölçülmüştür. Bu andezit kanal üzerinde de suyun bıraktığı kireç tabakası halen görülebilmektedir. Kuzey kanattaki andezit kanal yok olmuştur (LEV.XXII).

Nymphaiona arka cephesinden bağlı olan aquadükttün kalıntıları doğuya doğru yaklaşık 50 m. kadar takip edilebilmektedir.(LEV.XXIX). Ancak aquadükttün nymphaiona yaklaştığı bu terminal kısmını, kilometrelerce kemer ayakları şeklinde görülen yapım tekniğinden farklı olarak opus caementiciumlu masif bir duvar oluşturmaktadır.(LEV.XXI B) Terminal kısmındaki eni 2.30 m., koruna gelmiş yüksekliği ise 1.70 m. olan opus caementiciumlu bu masif duvarın üzerinde

nymphaiona giden suyun depolandığı, dinlendirildiği düşünülebilir. Nymphaion ile bu masif duvar arasında üç adet kemer ayağının taşıdığı bir bağlantının bulunduğu mevcut kalıntılardan tespit edilmiştir.(LEV.XXI A)

MERMER KAPLAMALAR:

Yapının ön cephesinin tamamı mermer kaplamayla kaplıdır. Ön cephedeki blokların ve taşların üzerinde 1x3, 1x2.5 boyutlarında demir kenetlere ait parçalar görülmektedir. Bu demir kenetlerin kimi zaman taş üzerine çakıldıkları, kimi zaman ise 2x3 veya 3x4 boyutlarındaki deliklere bir mermer parçasıyla birlikte sıkıştırıldıkları görülmektedir. Ayrıca bu yüzdeki blokların üzerinde mermer kaplamaların altında, yapıştırıcı ve dolgu özelliği nedeniyle kullanılan pembe renkli, içerisinde bol miktarda kiremit parçacıkları bulunan "opus signinum" harç parçaları görülmektedir (LEV.XIII B).

Apsid içindeki yıkıntıda yapının mermer kaplamalarına ait birçok parça görülmüştür. Bu küçük parçaların hepsi de beyaz mermerdendir. Parçalardan birisi üzerinde kaba bir işçilikle bosaj yapılmış olduğu görülmektedir. Kırılmış bu parçanın üzerinde 6 cm'lik bosaj çerçevesi ve 5.5 cm'lik bosaj yüksekliği ölçülmüştür (LEV.XIX B). Bir başka önemli parça ise bir dış sırasından kopmuş, üzerinde kırılmış tek bir dişin yer aldığı küçük mermer parçasıdır (LEV.XIX A, XXXIII). Diş parçası, 3.1x2.1 cm gibi oldukça küçük boyutlara sahiptir.

TİPOLOJİ:

Alexandria Troas nymphaionunu, yarım daire formundan, genel özelliklerinden dolayı Roma dönemi nymphaionlarının başlıca formları içerisinde yer alan "apsidal"¹⁰⁵ veya exedra¹⁰⁶ tipli nymphaionlar" grubu içerisine sokabiliriz.

Bu tipteki nymphaionlar genel özellik olarak; yarım yuvarlak veya dikdörtgen nişlere, kubbe formlu tonoz bir çatıya, apsidal bir iç havuza ve sıklıkla bu havuzun önünde yer alan biraz daha geniş dikdörtgen formlu bir havuza sahiptirler¹⁰⁷.

Bu tipteki nymphaionlara, sigmanın geç formuna benzeyen temelinden dolayı, Malalas'ın anlatımlarında da geçen, "sigma biçimli nymphaion – Νυμφαῖον τὸ σιγματοειδές" tanımı yapılmaktadır¹⁰⁸.

Locri'de bir mağara yakınında, deniz kabuklarıyla süslenmiş, duvardan sızan suyun içine döküldüğü su alma havuzlarının gösterildiği mağara şeklindeki M.Ö. III. yüzyıla ait pişmiş toprak modeller ele geçmiştir. Bunların yanı sıra nymphe kültürüyle ilişkili adak eşyalarının da bulunması, bu mağarada nymphe kültürünün uygulandığına işaret etmektedir. Modellerin hepsi yarım daire plana, cephelerinde nişlere, suyun biriktiği havuzlara ve yarım kubbe biçiminde bir çatıya sahiptirler¹⁰⁹. (LEV.XXXV). Bu modeller ile apsidal nymphaionlar arasındaki plan ve form açısından olan

¹⁰⁵ R. Bol, 1984, s. 77 vd.; R. Ginouvès, Paris, 1969, s.143-152.

¹⁰⁶ R. Bol, 1984, s.77 ; F.Glaser, 1987, s.124 ; S.Settis, Esedra e ninfeo nella terminologia architettonica del mondo Romano, in ANRW I, 4 1973, s. 661vd.

¹⁰⁷ R.Ginouves, Paris, 1969, s.147; W.Letzner, 1990,s.141-143.

¹⁰⁸ N.Neuerburg1965, s.54; O.Reuther,1937,s.1520.; T. Wiegand, Zur Entwicklung der Antiken Brunnenarchitectur, Das Nymphaeum Band 1, Berlin und Leipzig, 1919,s.85.

¹⁰⁹ A. Franciscis, Ancient Locri, Archaeology XII, 1958/59, s.212.

benzerlikler apsidal nymphaionların kökeninin düzenlenmiş kaynak mağaraları olabileceğini ortaya koymaktadır¹¹⁰.

Roma dönemi apsidal formlu nymphaionları, saray, villa gibi kapalı alanlarda veya halka hizmet vermek amacıyla açık alanlarda kamu binaları olarak inşa edilmişlerdir.

Hadrian döneminin ve takip eden zamanın belirgin bir özelliği haline gelen apsidal form, villa ve saray mimarisinde M.Ö. I. yüzyıldan itibaren görülmeye başlamaktadır¹¹¹. Kapalı mekanlardaki apsidal formlu çeşmelerin en eski örneklerinden birisini Neron'un Domus Transitoria yapısının bir salonundaki yarım yuvarlak formlu, nişleri bulunan çeşmede görmekteyiz¹¹². Tivoli'deki Hadrian Villası'nda da apsidal tipe ait değişik örnekler bulunmaktadır¹¹³. Bunlardan birincisi, piazza d'Oro'nun güney kenarında, yarım daire duvarı üzerinde sütunlarla ayrılmış yedi adet nişi bulunan nymphaiondur. İkincisi Villa'nın bir başka yapısı olan Serapeum Canope'sindedir. 16.75 m. genişliğe sahip olan yarım yuvarlak cephesi üzerine dört adet yarım yuvarlak, dört adet de dörtgen niş oyulmuştur. Yapının üzeri de güzel bir yarım kubbe tonozla örtülmüştür. Hadrian Villa'sındaki üçüncü örnek ise Yaz Triclinium'u diye adlandırılan yerdeki, toplam yedi adet nişi olan, üzeri tonoz örtülü çeşmedir.

Apsidal forma sahip diğer nymphaionları ise şu şekilde sıralayabiliriz :

¹¹⁰ R.Ginouvs,1969, s.137.

¹¹¹ F. Glaser, 1987, s. 124.

¹¹² R.Ginouvs,1969, s.144.

¹¹³ R.Ginouvs,1969, s.144-145.

Roma'da bu tipe ait örnekler, çoğunun yok olmasına karşın yine de oldukça çok sayıdadır. Monumental yapısından dolayı, Marius Tropheumu denilen Alexander Severus (M.S.222-235) tarafından yaptırılmış olan Aqua Julia nymphaionu¹¹⁴, Via Appia üzerindeki Quintili Villası'nda M.S. II. yüzyıla tarihlenen nymphaion¹¹⁵, Statuto sokağında bulunan, bir bahçenin parçası olan M.S. IV. yüzyılın başlarına tarihlenen nymphaion Roma'daki örneklerdir¹¹⁶.

Bu tipin yayılımı en iyi şekilde Ostia'da görülmektedir. Burada, M.S. II. yüzyılın başından IV. yüzyıla kadar tarihlenen oldukça çok sayıda apsidal nymphaion bulunmuştur¹¹⁷. Augustus ve Roma tapınağının arkasında bulunan nymphaion (LEV.XXXVI A) ile decumanus maximus üzerinde yer alan nymphaionlar Ostia'daki bu tipe giren güzel örneklerdir¹¹⁸. (LEV.XXXVI B).

Bunların dışında İtalya'da; Ortona'da¹¹⁹ M.S. II. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen yarım kubbe çatılı, yarım daire formlu nymphaion (LEV.XXXVII), Pozzuoli'deki Villa Cardito'da¹²⁰ M.S. II. yüzyıla tarihlenen önünde dikdörtgen bir havuzun yer aldığı apsidal bir nymphaion ve Milan'da¹²¹ bu tipte bir nymphaion görülmektedir.

¹¹⁴ L.Crema, L'Architettura Romana (Enciclopedia classica, III,12), Torino, 1959, s. 548.

¹¹⁵ W.Letzner, 1990, s.145; N.Neuerburg,1965, s.56.

¹¹⁶ W.Letzner, 1990, s.144; N.Neuerburg,1965, s.56.

¹¹⁷ R. Ginouvès, 1969, s. 147.

¹¹⁸ W.Letzner, 1990, s.142, Taf. 87-88.

¹¹⁹ İbid, s.195,392.

¹²⁰ N.Neuerburg,1965, s.56.

¹²¹ R. Ginouvès, 1969, s. 147.

İtalya'da apsidal nymphaionlar tek katlı, kubbeli ve tek sıra nişli olarak inşa edilmişlerken, Doğu Roma'da, Kuzey Afrika'da daha ihtişamlı, anıtsal tarzda inşa edilmişlerdir¹²².

Kuzey Afrika'dan iki örnek tipin özelliklerini tam olarak yansıtmaktadır;

Leptis Magna'da Severuslar dönemine tarihlenen nymphaion¹²³ iki yolun kesişim yerinde bulunmaktadır. Masif dikdörtgen içerisinde yer alan apsidinin ortasında yarım yuvarlak bir niş ve her iki yanında 3'er tane dikdörtgen niş bulunmaktadır.(LEV.XXXVIII.A) Apsidin içindeki havuzun parapetinde 7 tane su ağzı mevcuttur. Tamamı mermer kaplamayla kaplı olan yapı korinth düzeninde iki katlı olarak inşa edilmiştir. Zengin süslemesiyle, kökeni Anadolu'ya dayanan yeni bir süsleme anlayışını sunmaktadır.

Tipasa nymphaionu¹²⁴, ornomentlerinin stiline göre M.S. III. veya IV. yüzyıllara tarihlenen geç bir örnek olmasına karşın bu formun ve süsleme anlayışının devam ettiğini gördüğümüz bir yapıdır.(LEV.XXXVIII.B).

Yunanistan Atina'da¹²⁵ agoranın güneydoğusunda, Pantainos kütüphanesinin önünde, Panathenea yolunun geçtiği alan üzerinde yer alan monumental nymphaion, 7.10 m. yarı çapında bir apsidale sahiptir. Nişlerin yer aldığı kalın duvarının kubbe

¹²² R.Bol, 1984, s.77.

¹²³ R.Bol, 1984, s.76 ; R.Ginouvs, 1969, s.148; W.Letzner, 1990, s.401-402.

¹²⁴ W. Mac Donald, The Architecture of the Roman Empire, Vol.II , 1986, s.103 ; R.Ginouvs, 1969, s.148.

¹²⁵ R. Bol, 1984, s.78; R.Ginouvs, 1969, s.149; H. A.Thompson, Hesperia, 24, 1955, s.57-59.

formunda bir çatıyı¹²⁶ taşımakta olduğu ve apsiden önündeki 3.60 m. genişliğindeki dikdörtgen alanda ise bir su alma havuzunun bulunduğu düşünülmektedir. Atina'daki bu nymphaion M.S. II. yüzyılın ortasına tarihlenmektedir.(LEV.XXXIX).

Yine Yunanistan'da, Olympia'da bulunan Herodes Atticus Nymphaionu¹²⁷ apsidal formun en gözde örneklerinden birisidir (LEV.XL). Yapının büyük iç bükey duvarlarında heykellerin yerleştirilmiş olduğu nişler yer almaktaydı. Yapının sırtı Cronion Dağı'na dayanmaktadır. (LEV.XLI). Bu şekliyle bir mağara ağzını andıran¹²⁸ yapının üstünün kubbe tarzında bir tonozla örtülü¹²⁶ olduğu düşünülmektedir. Yapıya su doğrudan doğruya alttan gelerek tüm iç apsidi kaplayan üst havuza akmaktaydı. Bu üst havuzdaki su aşağıdaki her iki yanından birer monopterosla sınırlanmış olan dikdörtgen formlu havuza boşalmaktadır. M.S. 160 civarına tarihlenmekte olan yapı o günün en yüksek teknolojisi ve yapım teknikleri kullanılarak Herodes Atticus tarafından inşa ettirilmiştir. Olympia'daki bu yapı anıtsallığı ile bu tipteki diğer nymphaionlara az çok direkt bir model oluşturmuştur.

¹²⁶ R. Bol, Das Statuenprogramm des Herodes Atticus Nymphäums, OF XV, 1984, Typologie başlıklı makalesinde 79-80. sayfalarda ve 250. dipnotta; Atina'daki ve Olympia'daki yarım yuvarlak formlu nymphaionların, pek çok kaynakta "üstlerinin tonoz bir örtüye sahip olduğu" şeklinde yer alan genel kanının aksine, bu yapıların istisnai olarak kubbesiz olduklarını ve rekonstrüksiyonlarının bu şekilde yapılması gerektiğini ileri sürmektedir ve Susan Walker'a bu yapıların üstleri açık olarak yaptığı rekonstrüksiyon çiziminden dolayı teşekkür etmektedir.

¹²⁷ R. Bol, 1984, s. 77 vd.; R. Ginouvès, 1969, s.143-152; F. Glaser, 1987, s.124-126; S. Walker, Roman Nymphaea in the Greek World-Roman Architecture in the Greek World, London, 1987, s.60-63;

¹²⁸ G.W. Elderkin, 1941, s.132-135.

Korinth agorasının kuzeyinde yer alan Peirene çeşmesine Hadrian döneminde, Herodes Atticus tarafından yaptırılan eklentide, dörtgen bir avluya açılan üç apsid görülmektedir¹²⁹.(LEV.XLII).

Anadolu'da bu forma, Alexandria Troas nymphaionu dışında şu örnekler verilebilir:

Efes'te¹³⁰, daha önceden onursal bir anıt olarak yapılmış exedradan Domitian döneminde (M.S.81-96) çeşmeye dönüştürülmüş olan Pollio nymphaionu (LEV.XLIII.A) ve Domitian tapınağından gelen yol ile Kuretler caddesinin kesiştiği yerde bulunan, dikdörtgen havuzlu ve arşitravı üzerindeki yazıtta Hydreion (LEV.XLIII.B) olarak adlandırılan apsidal yapılar mevcuttur.

Bergama'da, Demeter kutsal alanında¹³¹ Antoninus Pius dönemine (M.S.138-161) tarihlenen apsidal bir çeşme yer almaktadır. İki adet dikdörtgen kanat arasında 6.32 m. genişliğinde bir apsidali bulunan yapının toplam genişliği 14.10 metredir. Yapının apsidali içerisinde üç adet ağızdan akan suyla beslenen bir havuz ve önünde köşelere doğru daralan bir su alma havuzu mevcuttur. (LEV.XLIV).

Yine Bergama'da 1998'de yapılan Yortanlı Barajı kurtarma kazısı sırasında bulunan M.S. II. yüzyıla tarihlenen ve 8x11 m. boyutlarında olan çeşme apsidal tipli

¹²⁹ A.Boethius, J.B. Ward-Perkins, Etruscan and Roman Architecture, Harmondsworth, 1970, s.383; R. Bol, 1984, s.77-81; L.Crema, 1959, s.433; P.Gros,1996,425.

¹³⁰ F.Miltner, Vorläufiger Bericht über die Ausgrabungen in Ephesos, JÖAI XLV, 1960-3, s. 23-42.

¹³¹ W. Dörpfeld, Die Arbeiten Zu Pergamon (1908-1909), AM XXXV, 1910, s.356-357.

nymphaionlara güzel bir örnek oluşturmakta ve Alexandria Troas Nymphaionu ile çok yakın benzerlikler göstermektedir.¹³² (LEV.XLV).

Anemurium'da¹³³ exedra kompleksi olarak adlandırılan ancak suyun gelmesi için yapılmış boruların ve suyun toplanacağı sarnıçların bulunmasından dolayı nymphaion olarak tanımlanan apsidal bir yapı mevcuttur. Apsidal 7.30 m. çapında ve üç adet nişe sahiptir. Yapının batı kanadı tonoz çatısıyla birlikte sağlam olarak koruna gelmiştir. (LEV.XLVI).

Antiochia'da¹³⁴ da, Libanius'un anlatımlarında geçen bir apsidal nymphaionun varolduğu düşünülmektedir. Libanius bu çeşmenin cennet kadar yüksekte olduğunu ve taşlarının parlamasıyla, sütunlarının rengiyle, mozaiklerinin şaşasıyla göz alıcı olduğu şeklinde tasvirini yapmaktadır.

Suriye'de de apsidal nymphaionları görmekteyiz.

Gerasa'daki¹³⁵, iki kısa kanatın arasında büyük bir abside sahip olan nymphaion MS.190'a tarihlenmektedir. İki katlı anıtsal nymphaionda her iki katta da birbirlerinden sütunlarla ayrılmış, dikdörtgen ve yarım daire nişler dönüşümlü olarak; 3 tanesi yarım yuvarlak, 4 tanesi dikdörtgen olmak üzere yer almaktadırlar. Gerasa'daki bu nymphaion zengin süslemesi ve anıtsallığıyla apsidal tip içerisinde önemli bir yer tutmaktadır.(LEV.XLVII).

¹³² A.Yaraş tarafından kazısı gerçekleştirilen yapının bilimsel yayını henüz yapılmamıştır. Kendisine yardımları için teşekkür ederim.

¹³³ J.Russell, Excavations at Anemurium 1971, T.A.D.20, 1973, s.206.

¹³⁴ G.Downey, Ancient Antioch, Princeton, 1963, s.202.

¹³⁵ R.Bol, 1984, s.76,79; R.Ginouves,1969, s.150-151; W.MacDonald,1986, s.106; T.Wiegand, 1919, s.85.

Byblos'ta¹³⁶ tam bir yarım yuvarlak plan çizmese de bu formda olan, yarım yuvarlak ve dikdörtgen nişlere sahip monumental bir nymphaion mevcuttur.

Petra'da¹³⁷ kuzey çeşmesi iki kısa kanadı arasındaki apsidiyle ve havuzuyla bu tipin karakteristik planına sahip yapı Diocletian dönemine (M.S.284-305) tarihlenmektedir.

¹³⁶ R.Ginouvès, 1969, s.151.

¹³⁷ ibid., s.152.

TARİHLENDİRME:

Alexandria Troas nymphaionu genel olarak, mimari ve teknik özellikleri ile Roma dönemi mimarisinin özelliklerini taşımaktadır.

Yapının masif gövdesini oluşturan opus caementiciumlu duvar örgüsünün yanı sıra mermerle kaplanmış ön cephesi, nymphaionun Romalı yapı unsurlarını sergileyen önemli göstergelerdir.

Yapının apsidal tipte ön cephesi vurgulanmış, anıtsal bir nymphaion oluşu ve buna bağlı olarak yapılan tipolojisi, tarihlendirilmesinde çok önemli bir faktör oluşturmaktadır.

Apsidal tipteki nymphaionların özelliklerine ve tarihlendirmelerine baktığımızda, bu tipin M.Ö. I. yüzyıldan başlayarak M.S. IV.yüzyılın sonuna kadar inşa edildiği görülmektedir¹³⁸. Ancak apsidal tipteki nymphaionların en çok olgunlaştığı ve yaygınlaştığı dönem M.S. II. yüzyıldır¹³⁹.

Alexandria Troas nymphaionunun tip olarak en çok benzediği örnekler de M.S. II. yüzyılın ortalarına tarihlenmektedir¹⁴⁰.

Alexandria Troas Nymphaionun tarihlendirilmesindeki bir diğer unsur da yapıya su getiren aquadükttür. Aquadüktün, özgür Asya Eyaleti şehirlerinin valisi,

¹³⁸ W.Letzner, 1990, s.196

¹³⁹ F. Glaser, 1987,s.124; N.Neuerburg, 1965, s.58;

¹⁴⁰ R.Bol, 1984; F. Glaser, 1987.

Atinalı çok zengin bir aileden olan Herodes Atticus tarafından yaptırıldığı bilinmektedir¹⁴¹.

“...Herodes özgür Asya Eyaleti kentlerinin valisi olduğu sırada, Troas'ta hamam bulunmadığı ve halkın kuyulardan çamurlu sular çektiğini ve yağmur suyunu toplayabilmek için sarnıç kazdıklarını fark etti. Bunun üzerine İmparator Hadrian'a deniz kenarındaki bu eski şehri susuzluktan kurtarmak için bir talepte bulundu ve kendilerine kente su getirilmesi için 3.000.000 drahmi vermesini önerdi. İmparator onun bu talebini kabul etti ve su getirme görevini Herodes'e verdi. Ancak harcanan miktar 7.000.000 drahmiye ulaşınca Asya'yı yöneten resmi görevliler imparatora, beş yüz şehirden toplanan verginin tek bir şehre ait bir çeşmeye harcanmasının bir skandal olduğunu sürekli olarak yazdılar. Bunun üzerine imparator bu komuyu onaylamadığını Atticus'a bildirdi. Bunun üzerine Atticus da soylu bir havayla; -Ey imparatorum! böyle bir miktar için kendinizi fazla üzmeysin, üç milyonun üzerinde harcanan miktarı ben derhal oğluma vereceğim, oğlum da kente bunu aktaracak...”¹⁴²

Philostratus tarafından yukarıdaki şekilde anlatılan tarihi olayda, Herodes Atticus, Hadrian'la olan dostluğunu kullanarak imparatora, bir Roma kolonisi olan Alexandria Troas'taki halkın çektiği su sıkıntısını anlatmış ve kente aquadükt inşası için gereken onayı ve parayı vermesini istemiştir.

¹⁴¹ K.A.Neugebauer, Herodes Atticus, ein Antiker Kunstmäzen, Die Antike X, 1934, s.97-98; F.Philostratus, The Lives of the Sophists, ed. W.C.Wright, London/Cambridge, 1968, s.143.

¹⁴² F. Philostratus, London, 1968, s.143.

Sonuçta kent halkı sarnıçların ve kuyuların çamurlu, pis sularından kurtularak temiz suya kavuşmuştur. Alexandria Troas Nymphaionunun da kente su getirme projesi dahilinde inşa edildiğini düşünmekteyiz. Ayrıca nymphaion ile aquadüktün aynı malzemenin, "midye kabuklu kalker" bloklarından inşa edilmeleri de dikkati çeken bir noktadır. Büyük bir olasılıkla aynı projenin parçaları olan nymphaion ile aquadükt, yapılış tarihi bakımından da çağdaş olmalıdırlar. Geleceğin imparatoru Antoninus Pius eyalet prokonsülü iken, M.S. 134/135 yıllarında Herodes Atticus da *legatus Augusti pro praetore ad corrigendum statum liberarum civitatum provinciae Asiae*¹⁴³ - Özgür Asya Eyaleti Kentleri Valisiydi. Büyük olasılıkla, bu proje bu tarihte başlamıştı ancak hangi tarihte sona erdiği hakkında bir bilgimiz bulunmamaktadır.

Ayrıca R.Bol tarafından da tespit edilmiş, ilginç bir diğer nokta ise Herodes Atticus'un isminin sürekli exedra ve apsidal nymphaion yapılarıyla birlikte anılıyor olmasıdır. Olympia'daki Herodes Atticus Nymphaionu, Korinth Peirene'deki orta avluya açılan üç exedra, ailesinin heykellerini yerleştirdiği Delphi'deki exedra ve yine Olympia'daki nymphaion ile pek çok açıdan yakın benzerlikler gösteren Atina agorasındaki nymphaion hepsi M.S. II. yüzyıla tarihlenen, Herodes Atticus'un inşa ettirdiği yapılardır¹⁴⁴. Bu yapılar listesine Alexandria Troas nymphaionunu da eklemek yanlış olmayacaktır.

Tüm bu bilgiler doğrultusunda, Atticus tarafından inşa ettirilen aquadüktün terminal noktasını oluşturan apsidal tipteki bu anıtsal nymphaionu M.S. 134-135

¹⁴³ P.Graindor, Hérode Atticus et sa famille. Un milliardaire antique, 1930, s. 32-33 ;

¹⁴⁴ R. Bol, 1984, s. 77-82.

yıllarını takip eden zaman içerisinde, genel olarak da M.S. II. yüzyılın ortalarına tarihlemek mümkündür.

YAPININ RESTİTÜSYONU:
(LEV. XXX,XXXI,XXXII)

Alexandria Troas nymphaionunda henüz bir kazı yapılmamış olmasına rağmen, yapının mevcut kalıntıları üzerinde yaptığımız araştırmalar sonucunda, bir kısmı ayakta olan bu yapının restitüsyonu için gerekli olan verileri toplayabildik.

Yapının koruna gelmiş kısımlarından geneline dair bir takım sonuçlar çıkarılmaya çalışılmıştır. Ancak yıkılmış veya gömülü olan kısımlar için, benzer örneklerle karşılaştırarak saptadığımız tipolojik-mimari özelliklere dayanılarak varsayımlarda bulunulmuştur.

Anıtsal bir nitelik taşıyan yapının 17.05 metrelik ön cephesinde, 12 metre çapındaki apsidal kısım yer almaktadır. Mevcut kalıntılardan, nişlerin kemer ayaklarının üzerindeki kısımların apsidalin içine doğru kavis yaptıkları saptanmıştır. Bu saptamadan ve benzer örneklerden, apsidalin üzerinin yarım kubbe şeklinde bir çatıyla örtülü olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca yapının apsidali içine alan masif dikdörtgen gövdesi de böyle bir tonoz çatıyı taşıyabilecek yapıdadır. Bu dikdörtgen masif gövdenin de çatıyı taşıma amaca yönelik olarak planlanıp inşa edildiği düşünülebilir. Yarım kubbe çatının yarı çapı, apsidalin 6 metrelik yarı çapına eşit olmalıdır. Tüm bu verilerin ışığında yarım kubbe çatı, kemer ayaklarının üzerindeki kavisin başladığı yere oturtularak çizilmiştir. Kubbe, Roma dönemindeki dörtgen,

sekizgen ve benzeri şekillerdeki kubbe mimarisi süsleme motiflerinden olan eş kenar dörtgen motifi ile bezenmiştir.

Apsidal içerisindeki en önemli unsurlar, kuzey kanatta iki güney kanatta bir adet koruna gelmiş olan nişlerdir. Apsidal içerisinde, kuzey ve güney kanatta üçer taneden altı adet ve orta kısımda da bir adet olmak üzere toplam yedi adet nişin yer alabileceği hesaplanmıştır. Nişlerin içlerinde yer alan su ağızları, nişlerin arka kısmında bulunan, yapının masif gövdesi içerisindeki su kanalı ile bağlantılıdır. Aquadükten gelen su, toplam uzunluğu yaklaşık 19.5 metre olan (LEV.XXX), her iki kanada doğru uzanan su kanalı ile nişlerdeki su ağızlarına ulaşmaktadır. Her iki kanattaki toplam altı adet niş içerisinde su ağızlarının bulunduğu ancak aquadükten gelen suyun giriş yaptığı kısmın önündeki orta nişte su ağzının bulunmadığı şeklinde bir yargıya varılmıştır. Orta nişte büyük bir olasılıkla çağdaş ve benzer yapılarda da sıkça karşılaştığımız gibi bir heykel veya heykel grubunun yer aldığı düşünülmektedir. Diğer nişlerde de su ağızlarının kenarlara yakın konumlandırılmaları, nişlerin içlerindeki geriye kalan kısımlarda heykellerin bulunabileceğini akla getirmektedir.

Yapının tüm ön cephesinin mermer kaplamayla kaplı olduğu tespit edilmiştir. Gerek mermer kaplamayı tutan demir kenet kalıntıları ve dübel delikleri gerekse apsidalı dolduran yıkıntı içerisinde bulunan mermer kaplamaya ait parçalar bunu doğrulamaktadırlar.

Apsidalin iç kısmında su ağızlarından akan suların döküldüğü bir havuzun yer aldığı benzer örneklere dayanılarak söylenebilir. Yaklaşık 2.5-3 metrelik bir yükseklikten bu havuza dökülecek su oldukça hoş bir görüntü sergileyerek yapıyı kent içindeki bir süs unsuruna da çevirmektedir. Havuza dökülen suyun şırlıtısı,

etrafa saçılan zerrecikleri serinlik, ferahlık ve rahatlama hissi duyuruyor olmalıdır. Aynı zamanda yapı, fişkırان suları, süslemeleri, kubbesi ile geleneksel ve kutsal kaynak mağaralarını da anımsatmaktadır.

Apsidalin içindeki havuzun ve yapının önünde, yine benzer örnekler göz önüne alındığında dikdörtgen bir su alma – daldırma havuzunun yer aldığı söylenebilir. Daha yukarı seviyede bulunan apsidal havuzu dolduran sular parapet duvarı üzerinden veya çörlenler vasıtasıyla aşağıdaki dikdörtgen su alma havuzuna akıyor olmalıdır. Burada biriken suyun bir kısmı direkt olarak kullanıcılar tarafından çekiliyor, büyük bir kısmı ise kanallar vasıtasıyla kentin içerisine dağıtılıyor olmalıdır. Nitekim yapılan magnetik dalgalarla toprak altını görüntüleme çalışmaları sonucu, bu kesimden şehre doğru giden kanallar tespit edilmiştir.

Yapının restitüsyon denemesi yapılırken, havuzların boyutları, parapet duvarlarının yükseklikleri, genişlikleri vb. varsayımsal değerler üzerinden çizilmiştir (LEV.XXXII).

Sonuç olarak, nymphaion üzerinde yaptığımız incelemeler ve tipolojik karşılaştırmalar sonucu elde ettiğimiz arkeolojik veriler ışığında, yapının LEV. XXXI'deki restitüsyon- tamamlama önerisinde bulunulmuştur.

SONUÇ

Hellenistik dönemde kurulan Makedonya Kralı Büyük İskender'in adını taşıyan Alexandria Troas, Roma döneminde konumunun da sağladığı önemi sebebiyle Roma koloni kenti haline getirilmiş ve Colonia Augusta Troadensis adını almıştır.

Kentte Roma döneminde pek çok imar faaliyeti görülmektedir. Bunlardan şüphesiz en önemlileri, kente kilometrelerce uzaktan su getiren aquadükt ve sularını bu aquadüktün taşıdığı kentin doğusunda yer alan hamam-gymnasion kompleksi ile nymphaiondur.

Alexandria Troas Nymphaionu, 8.35x17.05 m. ölçülerindeki bir dikdörtgen içerisinde yarı çapı 6 m. olan bir yarım dairenin yer aldığı apsidal tipte bir yapıdır.

Yapının dış duvarları "midye kabuklu kalker " bloklarından inşa edilmiştir. Dış cephe duvarlarında bosaj görülmektedir. Yapının masif iç gövdesi opus caementiciumlu bir duvar örgüsüne sahiptir. Ön cephenin ise, tamamen mermer kaplama olduğu, demir kenet izlerinden anlaşılmaktadır.

Nymphaiona su, doğu arka cephesinden itibaren kalıntıları 50 metreye kadar takip edilebilen aquadükt ile getirilmektedir. Yapının masif iç kısmında, nişlerdeki su ağızlarıyla bağlantısı olan, yaklaşık 19.5 m. uzunluğunda bir su kanalı yer almaktadır. Su kanalının yüksekliği 140 cm. genişliği ise 46-55 cm arasında değişmektedir. Aquadükten bu su kanalına gelen su, nişlerdeki ağızlardan apsidalin içindeki havuza dökülmekteydi.

Benzer tiplerin özellikleri de göz önüne alındığında, yapının üstünün yarım kubbe formunda bir tonoz örtüyle kapalı olduğu söylenebilir.

Alexandria Troas'da, kent halkının su ihtiyaçlarını sarnıçlardan veya çamurlu kuyulardan karşılamaları, Özgür Asya Eyaleti Kentleri Valisi olan Herodes Atticus tarafından fark edildikten sonra kente Atticus tarafından aquadükt inşa edilmiştir. Muhtemelen aquadükt ile aynı proje kapsamında inşa edilen nymphaion, Alexandria Troas kenti halkına temiz su sağlayarak önemli bir ihtiyaca cevap vermiştir.

Apsidal tipli bu nymphaiona en çok benzeyen örnekler, M.S. II. yüzyılın ortalarında yaygın bir şekilde inşa edilmiş olan yarım yuvarlak formlu nymphaionlardır.

Alexandria Troas nymphaionunun gerek tipolojik özellikleri gerekse Herodes Atticus ile olan bağlantısı, yapıyı M.S. II. yüzyılın ortalarına tarihlendirmeyi mümkün kılmaktadır.

ÖZET

Alexandria Troas Nymphaionu, 8.35x17.05 m. ölçülerindeki bir dikdörtgen içerisinde yarı çapı 6 m. olan bir yarım dairenin yer aldığı apsidal tipte bir yapıdır.

Yapının dış duvarları "midye kabuklu kalker " bloklarından inşa edilmiştir. Dış cephe duvarlarında bosaj görülmektedir. Yapının masif iç gövdesi opus caementiciumlu bir duvar örgüsüne sahiptir. Ön cephenin ise, tamamen mermer kaplama olduğu, demir kenet izlerinden anlaşılmaktadır.

Monumental bir nymphaion olan yapıya su doğudan aquadükt ile getirilmektedir. Su kanalının yapı içindeki yüksekliği 140 cm. genişliği 46-55 cm arasında değişmektedir. Bu su kanalı vasıtasıyla gelen su nişlerden apsidalin içindeki havuza dökülmektedir.

Yapının üstünün benzer tiplerinin özellikleri de göze alınarak kubbe şeklinde bir tonoz örtüyle kapalı olduğu söylenebilmektedir.

Alexandria Troas'da Herodes Atticus tarafından aquadükt inşa edilmeden önce kent halkı su ihtiyaçlarını sarnıçlardan ve çamurlu kuyulardan karşıyorlardı. Muhtemelen aquadükt ile aynı proje kapsamında inşa edilen nymphaion, Alexandria Troas kenti halkına temiz su sağlayarak önemli bir ihtiyaca cevap vermiştir.

Bu nymphaionun tip olarak en çok benzediği örnekler M.S. II. yüzyılın ortalarına tarihlenmektedirler. Bu tipoloji göz önünde tutulduğunda Alexandria Troas nymphaionunun da M.S. II. yüzyıl ortalarına tarihlenmesi mümkündür.

SUMMARY

The nymphaeum at Alexandria Troas is an apsidal building slightly greater than a semicircle with a radius of 6 m. in a massive rectangular form erected on a foundation with dimensions of 8.35 x 17.05 m.

The external walls of the nymphaeum had been built of "shell lime-stone" blocks . Bossings seen on the blocks at the external faces.

The massive inner body of the building has a masonry with opus caementicum. The iron clamp traces on the blocks indicate that the front façade was completely covered with marble incrustation .

Water supply was provided to the nymphaeum from the east by an aquaduct. Inside of the building it is carried by a water conduit with a height of 140 cm and width of ca. 46-55 to the outlets in the niches and flowed down into a basin in the apsidal .

On the basis of the general characteristics of the similar types of these nymphaea, they should also have been covered with a half-domed roof. As we don't have any exact information about the subterranean parts of the Alexandria Troas Nymphaeum since no excavation has been carried out so far, a preliminary proposal reconstruction was made on the basis of the similar characteristics of apsidal nymphaea.

Before construction of the aquaduct at Alexandria Troas by Herodes Atticus, the inhabitants of the city had drawn muddy water from their wells and had to dig cisterns to catch rain water .

The nymphaeum which was probably constructed under the same project with the aquaduct met an important requirement by supplying fresh water to the city.

The similar semicircular - apsidal nymphaea are dated to the middle of the second century A.D.

Considering the typology of the nymphaeum at Alexandria Troas it can also be dated to the middle of the second century A.D.

KAYNAKÇA VE KISALTMALAR

AJA, *American Journal of Archaeology*.

AM, *Mitteilungen des deutschen archäologischen Instituts*.

AKURGAL, E., Anadolu Uygarlıkları, İstanbul, 1990.

AKURGAL, M., Bayraklı Kazısı 1995, XVII. Kazı Sonuçları Toplantısı II, Ankara, 1996, s.27-36.

BLAKE, M.E., Ancient Roman Construction in Italy, Roman Construction I, Washington, 1947.

BOETHIUS, A; WARD-PERKINS, J.B., Etruscan and Roman Architecture, Harmondsworth, 1970.

BOL, R., Das Statuenprogramm des Herodes-Atticus-Nymphaeums, OF XV, Berlin, 1984, s. 76-82.

BSA, *Annual of the British School at Athens*.

CHANDLER, R., Travels in Asia Minor (1764-1765), London, 1971.

COOK, J.M., The Troad, An Archaeological and Topographical Study, Oxford, 1973.

CREMA, L., L'Architettura Romana (Enciclopedia classica, III,12), Torino, 1959, s.125-129,429,545,548,634-635.

DE BERNARDI FERRERO, D., Excavations and Restorations during 1994 in Hierapolis of Phrygia, XVII.Kazı Sonuçları Toplantısı, Ankara, 1996, s.95-106.

DOWNEY, G., Ancient Antioch, Princeton, 1963.

DÖRPFELD, W., Die Arbeiten Zu Pergamon (1908-1909), AM XXXV, 1910, s.356-357.

DUNKLEY, B., Greek Fountain Buildings Before 300 B.C., BSA 36 ,1935-36, s.142-198.

ELDERKIN, G. W., The Natural and the Artificial Grotto, Hesperia 10,1941, s.125-135.

ERDEMGİL, S., Ephèse, İstanbul, 1987.

ERHAT, A., Mitoloji Sözlüğü, İstanbul, 1989.

- FRANCISCIS, A.**, Ancient Locri, *Archaeology* XII, 1958/59.
- GİNOUVÈS, R.**, Laodicée du Lycos, Le Nymphée, Paris, 1969, s.136-167.
- GLASER, F.**, Antike Brunnenbauten in Griechenland, Wien, 1983.
- GLASER, F.**, Brunnen und Nymphäen, Die Wasserversorgung antiker Städte Band 2, Mainz, 1987, s.105-131.
- GRAINDOR, P.**, Hérode Atticus et sa famille. Un milliardaire antique, 1930.
- GROS, P.**, L'Architecture Romaine, 1. Les Monuments Publics, Paris, 1996.
- GROTE, G.**, History of Greece I, 1888.
- HESPERIA**, *Journal of the American School of Classical Studies at Athens*.
- HOMEROS**, Odysseia, IX, 140, İstanbul, 1998.
- HÖRMANN, H.**, Das Nymphäum zu Aspendos, *JDAI* 44, 1929, s.263-274.
- HUMANN, C.**, Magnesia am Maeander, Berlin, 1904.
- HÜLSEN, J.**, das Nymphäum, Milet I, 5, Berlin, 1919.
- IK**, *Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien*.
- İŞIK, C.**, Liman Agorası Çeşme Binası, Ankara, 1994.
- JDAI**, *Jahrbuch des deutschen archäologischen Instituts*.
- JÖAI**, *Jahreshefte des österreichischen archäologischen Instituts in Wien*.
- KEIL, J.; WILHELM, A.**, Denkmaler aus dem Rauhen Kilikien, *MAMA*, III, 1931, s.81-84.
- KOLDEWEY, R.**, Das Bad Von Alexandria Troas, *AM* IX, 1884, s.36-48.
- LEAF, W.**, Strabo on the Troad, Book XIII, Cambridge, 1923.
- LETZNER, W.**, Römische Brunnen und Nymphaea in der Westlichen Reichshälfte, Münster, 1990.
- MAC DONALD, W.**, The Architecture of the Roman Empire, Vol. II, New Haven and London, Yale University Press, 1986.
- MAGIE, D.**, Roman Rule in Asia Minor, New Jersey, 1950.
- MAMA**, *Momumenta Asiae Minoris Antiquae*.
- MALKIN, I.**, Nymphs, *The Oxford Classical Dictionary*, Oxford New York, 1996, s.1056.
- MANSEL, A.M.**, Die Ruinen von Side, Berlin, 1963.
- MANSEL, A.M.**, 1971 Perge Kazısı, *TAD*. 20-2, 1973, s.144-145.

- MILTNER, F.**, Vorläufiger Bericht über die Ausgrabungen in Ephesos, *JÖAI XLV*, 1960-3, s. 21-42.
- MINGAZZINI, P.**, Le grotte di Matermania dell' Arsenale a Capri, *Archeologia Classica* 7, 1955.
- MONCEAUX, P.**, Nymphaeum, *Daremberg-Saglio Dictionnaire des Antiquites Grecques et Romaines* 4.1, 1907, s.129-132.
- NEUERBURG, N.**, L'Architettura delle Fontane e dei Ninfei Nell'Italia Antica, Napoli, 1965.
- NEUGEBAUER, K.A.**, Herodes Atticus, ein Antiker Kunstmazen, *Die Antike* X, 1934.
- OF**, *Olympische Forschungen*.
- PHILOSTRATUS, F.**, The Lives of the Sophists, ed. W.C.Wright, London/Cambridge, 1968.
- RE**, *A.Pauly, G.Wissowa ve W.Kroll, Real-Encyclopädie der Klassischen Altertumswissenschaft*.
- REUTHER, O.**, Nymphaeum, *RE XVII-2*, 1937, s. 1517-1524.
- RİCL, M.**, The Inscriptions of Alexandria Troas, *IK*, 53, Bonn, 1997.
- RUSSELL, J.**, Excavations at Anemurium 1971, *T.A.D.20*, 1973, s.206-207.
- SETTIS, S.**, Esedra e ninfeo nella terminologia architettonica del mondo Romano, *ANRW I*, 4, Berlin, New York, 1973, s. 661-740.
- SMITH, A.C.G.**, The Gymnasium at Alexandria Troas Evidence for an Outline Reconstruction, *Anatolian Studies Vol.XXIX*, 1979, s. 23-50.
- TAD**, *Türk Arkeoloji Dergisi*.
- THOMAS, R.**, Theagenes, *The Oxford Classical Dictionary*, Oxford New York, 1996, s.1493.
- THOMPSON, H. A.**, *Hesperia*, 24, 1955, s.57-59.
- WAEKENS, M.**, The excavation of a late hellenistic fountain house and its surroundings, *Sagalassos II*, Leuven, 1993.
- WALKER, S.**, Roman Nymphaea in the Greek World-Roman Architecture in the Greek World, London, 1987, s.60-71.

WIEGAND, T., Zur Entwicklung der Antiken Brunnenarchitectur, Das Nymphaeum Band 1, Berlin und Leipzig, 1919,s.73-88.

WILBERG, W., Das Brunnenhaus Am Theater, FIE 3 1923, Wien, 1923, s.270 vd.

YEGÜL, F., De Architectura Romana, Olba I, Mersin, 1998, s.63-67.

LEVHA LİSTESİ

- LEVHA I** : Alexandria Troas kent planı
- LEVHA II** : A.T. Nymphaionu ve hamam-gymnasion kompleksinin hava fotoğrafı
- LEVHA III** : A.T. Nymphaionu ön cepheden görünüş
- LEVHA IV** : A.T. Nymphaionu ön cepheden görünüş
- LEVHA V** : A.T. Nymphaionu arkadan görünüş
- LEVHA VI** : A.T. Nymphaionu doğu arka cephe
- LEVHA VII** : A.T. Nymphaionu kuzey dış cephe
- LEVHA VIII** : A-A.T. Nymphaionu kuzey dış cephe detay
B-A.T. Nymphaionu kuzey dış cephedeki 10x9 cm'lik delik
- LEVHA IX** : A.T. Nymphaionu güney dış cephe
- LEVHA X** : A.T. Nymphaionu doğu arka cephe detay
- LEVHA XI** : A.T. Nymphaionu kuzey kanat iç cephe
- LEVHA XII** : A-A.T. Nymphaionu kuzey kanat apsid iç görüntüsü
B-A.T. Nymphaionu kuzey kanat detay
- LEVHA XIII** : A-A.T. Nymphaionu kuzey kanat kemer ayağı
B-A.T. Nymphaionu kemer ayağı üzerindeki opus signinum detay
- LEVHA XIV** : A.T. Nymphaionu güney kanat iç cephe

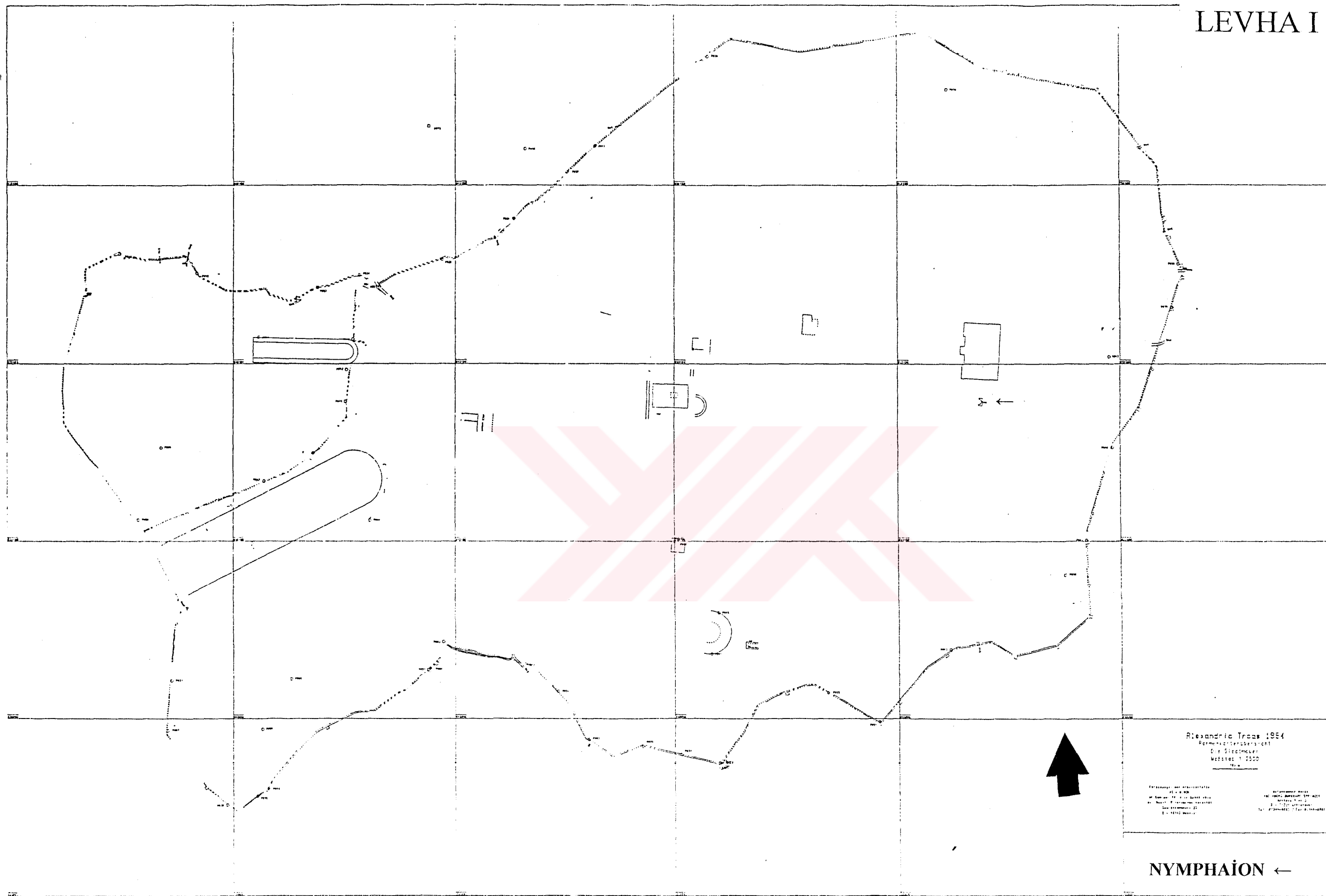
- LEVHA XV** : A-A.T. Nymphaionu güney kanat iç cephe niş
B-A.T. Nymphaionu güney kanat iç cephe su ağızı
- LEVHA XVI** : A.T. Nymphaionu güney kanat su kanalı
- LEVHA XVII** : A-A.T. Nymphaionu güney kanat su kanalı
su ağızı bağlantısı
B-A.T. Nymphaionu güney kanat su kanalı detay
- LEVHA XVIII** : A.T. Nymphaionu güney kanat andezit su kanalı
- LEVHA XIX** : A-Dış sırası parçası
B-Mermer kaplama parçaları
- LEVHA XX** : A-A.T. Nymphaionu ön cephedeki bir blok üzerindeki
demir kenet parçaları
B- Üzerine derz açılmış dış cephe bloğu
- LEVHA XXI** : A-A.T. Nymphaionu aquadükt girişi ve kemer
ayakları
B-A.T. Nymphaionunun doğusundaki aquadükt
kalıntısı
- LEVHA XXII** : A.T. Nymphaionunun mevcut durumunun planı
- LEVHA XXIII** : A.T. Nymphaionunun kuzey kanat dış cephe çizimi
- LEVHA XXIV** : A.T. Nymphaionunun doğu arka cephe çizimi
- LEVHA XXV** : A.T. Nymphaionunun güney kanat dış cephe çizimi
- LEVHA XXVI** : A.T. Nymphaionunun kuzey kanat iç cephe çizimi
- LEVHA XXVII** : A.T. Nymphaionunun güney kanat iç cephe çizimi

- LEVHA XXVIII** : Nişlerin kemer ayağı profili çizimi
- LEVHA XXIX** : A.T. Nymphaionunun aquadükt bağlantısı
- LEVHA XXX** : A.T. Nymphaionunun restitüsyon planı
- LEVHA XXXI** : A.T. Nymphaionunun ön cephe restitüsyon çizimi
- LEVHA XXXII** : A.T. Nymphaionunun restitüsyon kesiti
- LEVHA XXXIII** : Mermer dış sırası parçası çizimi
- LEVHA XXXIV** : Koldewey tarafından çizilmiş A.T.Nymphaionu planı
(R.Koldewey, Das Bad Von Alex.Troas, AM IX,1884,Taf.III)
- LEVHA XXXV** : Locri'de ele geçen çeşme modeli
(A.Franciscis, Ancient Locri, Archaeology 12,1958/59)
- LEVHA XXXVI** : Ostia'daki apsidal nymphaionlar
A-Augustus ve Roma Tapınağının arkasındaki nym.
B-Decumanus maximus üzerindeki nymphaionlar
(W.Letzner, Römische Brunen und Nymphaea.,1990,Taf.87-88)
- LEVHA XXXVII** : Ordona'daki nymphaion
(W.Letzner, Römische Brunen und Nymphaea.,1990,Taf.89-2)
- LEVHA XXXVIII** : A-Leptis Magna'daki nymphaion
(R.Bol, Das Statuenprogramm des Herodes-Atticus-Nym,
OF XV, 1984, Abb.35)
- B-Tipasa'daki nymphaion
(N.Neuerburg, L'Architettura delle Fontane e dei Ninfei
Nell'Italia Antica,1965, fig.97)
- LEVHA XXXIX** : Atina agorasındaki nymphaion
(S.Walker, Roman Nymphaea in the Greek World-Roman
Architecture in the Greek World, 1987, fig.20)
- LEVHA XL** : Olympia Herodes Atticus nymphaionu planı
(S.Walker, Roman Nymphaea in the Greek World-Roman
Architecture in the Greek World, 1987, fig.20)

- LEVHA XLI** : Olympia Herodes Atticus nymphaionu
(W.Mac Donald, The Architecture of the Roman Empire,
Vol.II, 1986, fig.102)
- LEVHA XLII** : Korinth Peirene çeşmesinin rekonstrüksiyonu, planı
(R.Bol, Das Statuenprogramm des Herodes-Atticus-Nym,
OF XV, 1984, Abb.39-40)
- LEVHA XLIII** : Efes'teki Pollio(A) ve Hydreion(B) çeşmeleri
(F.Miltner, Vorläufiger Bericht über die Ausgrabungen in
Ephesos, JÖAI XLV,1960, Abb.13)
- LEVHA XLIV** : Bergama Demeter kutsal alanındaki çeşmenin
rekonstrüksiyonu ve planı
(C.H.Bohtz, Das Demeter Heiligtum, AvP 13, 1981, Taf.44)
- LEVHA XLV** : Bergama Yortanlı Barajı kurtarma kazısında bulunan
nymphaion
(Fotoğraf: A.Yaraş)
- LEVHA XLVI** : Anemurium exedra nymphaionu
(J.Russell, Excavations at Anemurium 1971,TAD.20,1973,fig.11)
- LEVHA XLVII** : Gerasa nymphaionu
(W.Mac Donald, The Architecture of the Roman Empire,
Vol.II, 1986, fig.105; R.Bol, Das Statuenprogramm des Herodes-
Atticus-Nym,OF XV, 1984, Abb.36)

LEVHALAR

ALEXANDRIA TROAS KENT PLANI

LEVHA II

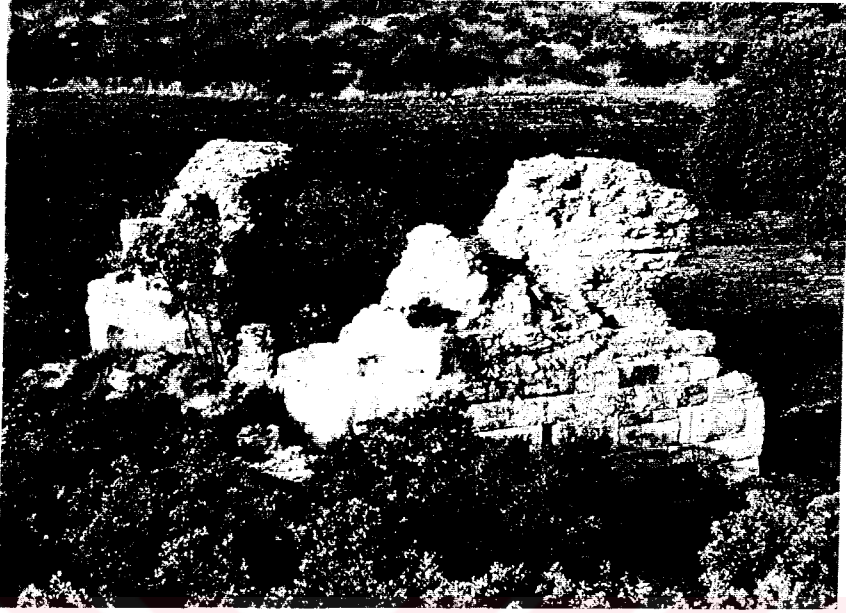
LEVHA III

LEVHA IV

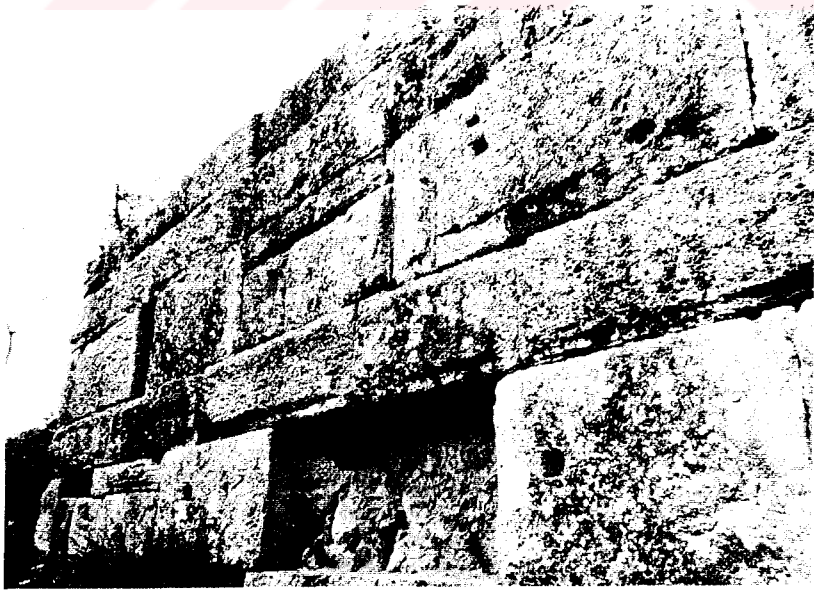
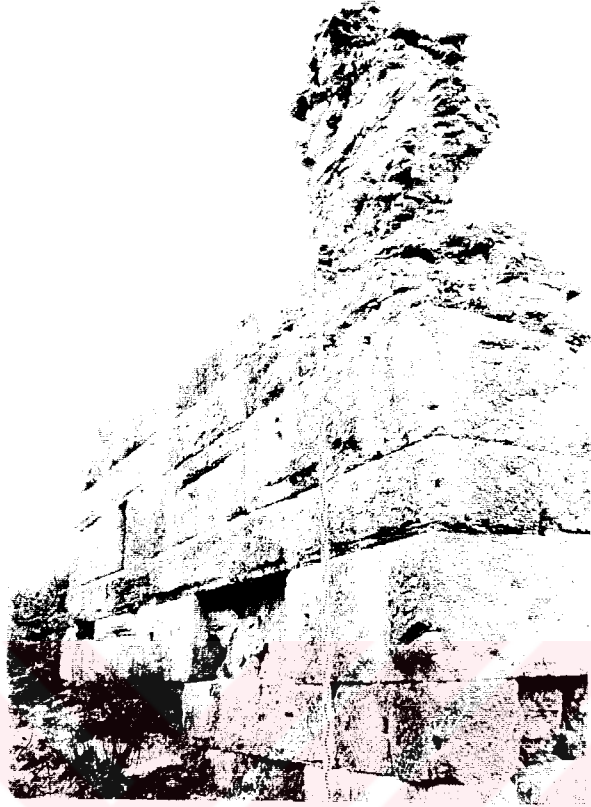
LEVHA V

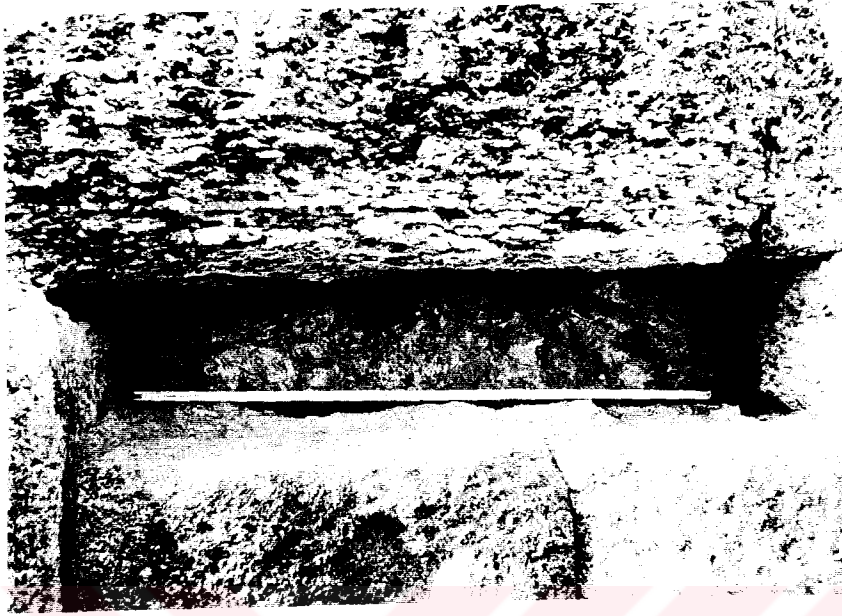

LEVHA VI

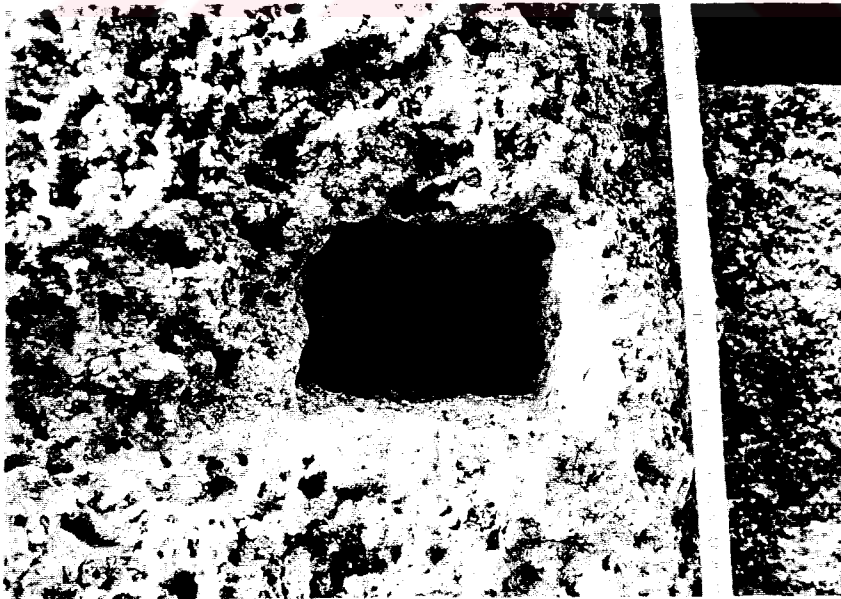

LEVHA VII

A

B

LEVHA IX

LEVHA X

LEVHA XI

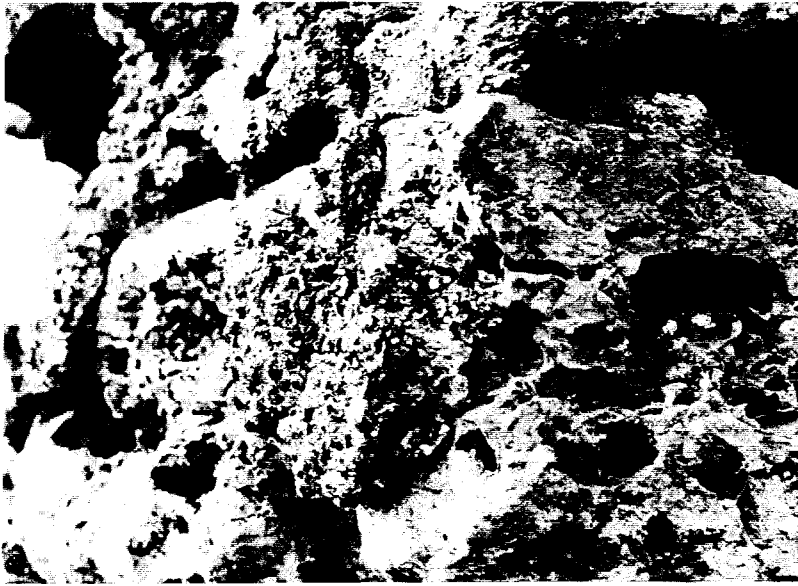
LEVHA XII

B

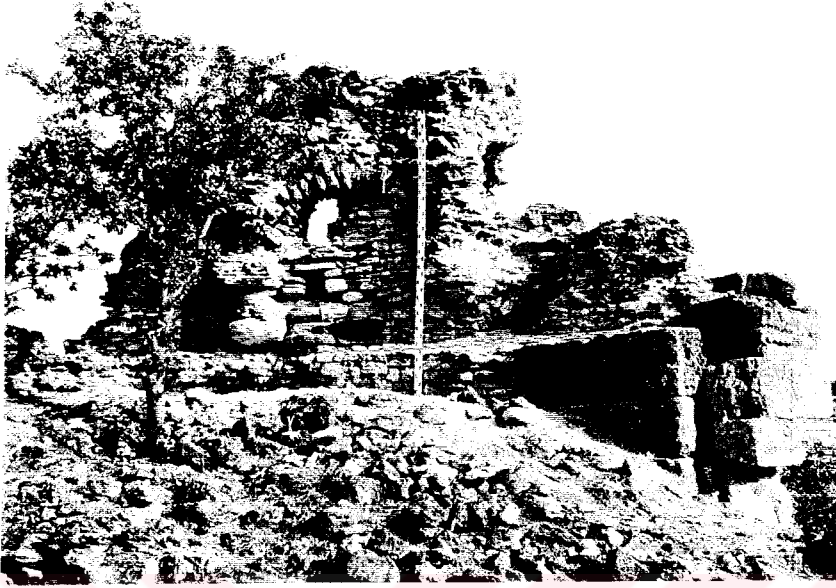

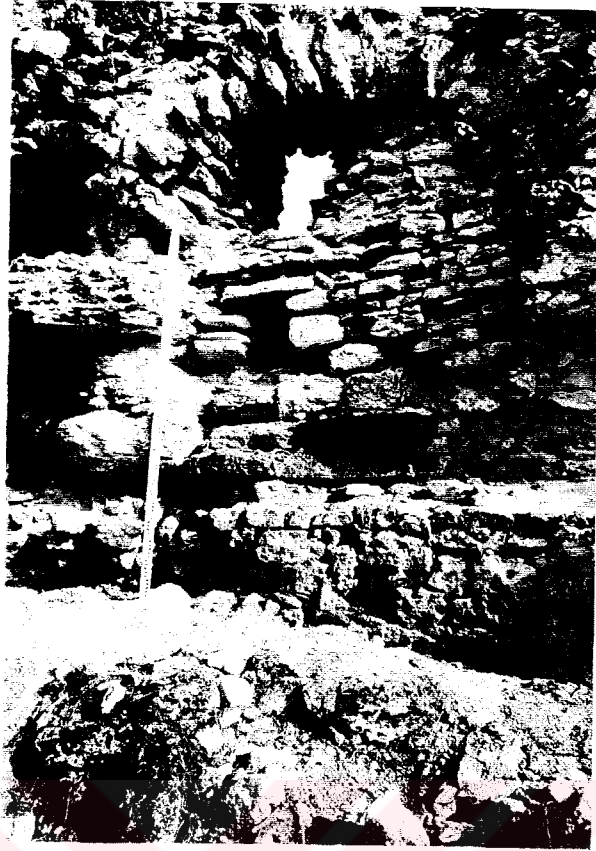
A

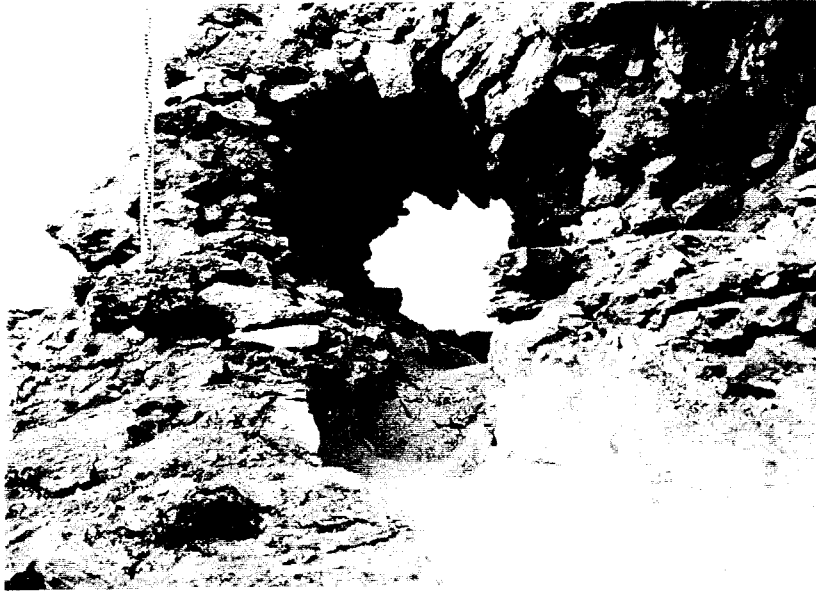
B

LEVHA XIV

B

LEVHA XVII

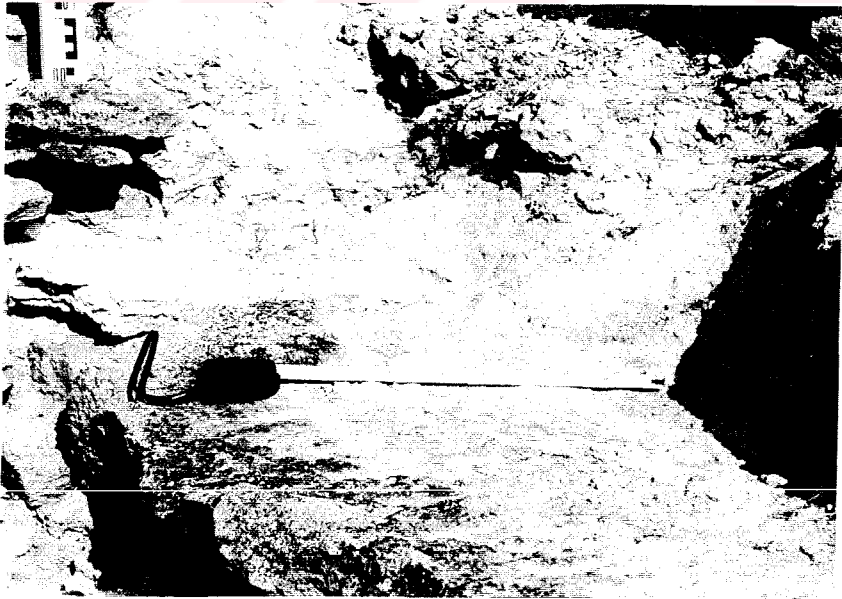
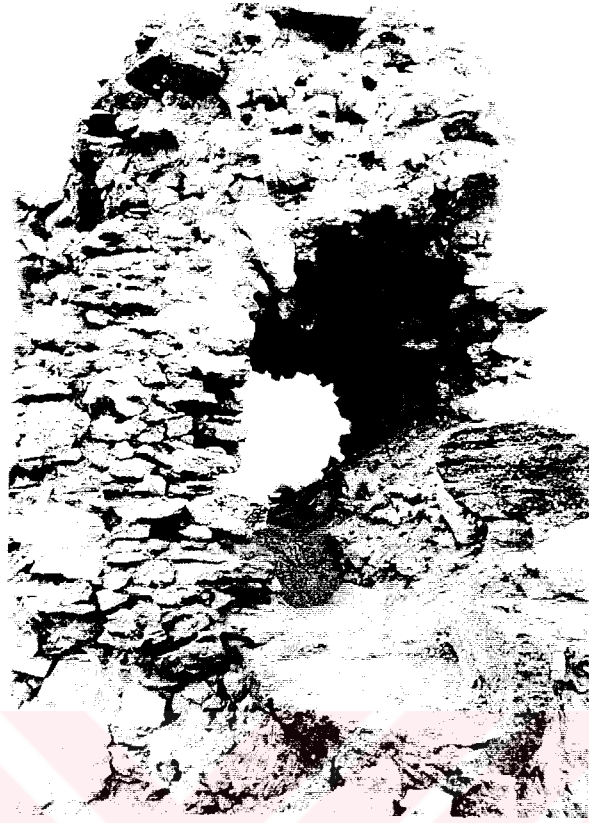

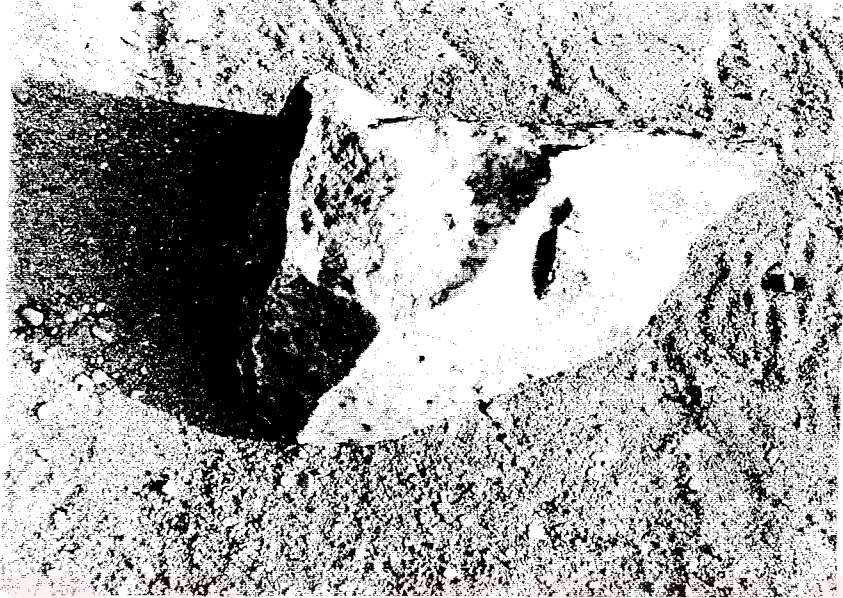
A

B

LEVHA XVIII

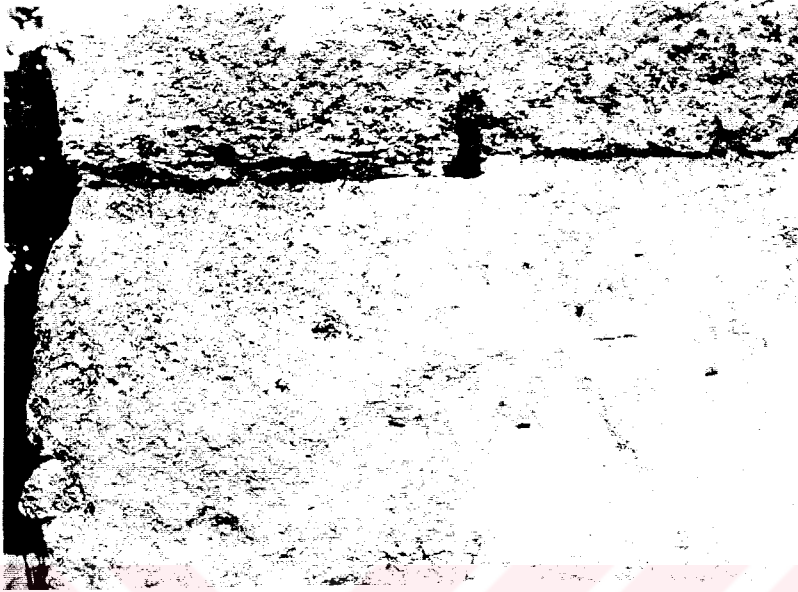

A

B

B

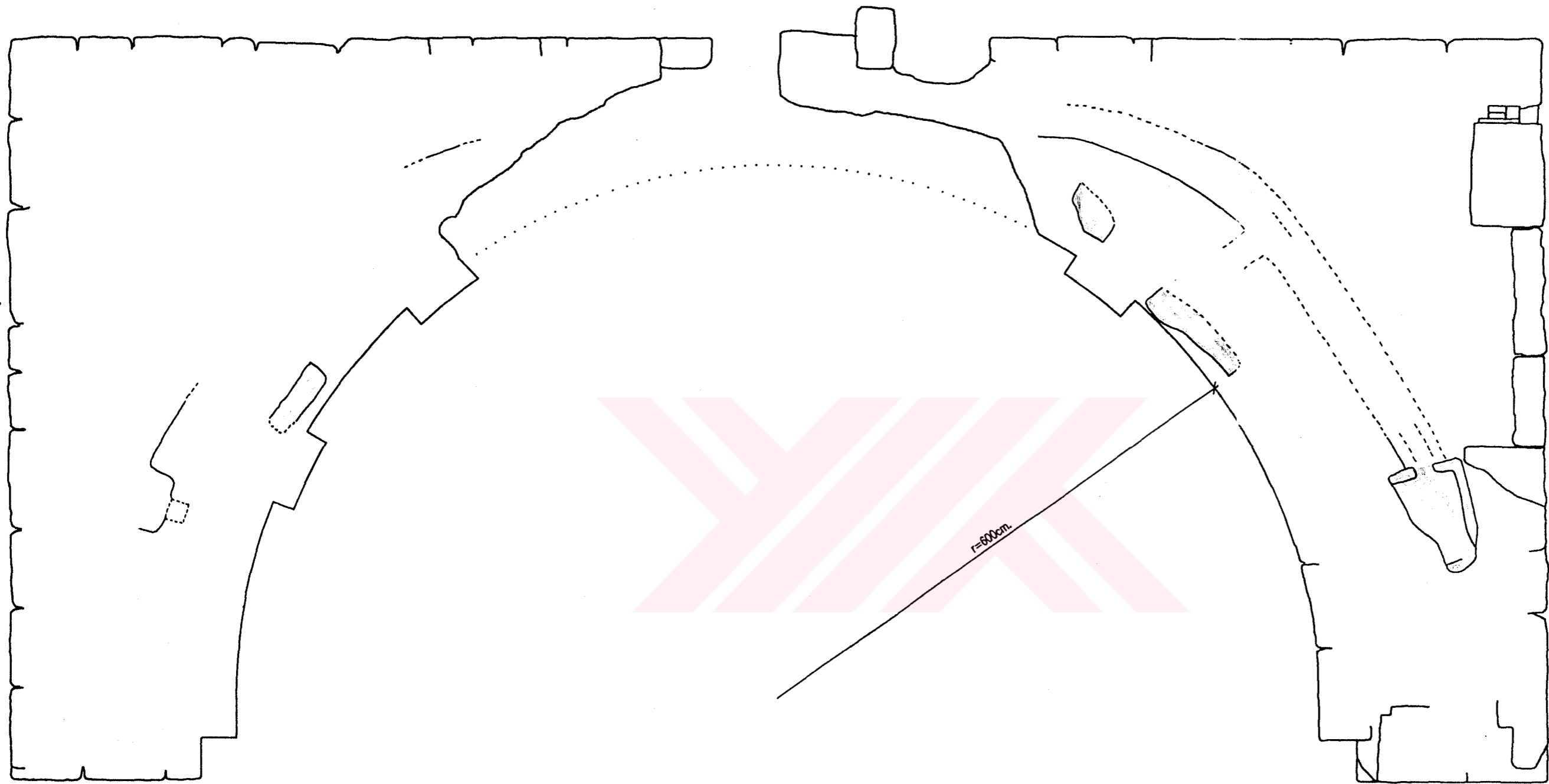
1908-1909 YILI
MÜHÜRÜNDEN ÇIKAN
MÜHÜRÜNDEN ÇIKAN

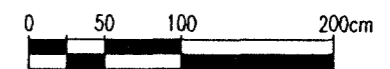
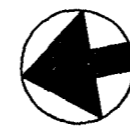
A

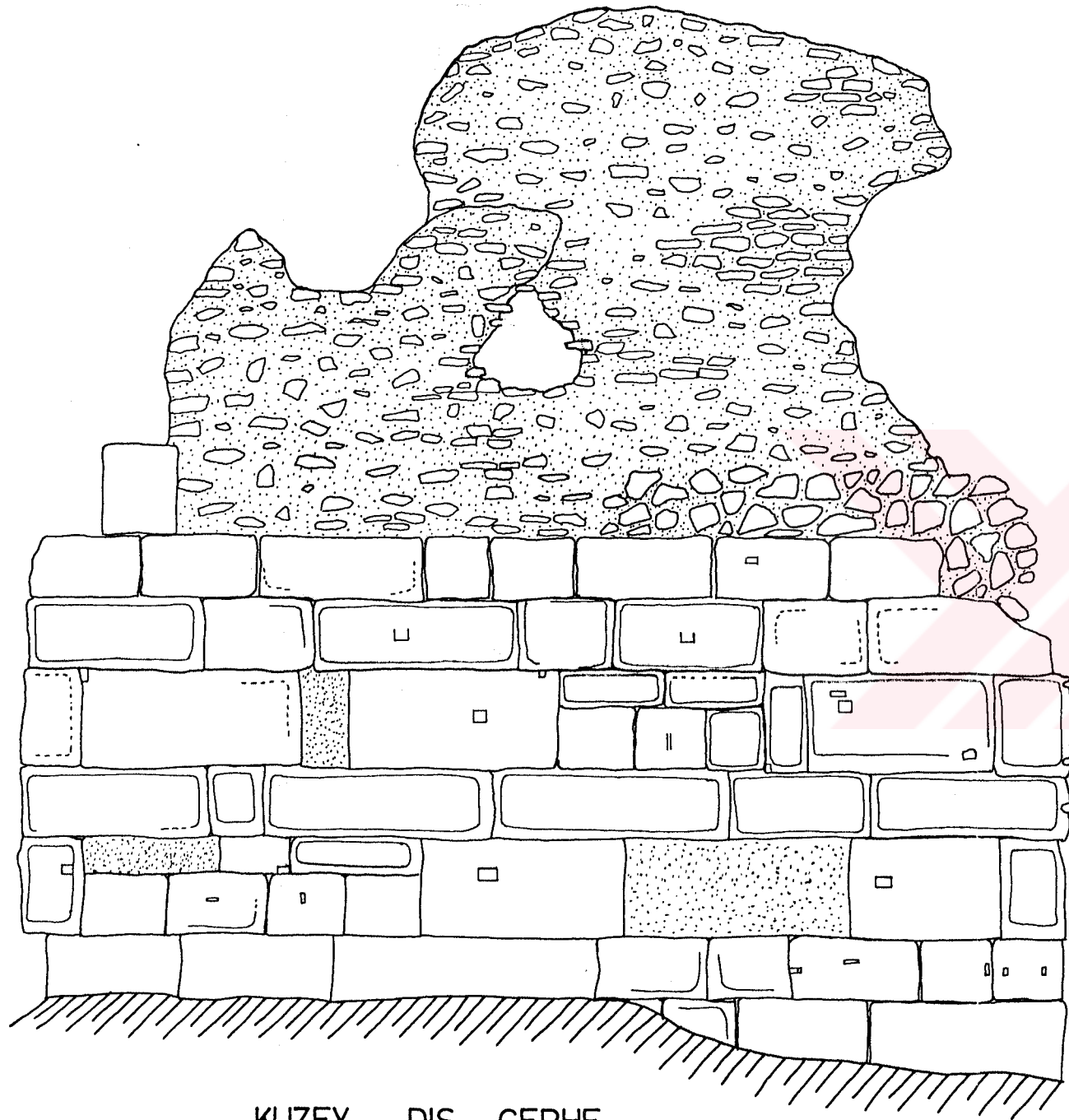

B

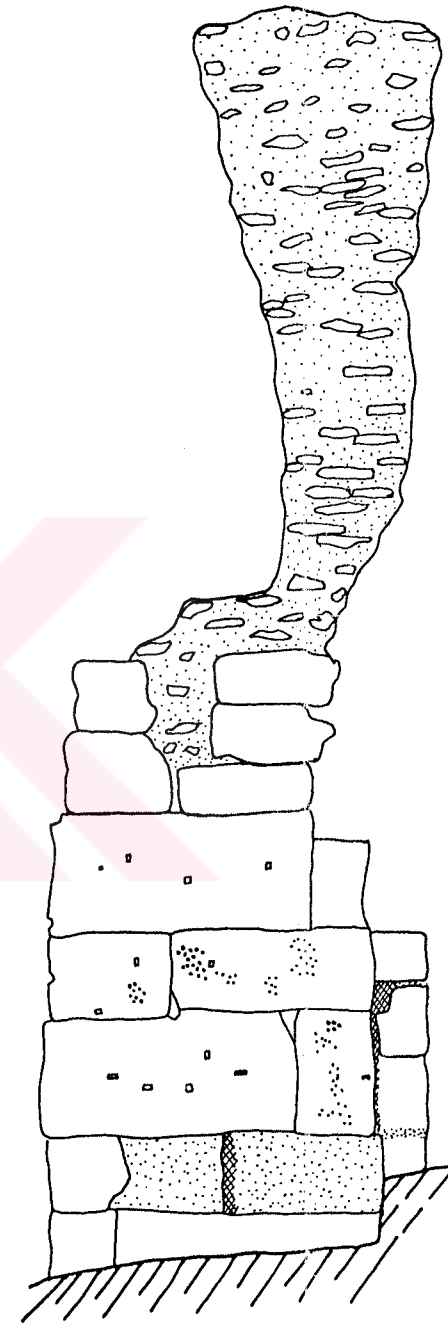

MEVCUT PLAN

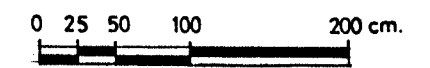

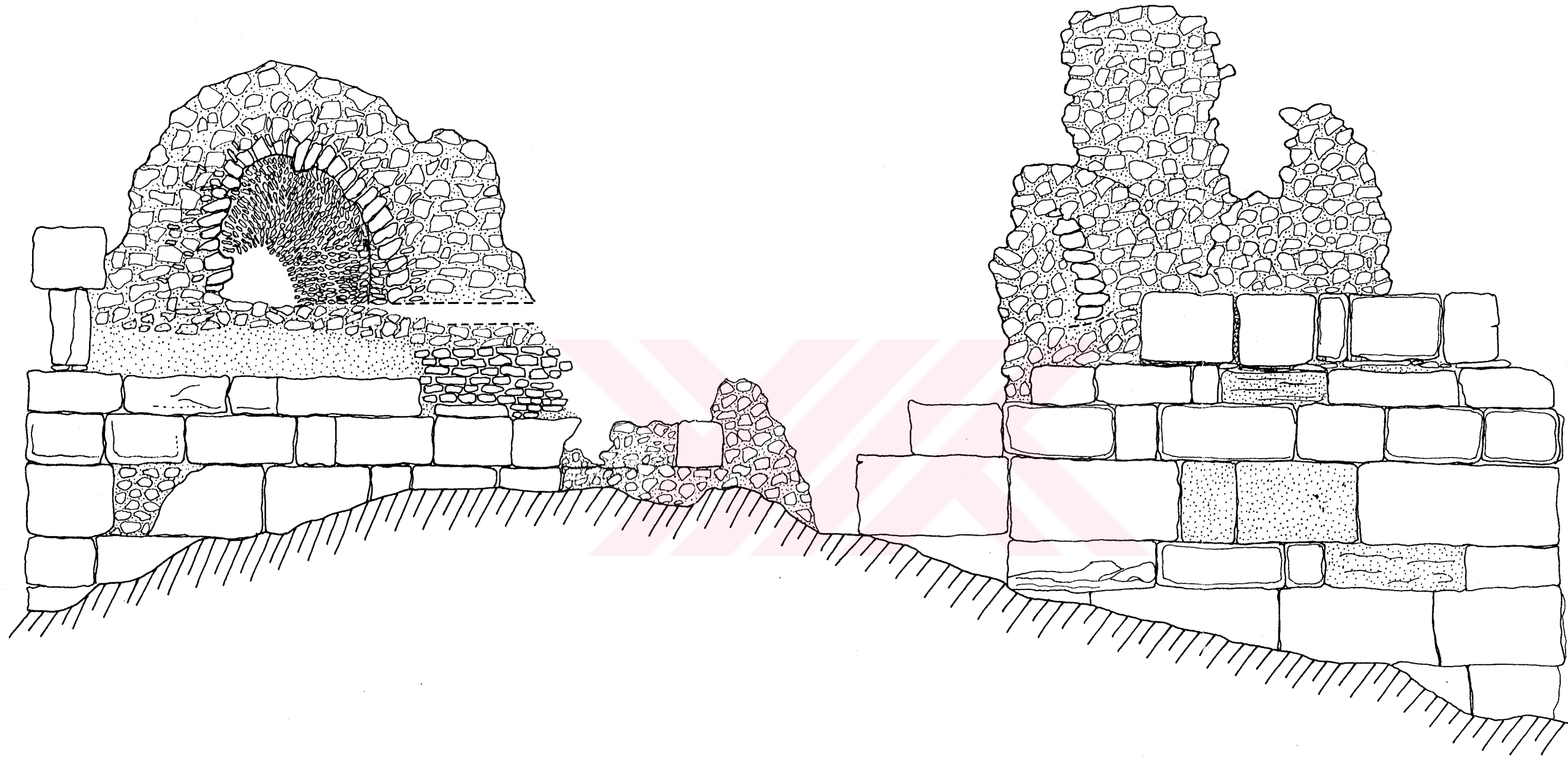
KUZEY DIŞ CEPHE

BATI ÖN YÜZ

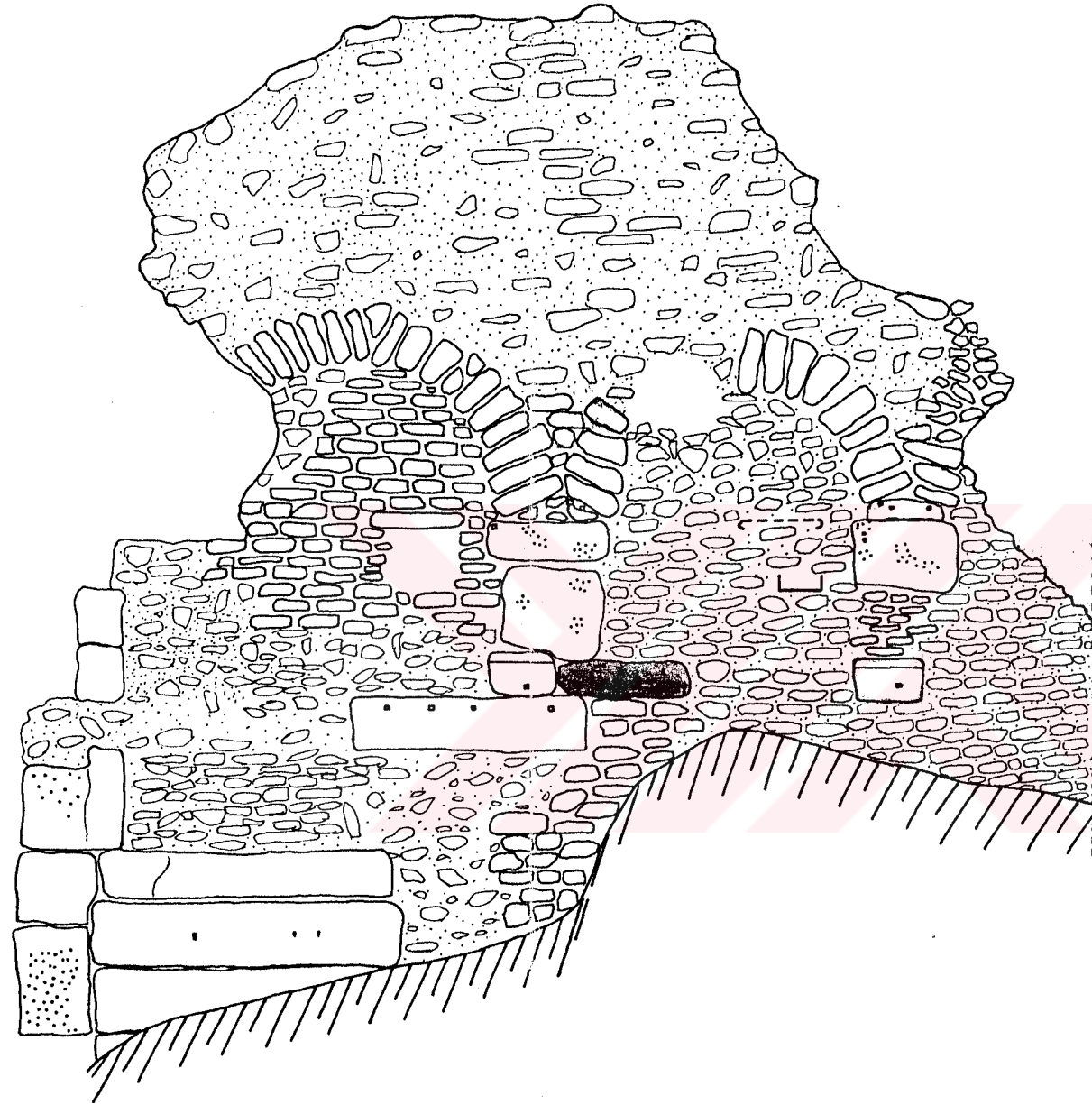
KUZEY KANAT

DOĞU ARKA CEPHE

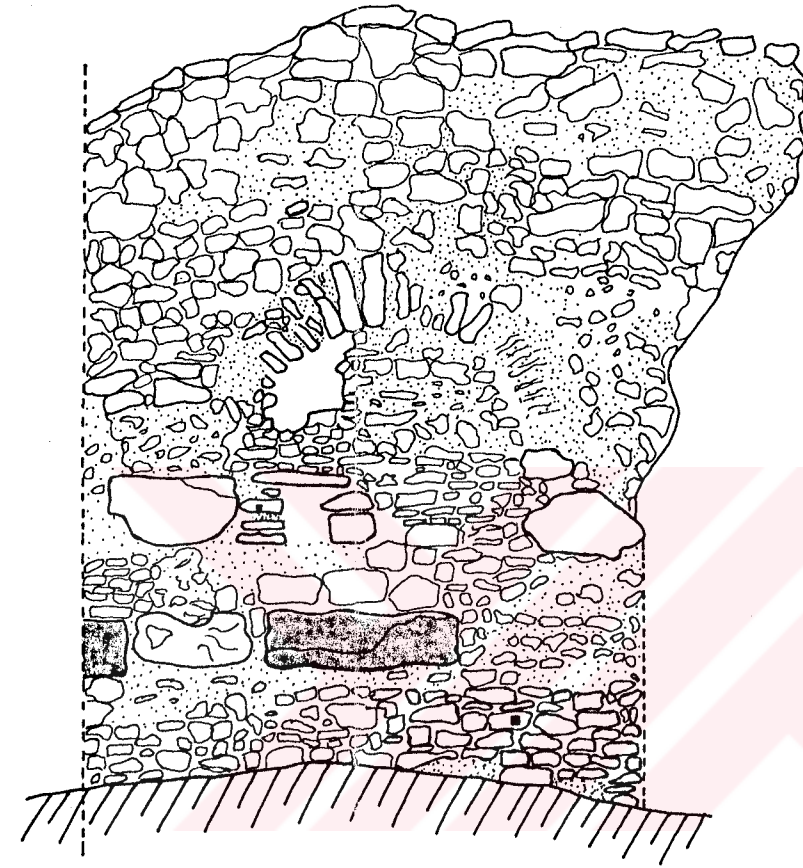
0 25 50 100 200 cm.

İÇ CEPHE

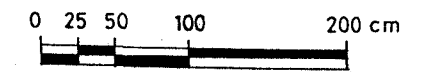
KUZEY KANAT

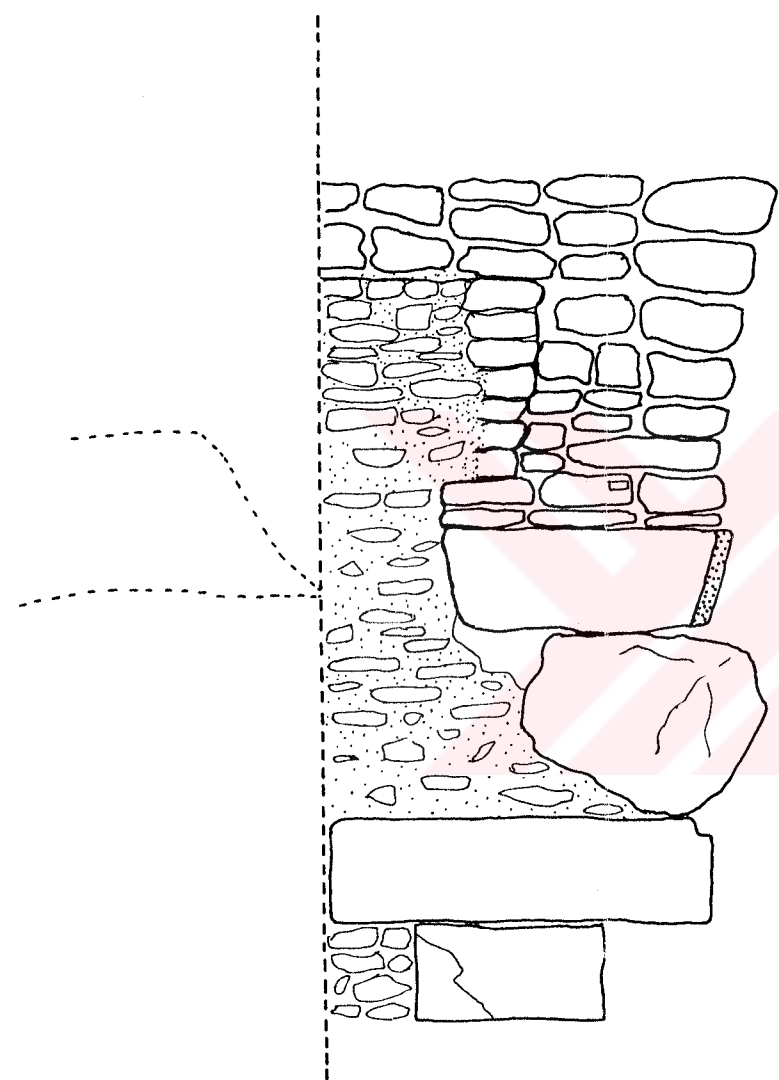
0 25 50 100 200 cm.

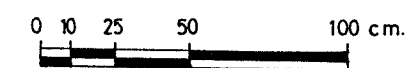
İÇ CEPHE

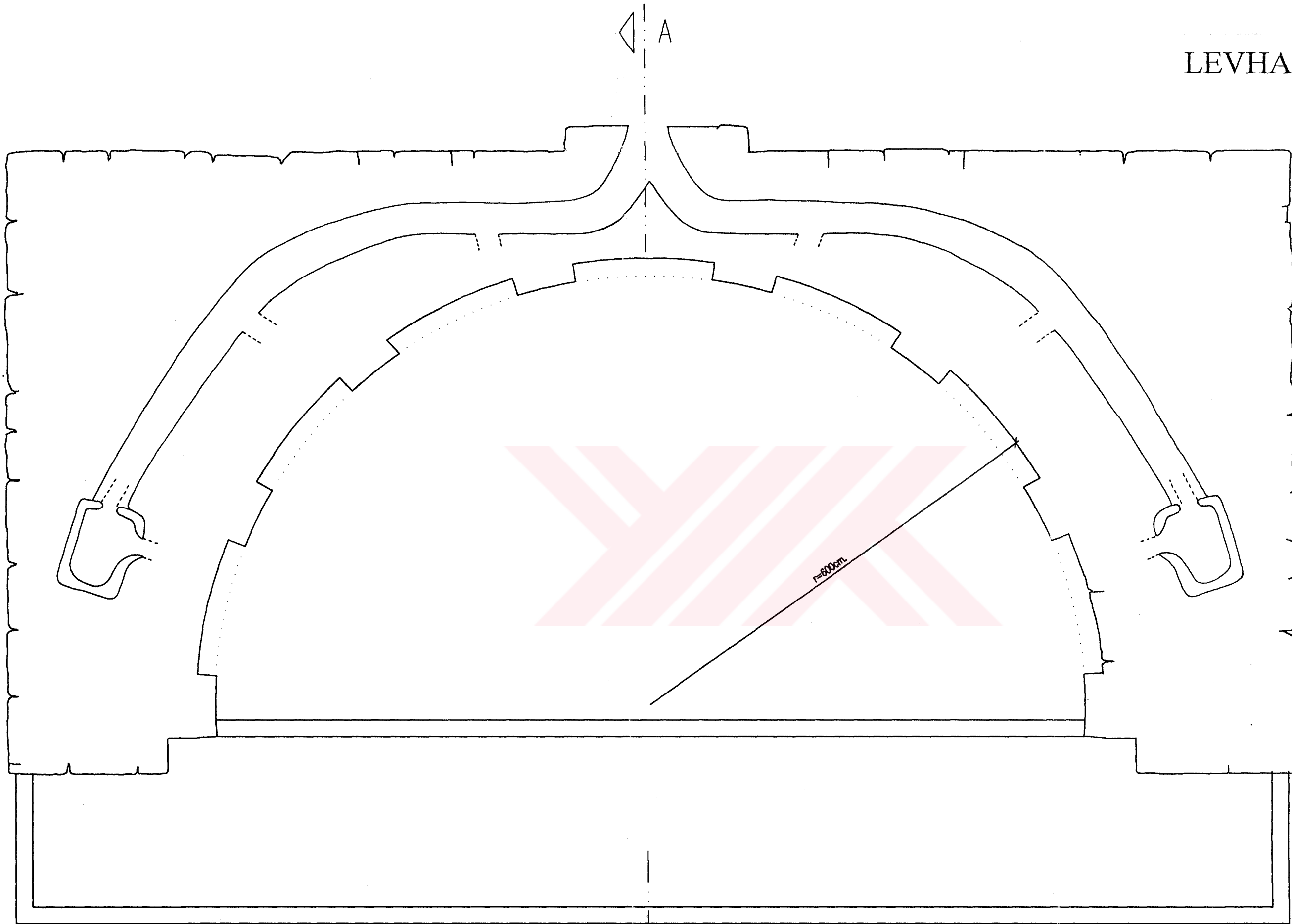
GÜNEY KANAT

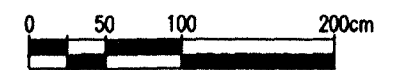
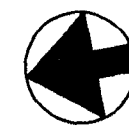

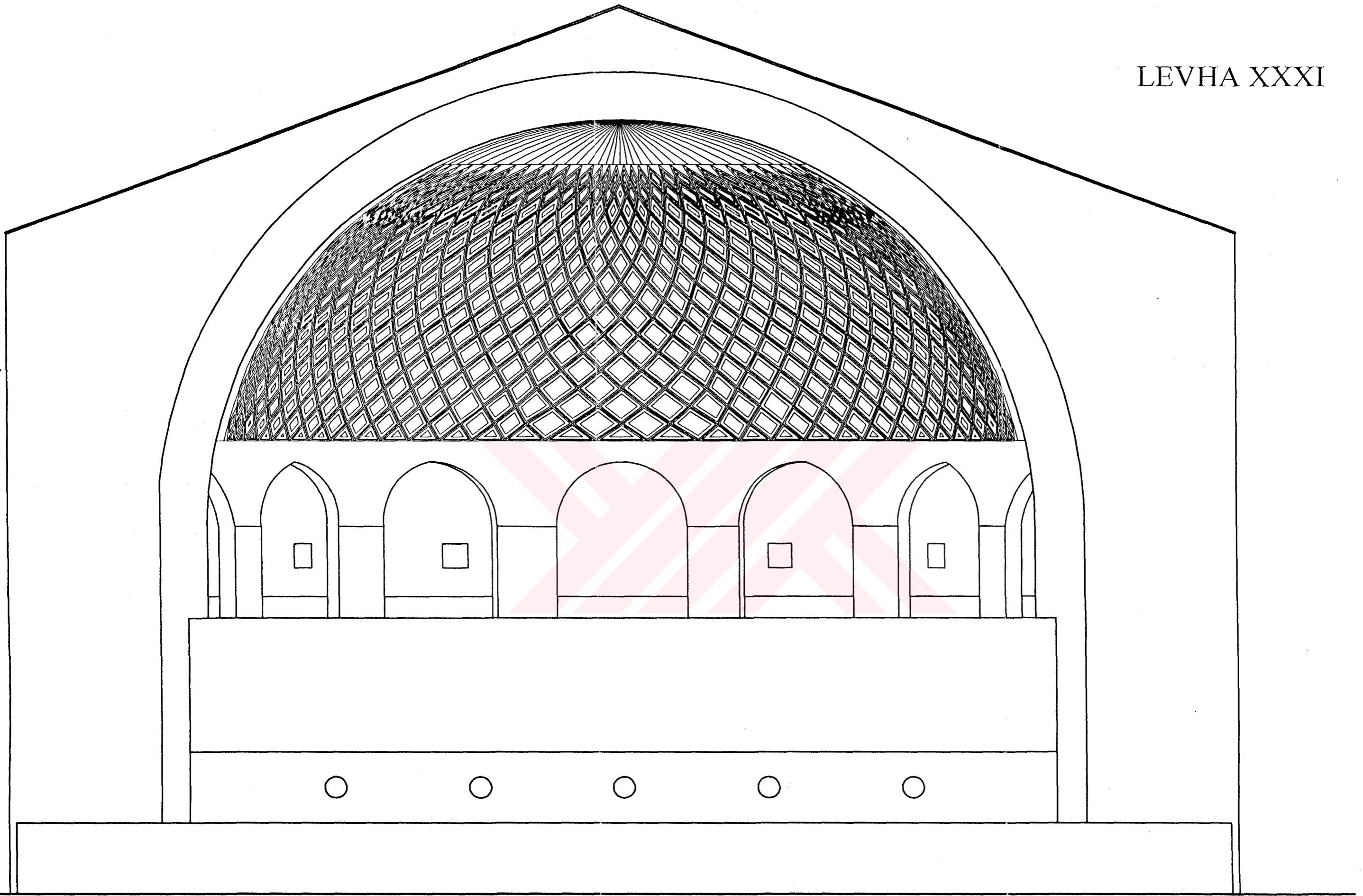
KEMER PROFILI

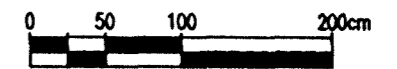

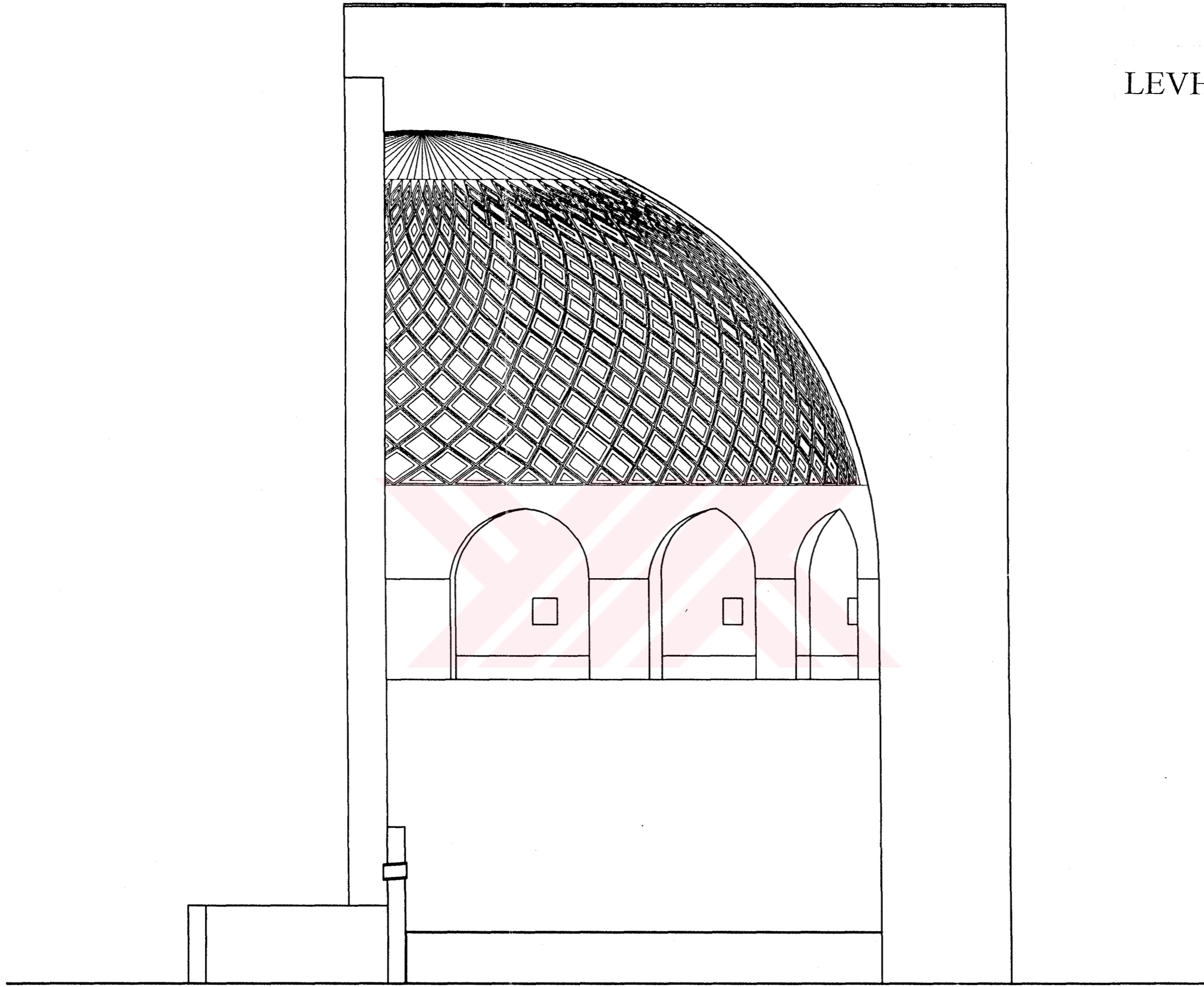
RESTİTÜSYON PLANI

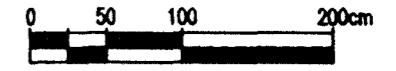

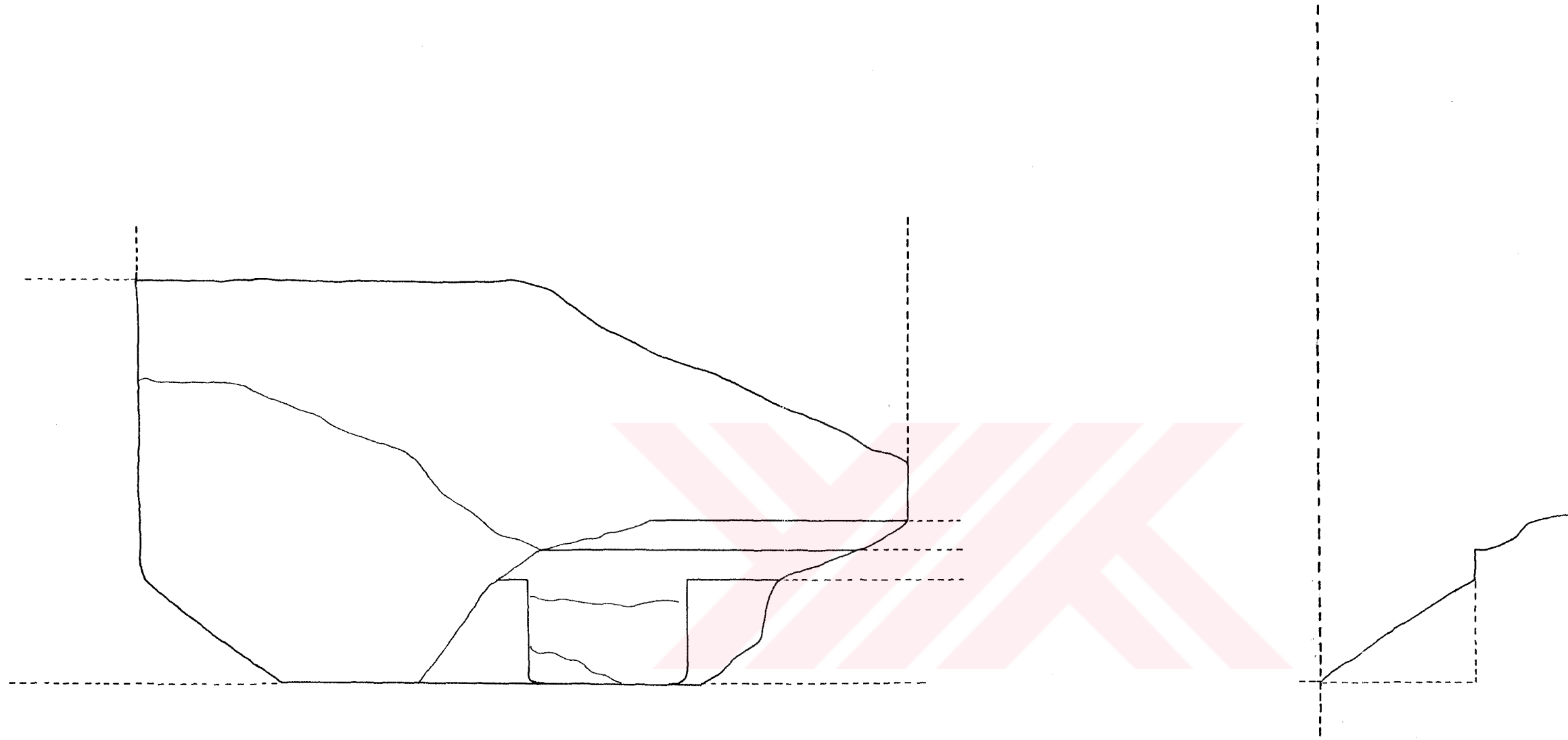
AT NYMPHAION'UNUN RESTITÜSYONU – 1999
ÖN CEPHE

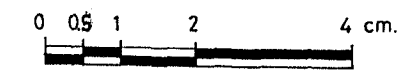

AT NYMPHAION'UNUN RESTITÜSYONU – 1999
KESİT A-A

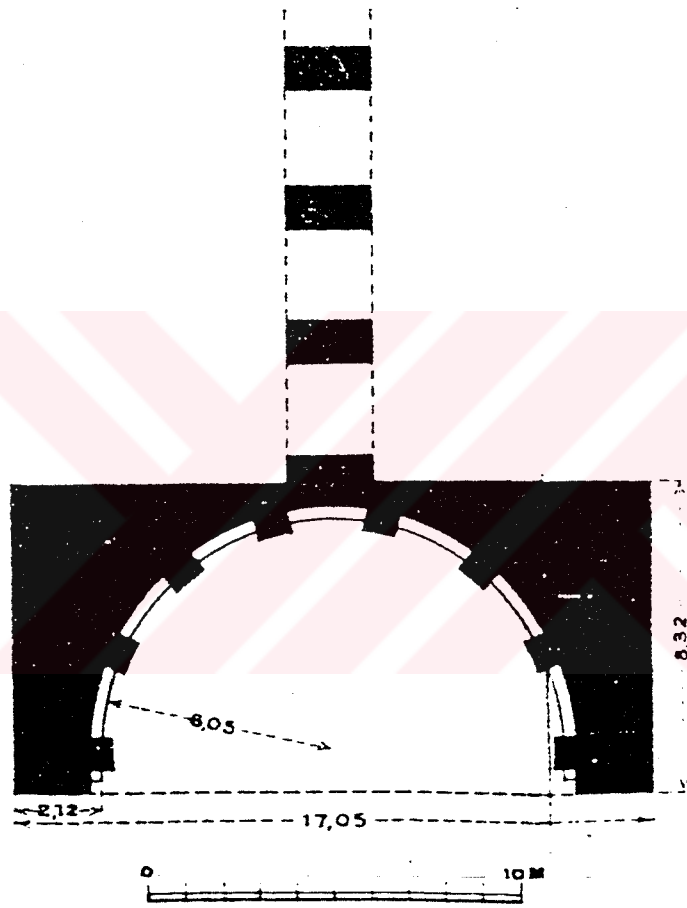

MERMER DIŞ SIRASI PARÇASI

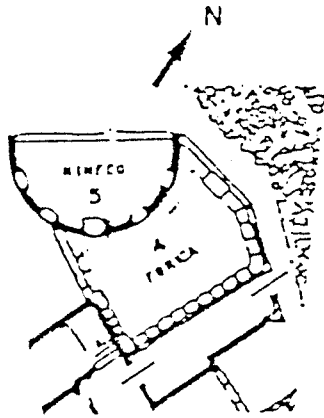
LEVHA XXXIV

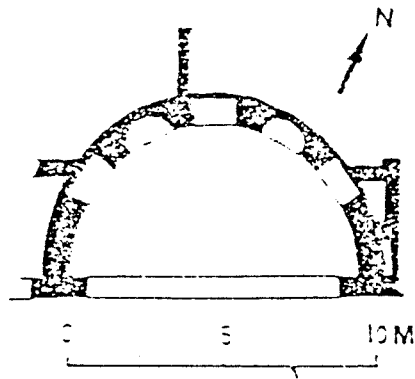
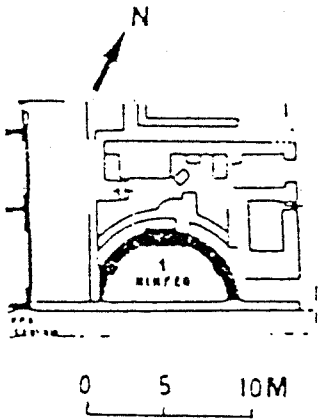
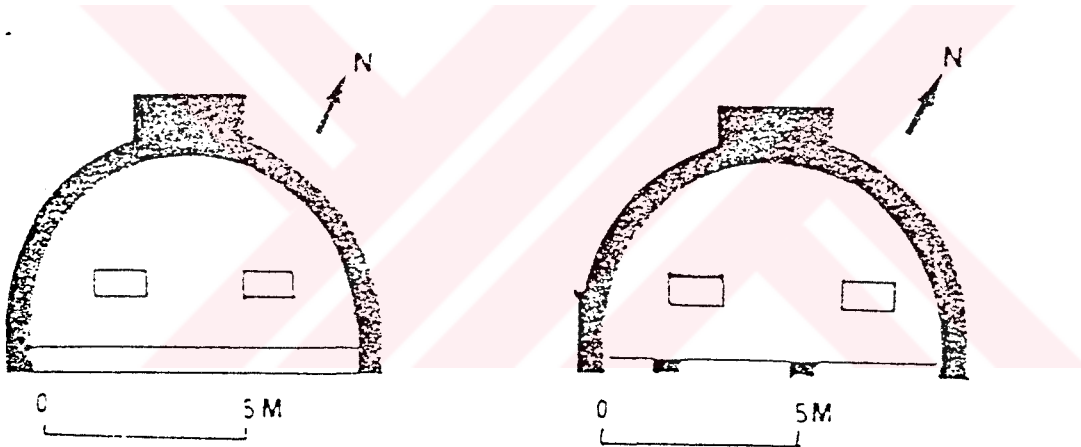
LEVHA XXXV

LEVHA XXXVI

A

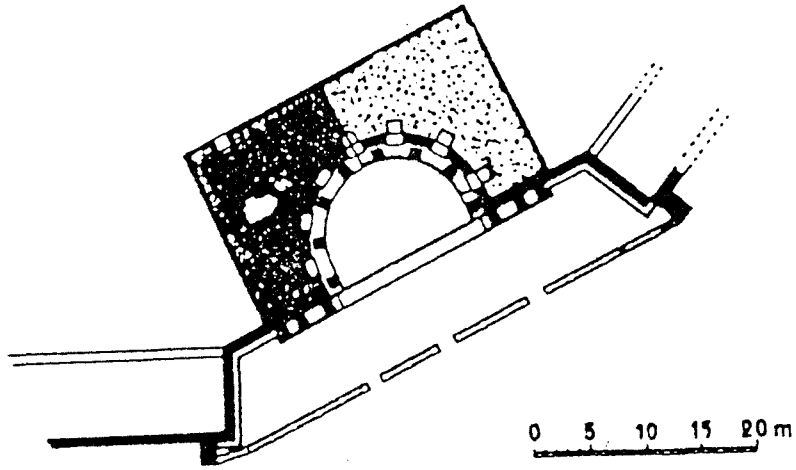
B

LEVHA XXXVII

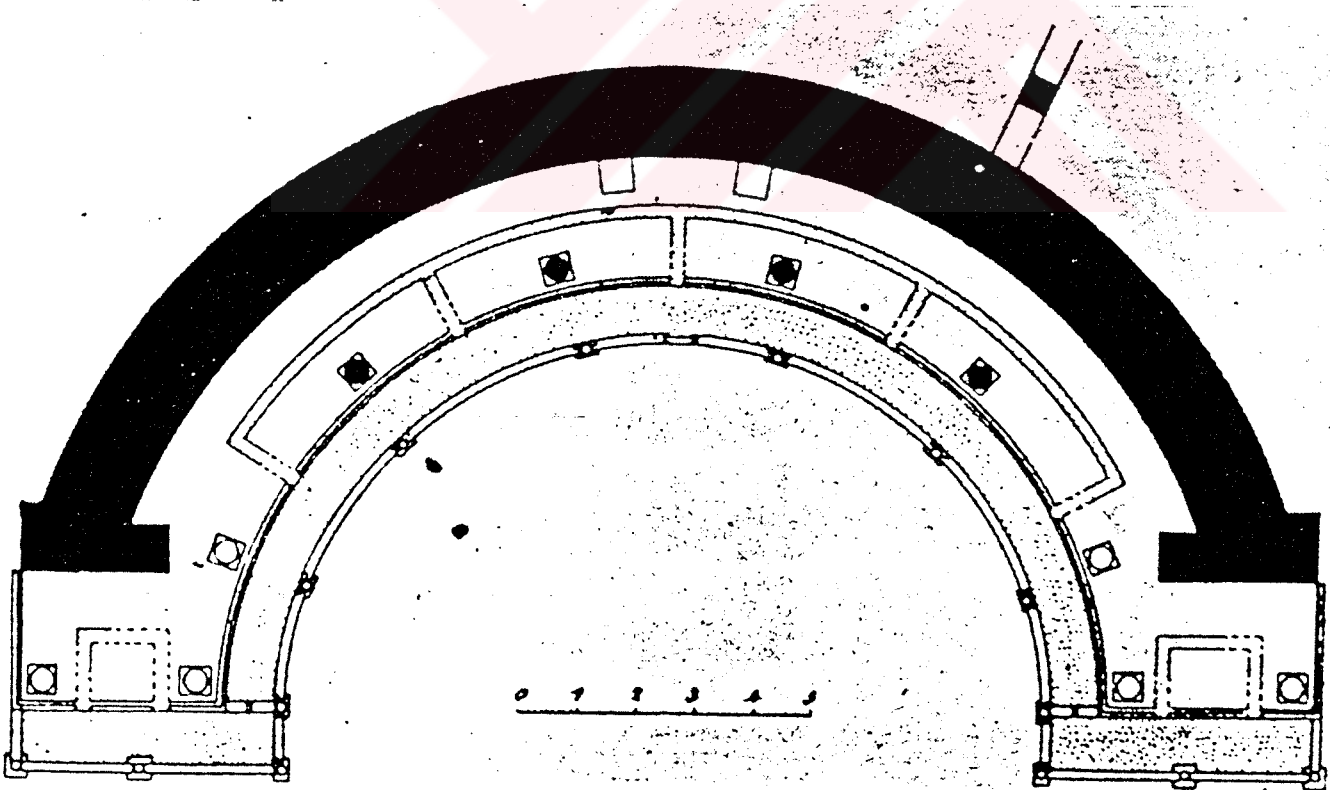

0 1 0 M

LEVHA XXXVIII

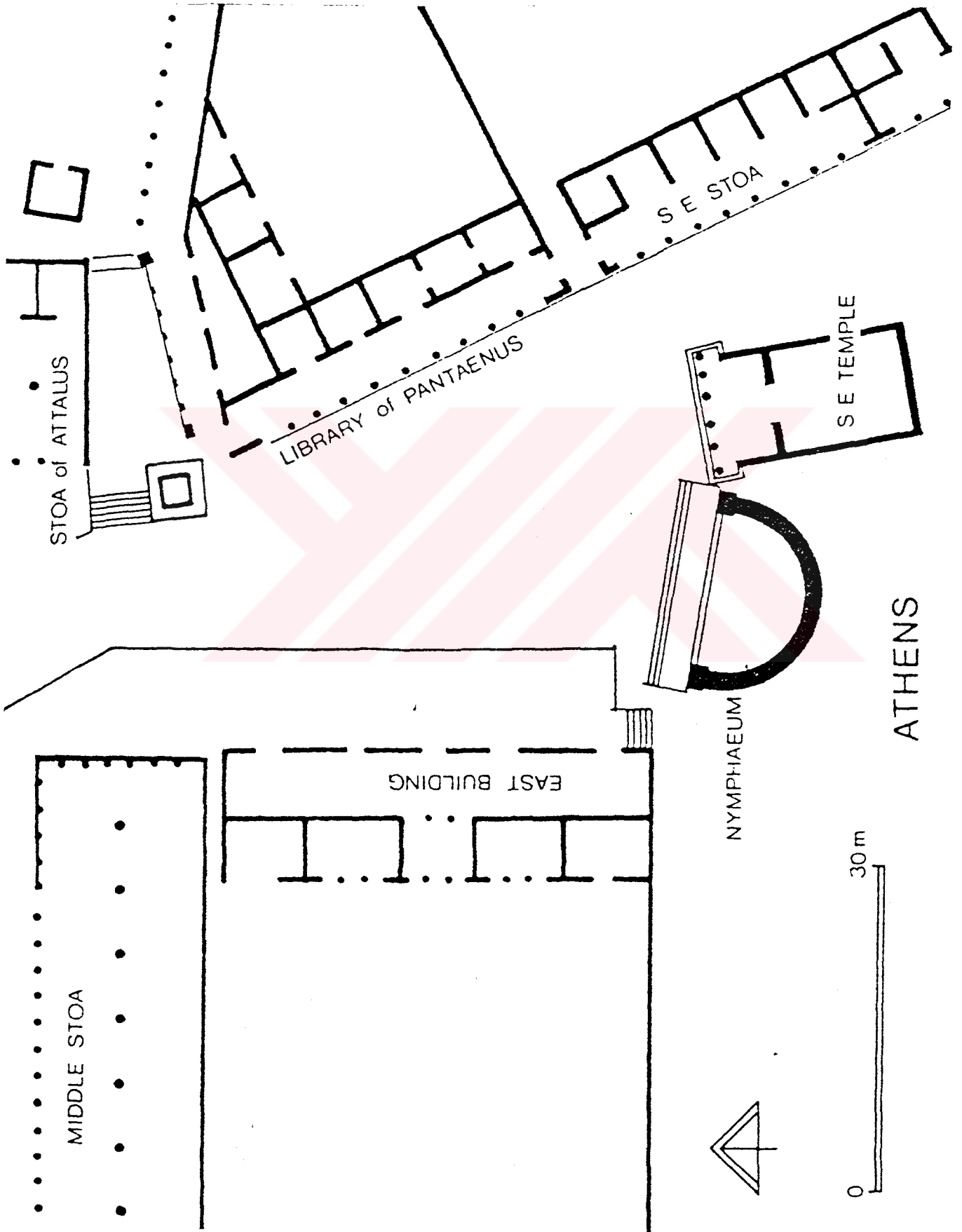

A

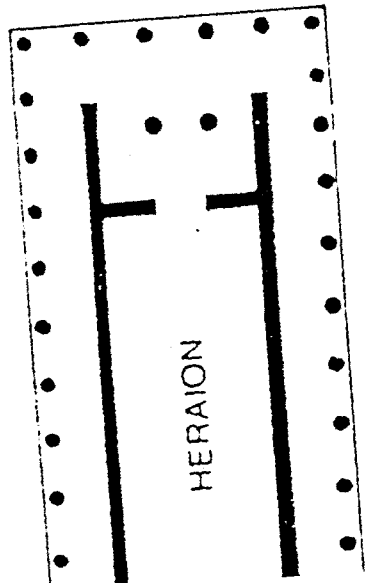
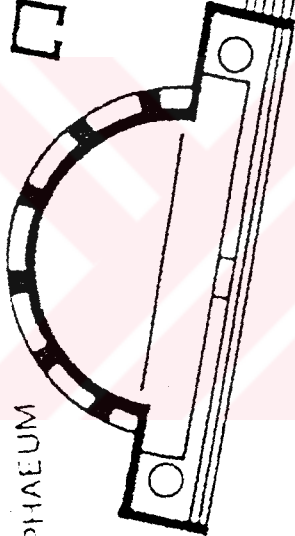
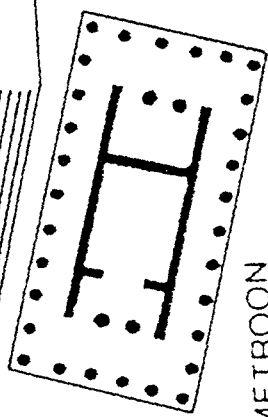
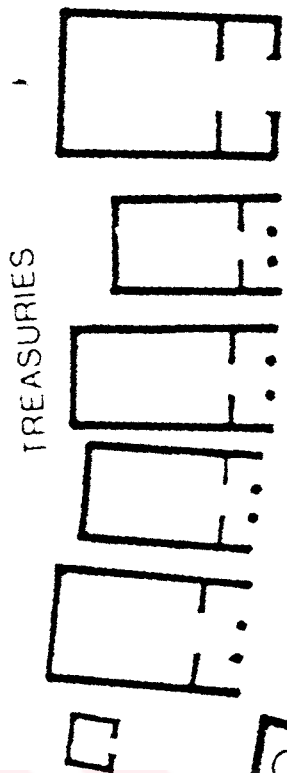

B

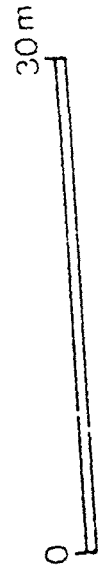
LEVHA XXXIX

LEVHA XL

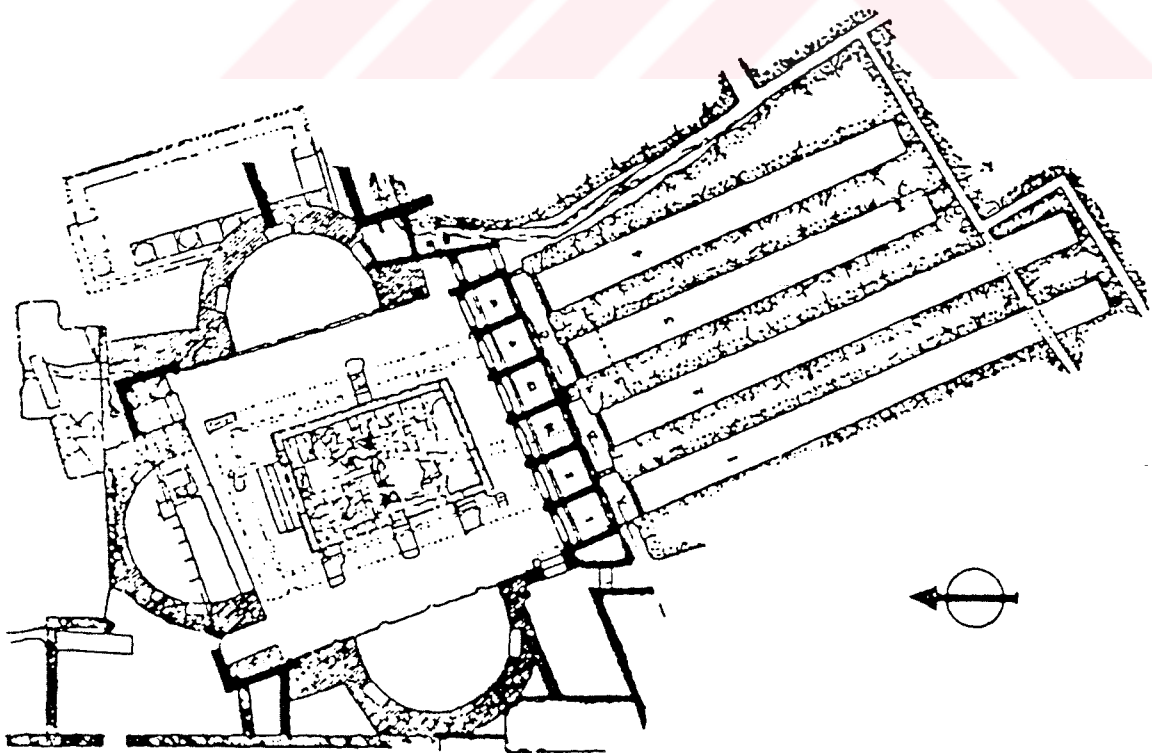
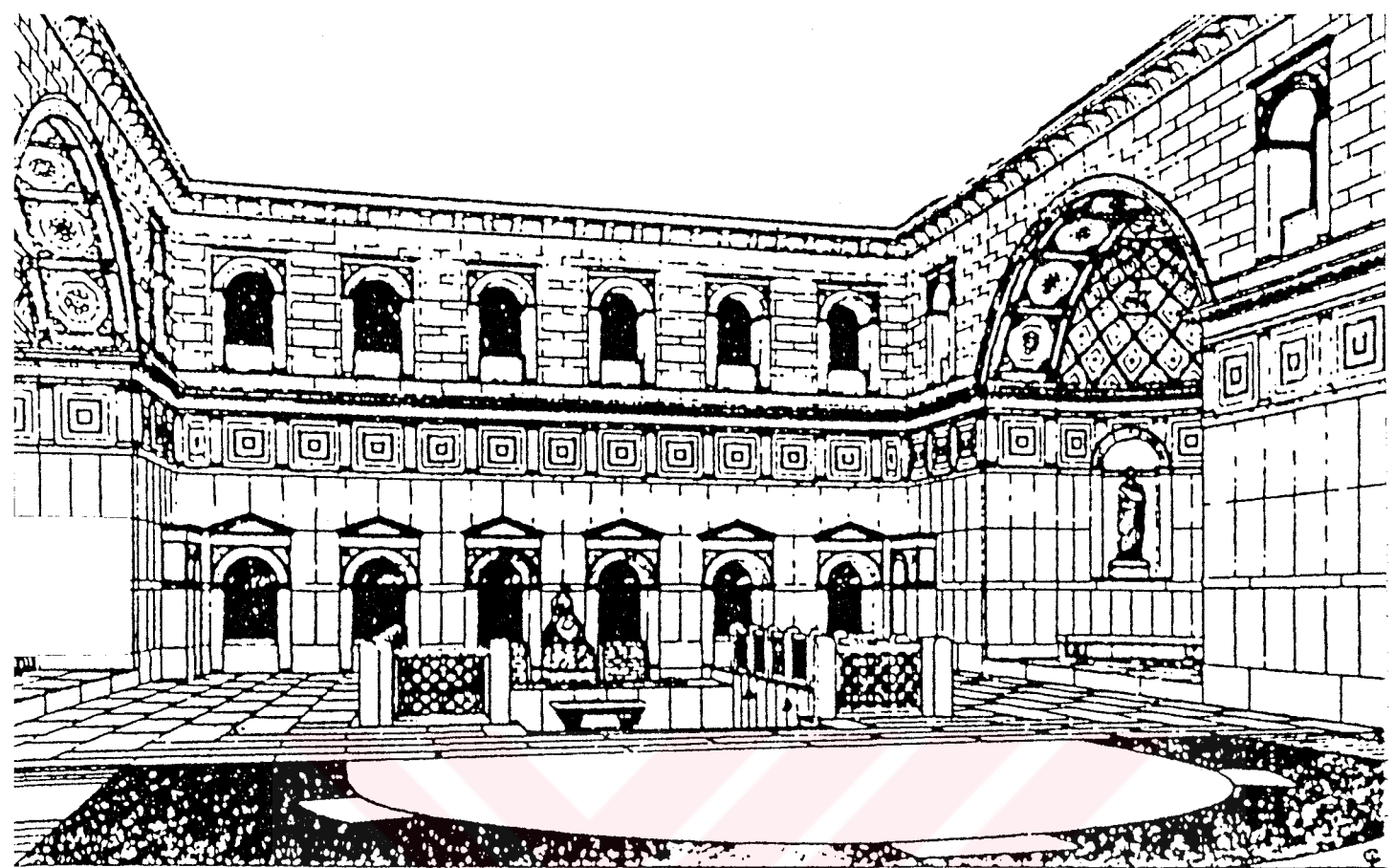

OLYMPIA

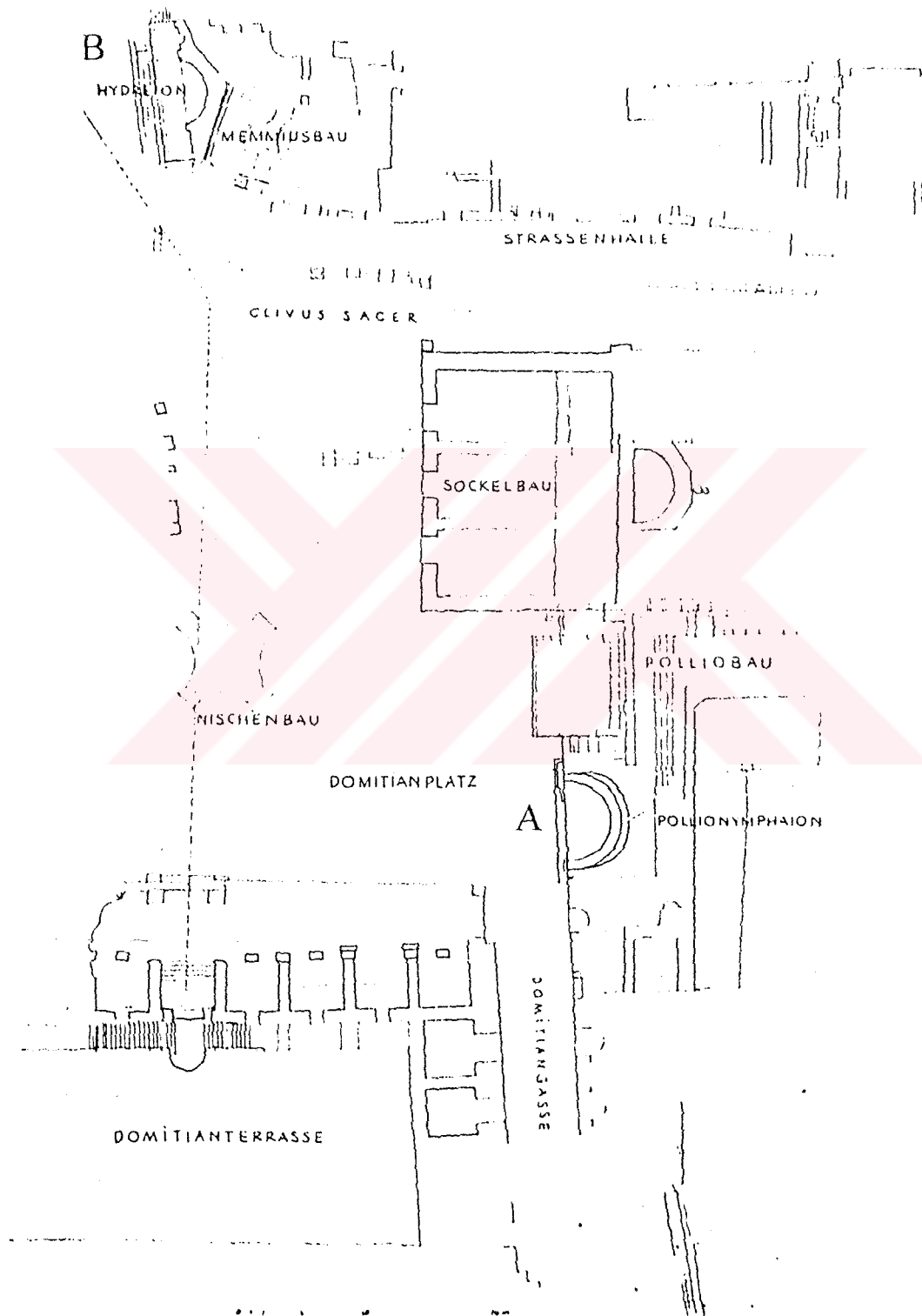

LEVHA XLI

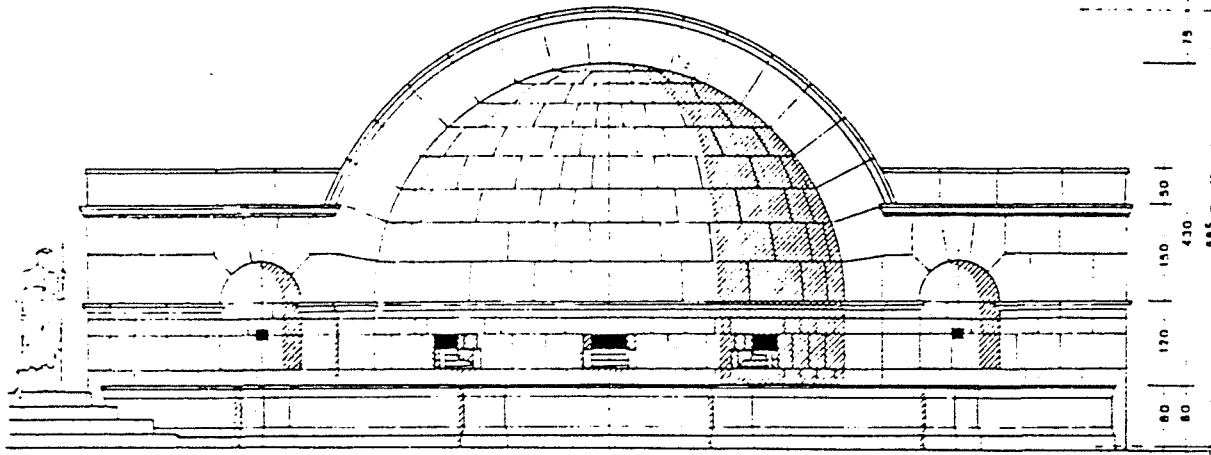

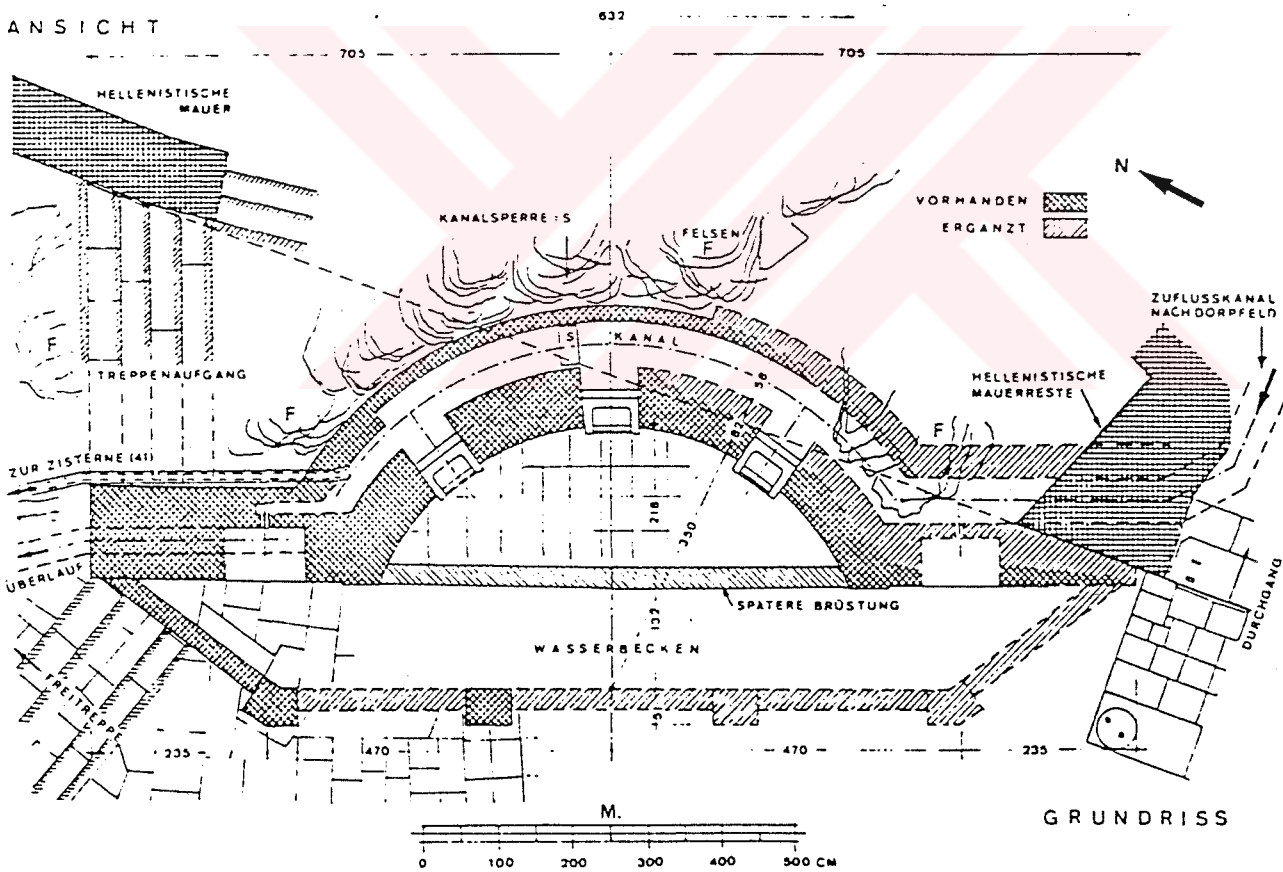
LEVHA XLIII

LEVHA XLIV

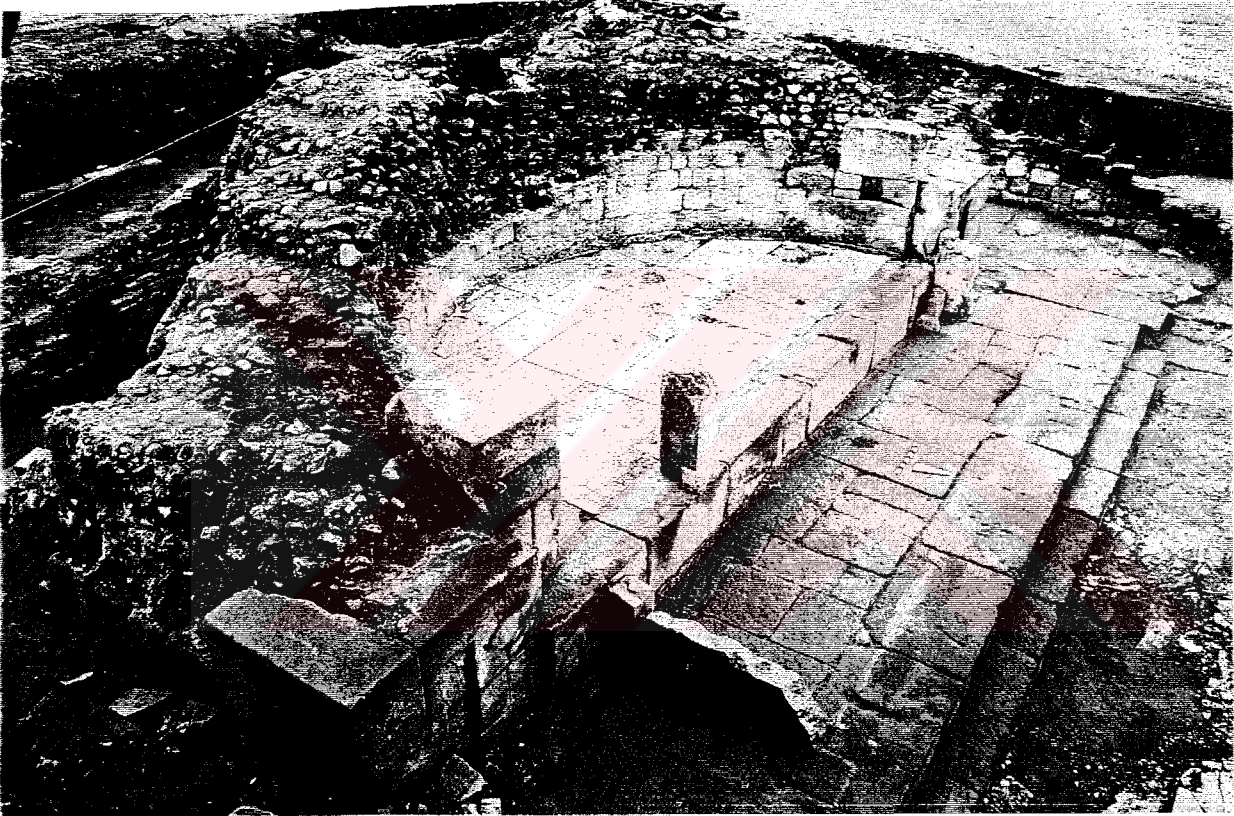

ANSICHT

GRUNDRISS

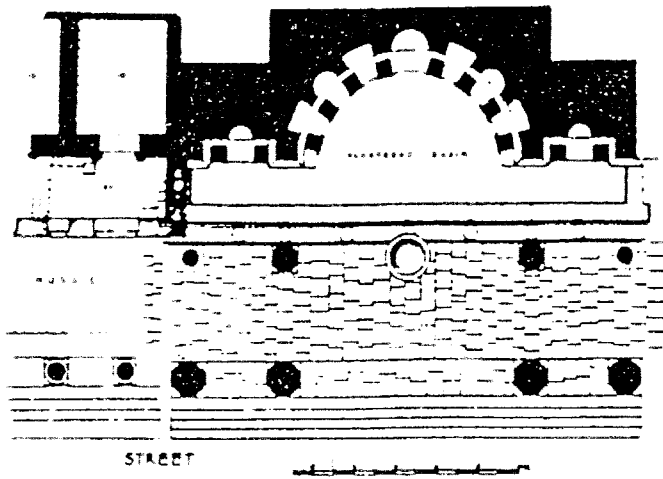
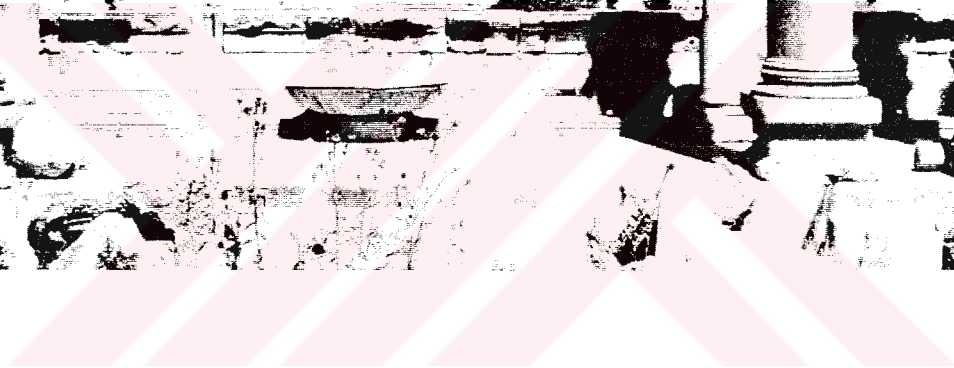
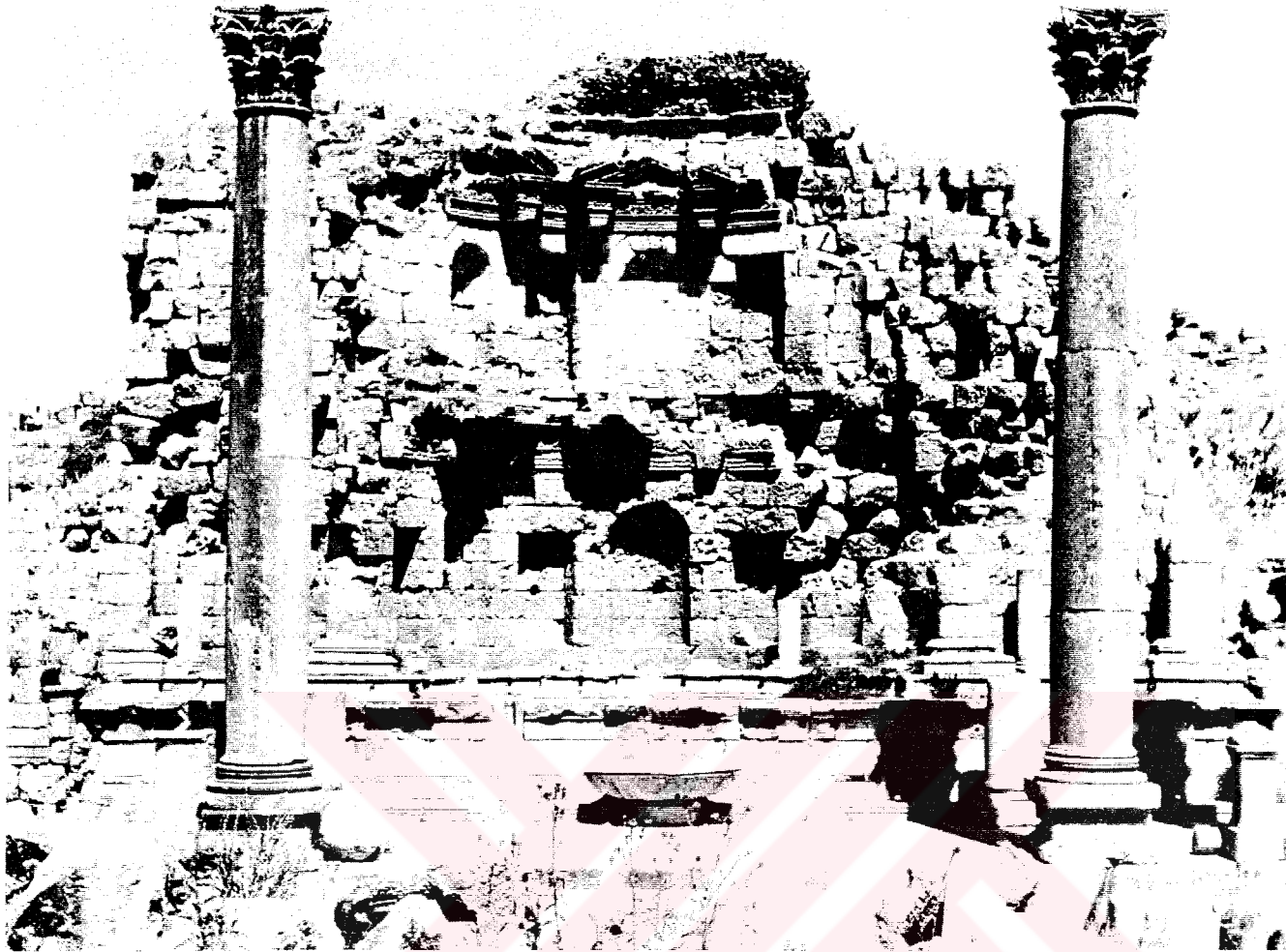
LEVHA XLV

LEVHA XLVI

LEVHA XLVII

Handwritten text, possibly a note or reference, located to the right of the architectural drawing.